

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT ANABİLİM DALI
KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

***SİDDHARTHA*'DA “UZAK DOĞU” ALIMLAMASI**
ve HERMANN HESSE’NİN ORYANTALİZMİ

Atlas AKMANER

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Devrim Çetin GÜVEN

İZMİR – 2021

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT ANABİLİM DALI
KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

***SİDDHARTHA*'DA “UZAK DOĞU” ALIMLAMASI**
ve HERMANN HESSE’NİN ORYANTALİZMİ

Atlas AKMANER

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Devrim Çetin GÜVEN

İZMİR – 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum *Siddhartha*'da “Uzak Doğu” Alımlaması ve Hermann Hesse'nin Oryantalizmi adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

12/11/2021

Atlas AKMANER

İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
***Siddhartha*'da “Uzak Doğu”**
Alımlaması ve Hermann Hesse'nin Oryantalizmi
Atlas Akmaner

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı
Karşılaştırmalı Edebiyat Programı

Hermann Hesse, *Siddhartha* anlatısını kaleme aldıktan sonra, tüm ulusal ayrımları aşan ve bütün bireylerin benimseyebileceği şeyi yakalamaya çalıştığını ifade etmiştir. Özellikle de 2. Dünya Savaşı'nın akabinde, yazarın ülküsü gerçekleşir. Bu çalışmanın amacı, oryantalist (şarkiyatçı) bir yazar olan Hesse'nin, nasıl tarihsel Buda ile Asya öğretilerini keyfi bir şekilde yeniden yorumlayarak üzerinden, entelektüel bir sömürgecilik gerçekleştirdiğini ve bunu yaparken hangi mekanizmaların etkisinde kaldığını açığa çıkarmaktır. Tezin kuramsal altyapısını, Japon, edebiyat eleştirmeni Kojin Karatani'nin *Derinliğin Keşfi—Modern Japon Edebiyatının Kökenleri* çalışması oluşturmaktadır. Karatani, Meiji restorasyonu olarak anılan dönemde, Japonya'nın Batılılaştırılma sürecini, edebi yapıtlar üzerinden ve felsefi kuramlar aracılığıyla çözümlemiştir. Batılı olmayan birçok ülkede neredeyse eş zamanlı olarak gerçekleştirilen bu süreç, Batı edebiyatının, felsefe ve inanç geleneğinin tümünü içerecek şekilde, sistemli olarak inşa edilmiş, eğitim, tıp ve kitle iletişim araçlarının bütün kaynaklarından yararlanılması suretiyle, dünyaya yayılmıştır. Bu tez çalışmasında, oryantalizmi, türcülük, cinsiyetçilik ve ırkçılık gibi kavramlardan bağımsız olarak düşünmemek gerektiği ileri sürülmüştür. Bu bağlamda Tanrı Devleti anlayışı ile Platon'un idealar kuramı özdeşliği ve tümeller tartışmasına değinilmiştir. Bu tezde, Hesse'nin *Siddhartha* anlatısının çözümlemesi yapıldıktan sonra, Türk, Hint, Çin, Japon edebi ve felsefi metinlerinden alıntılar yapılmış, geleneklerin asıllarıyla ilgili bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde Hermann Hesse'nin "Uzak Doğu" imgesinin oluşma süreci incelenmiştir. Bu süreçte, yazarın Protestan misyoneri olan ailesi ile, Alman ve diğer Batılı araştırmacıların, söz konusu sürece olan etkileri incelenmiştir. Tezin ikinci bölümünde, Hristiyan misyonerleri ve Batılı araştırmacılar aracılığıyla Asya dillerinden Batı dillerine çevrilen metinlerin, özellikle de Schopenhauer ve çağdaşı filozofların perspektifinden soyutlanması üzerinde durulmuştur. Öte yandan, Hristiyanlık ve Batı felsefe sisteminin, birbirinden ayrı düşünölemeyeceğinin vurgusu yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise, Hesse'nin sıkça üzerinde durduğu, benlik ve bireyleşme kavramları ile Nietzsche felsefesinin Nazi ırkçılığı örneğinde olduğu gibi, uç noktalara götüröldüğünde, ne tip yıkımlara neden olabileceği incelenmiştir. *Siddhartha*'nın Hippi kuşağı üzerindeki etkisi ve madde bağımlılığıyla olan ilişkisi analiz edilmiş, uyuşturucu maddeler ve Batı tıbbı arasındaki bağlantı açığa çıkartılmıştır. Jung ve psikanalizin, Hesse'nin yapıtlarını oluşturma sürecine katkıları araştırılmıştır. Son olarak, Zen Budacılığı, Taoculuk ve Buda külliyyatından alıntılar yapılarak, Zazen, Tai Chi ve Yoga gibi meditasyon uygulamalarından örneklerle, Hesse'nin Buda ve Asya öğretilerini alımlamasındaki büyüsel atmosfer dağıtılmış, söz konusu pratiklerin asılları, okuyucunun ilgisine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Edebiyat, Çeviri, Üçüncü Dünya Edebiyatı, Felsefe, Buda, Asya Çalışmaları, Oryantalizm.

ABSTRACT
Master's Thesis
Reception of "Far East" in *Siddhartha* and
Hermann Hesse's Orientalism
Atlas Akmaner

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Comparative Literature
Comparative Literature Program

Hermann Hesse, after penning the *Siddhartha* narrative, stated that he tried to capture what transcends all national distinctions and which all individuals can adopt. Especially after the 2th. World War, the author's ideal comes true. The aim of this study is to reveal that Hesse, an orientalist writer, carried out an intellectual colonialism through the historical Buddha and Asian teachings and what mechanisms he was under the influence of while doing this. The theoretical background of the thesis is Kojin Karatani's *Origins of Modern Japanese Literature*. Karatani analyzed the Westernization process of Japan, through literary works and philosophical theories, during the period known as the Meiji restoration. This process, which was carried out simultaneously in all non-Western countries, has been systematically built to include all of Western literature, philosophy and belief tradition, and has spread to the world by making use of all sources of education, medicine and mass media. In this thesis, it has been argued that orientalism should not be considered independently of concepts such as speciesism, sexism and racism. In this context, the identity of the concept of the State of God and Plato's theory of ideas and the discussion of universals are mentioned. In this thesis, after the analysis of Hesse's *Siddhartha* narrative, quotations from Turkish, Indian, Chinese, Japanese literary and philosophical texts are given, and information is given about the origins of the traditions.

In the first part, the formation process of Hermann Hesse's "Far East" image was examined. In this process, the effects of the author's family, who are

Protestant missionaries, and German and other Western researchers on the process were examined. On the other hand, it was emphasized that, Christianity and the Western philosophical system cannot be considered separately from each other. In the third chapter, the concepts of self and individuation and Nietzsche's philosophy, which Hesse frequently emphasizes, are examined when taken to extremes, as in the example of Nazi racism, what kind of destructions they can cause. *Siddhartha's* influence on the Hippie generation and its relationship with substance abuse were analyzed, and the link between drugs and Western medicine was revealed. The contributions of Jung and psychoanalysis to the process of creating Hesse's works have been investigated. Finally, the magical atmosphere of Hesse's acceptance of Buddha and Asian teachings was dispelled by citing examples from the Zen Buddhism, Taoism and Buddha corpus with meditation practices such as Zazen, Tai Chi and Yoga, and the originals of these practices were presented to the reader's interest.

Keywords: Comparative Literature, Translate, Third World Literature, Philosophy, Buddha, Asian Studies, Orientalism.

**SİDDHARTHA’DA “UZAK DOĞU” ALIMLAMASI
ve HERMANN HESSE’NİN ORYANTALİZMİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
ORYANTALİZMİN HERMANN HESSE’Sİ**

I. DÜNYAYI AŞAN BİR SİDDHARTHA MASALI	6
A. Almanya’nın Gizemci Hindistan İmgesi	10
B. Hesse ve Çağdaşlarının “Doğru Hristiyanlık” Arayışı	14
1. Hesse’nin Hindistan’ın Gerçekliğiyle Yüzleşmesi	16
2. Hesse ve Avrupa’nın “Asya Kökenleri” İddiası	18
C. Upanişadlar’ın Almanya Tarafından Keşfi	20
D. Antik Yunan’ı Canlandırma Aracı Olarak “Doğu”	26
E. Alman “Şarkiyat Rönesansı” Külliyatı	28
F. Siddhartha ve Çin Bilgeliği	31

**İKİNCİ BÖLÜM
AYDINLANMANIN ve SİDDHARTHA’NİN HRİSTİYANLIĞI**

I. İÇSELLİĞİN HRİSTİYANLIK TARAFINDAN OLUŞTURULMASI	39
A. Siddhartha’nın “Mutlak”ı Ele Geçirme Arzusu	40

1. Siddhartha'nın İlericiliği ile Kapitalizmin Özdeşliği	41
2. Hesse'nin Yeni Bir Din Meydana Getirme Girişimi	42
3. Anlatının Gotama'sı ve Tarihsel Buda Ayrımı	43
a. Hesse'nin Buda'sı ve Schopenhauer İlişkisi	44
b. Hint Kavramlarının Hristiyanlığa Uyarlanması	49
c. Dinin ve Buda Felsefesinin Batılı Perspektifle Araçsallaşması	50
d. Batılı "Ben"cilik ve Doğulu "Biz" Anlayışı	52
e. Anlatıdaki Ötekiler ve Kayıp Gönderge Etkisi	53
f. "Kendini İfade Eden", "İçsel" Siddhartha ve İlerlemeciliği	55
B. Felsefileşmiş Edebiyat Olarak Siddhartha Anlatısı	57
1. Felsefe ile Bilimin Evrimsel Kompleksi, Siddhartha'nın Tanrı Devleti	59
2. Tarihsel Buda ve Siddhartha Ayrımı	63
C. Bir "Filozof Peygamber" Denemesi Olarak Siddhartha	64
D. Hesse'nin İnşası ve Bildung Kavramı	64
1. Eğitim ve Din Kurumlarının Akrabalığı	65
2. Hermann Hesse'nin Karakterlerinin Ayrımcı Doğaları	67
a. Anlatının Başkışısı ve "Doğa" Uzlaşmazlığı	68
b. Siddhartha'nın Tanrısallığı ve Dünyanın Geçiciliği	68
E. Almanya'nın "Kendi İçine" Kapanması ve Hesse'nin "Manzarası"	70
1. Batı Merkezli Dünya Edebiyatı ve Klasik Edebiyat Olgusu	72
2. Hesse'nin ve Felsefenin "Anavatanı"	74
3. Kültürü Üreten Birey, Bireyi Üreten Kültür	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYCİLİK MİTİ VE ÖZGÜRLÜK HAPİSHANESİ

I. HESSE İLE JUNG DOSTLUĞU VE PSİKANALİZ DİNİNİN DOĞUŞU	79
A. Din, Psikanaliz ve Siddhartha'nın Oluşumu	81
1. Yeni-Nazi Serrano, Hesse ve Jung Üçgeni	83
B. Amerika'nın Siddhartha'ları ve Tüketim Çılgınlığı	85
1. Kültürün Çöküşünün Habercisi Nietzsche ve Nazi Almanya'sı	90

2. Hitler ile Hesse'nin Müritleri ve Madde Bağımlılığı	91
a. Aydınlanamayan Siddhartha'lara Psikosomatik İlaç Desteği	94
II. SİDDHARTHA'NIN GİZLEDİKLERİ	100
A. Siddhartha'lardan Arıtılmış Bir Nirvana	101
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	111

KISALTMALAR

bkz.	Bakınız
ev.	Çeviren
s.	Sayfa No
ss.	Sayfadan Sayfaya
yuk.	Yukarı

GİRİŞ

Alman oryantalist (şarkiyatçı) yazar Hermann Hesse'nin *Siddhartha* anlatısı gerek yayımlandığı dönem itibariyle gerekse yarattığı etkiden ötürü son derece önemlidir. Hesse, *Siddhartha*'yı kaleme almaya başladığında, 1. Dünya Savaşı henüz bitmiştir. Batının ilerlemeci ülküsü, hüsrarla sonuçlanır. Öyle ki hızla gelişen sanayi, aynı hızda silahlar, bombalar, tanklar ve toplar meydana getirmiştir. Aydınlanma felsefesinin doğduğu topraklar olan Almanya, ekonomik ve sosyo-psikolojik açıdan darbe almıştır. Hesse hem bireysel hem de ulusal bağlamda yaşadığı kırılganlıklar üzerine *Siddhartha*'yı yazmaya başlar. İsviçre'ye yerleşir. *Siddhartha* 1922 yılında Almanca olarak yayımlandığında rağbet görmez. Nitekim 2. Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle de ABD'de popüler olmaya başlar. Ünü oradan dünyaya yayılır. Bu ünlenme sürecinde *Siddhartha* ve *Bozkırkurdu* romanlarının, *Beat Kuşağı*'nca (*Hippi kuşağı*) “kutsal kitabı” haline getirilmiş olmasının önemli bir payı vardır.

1951 yılında, *Siddhartha* İngilizceye çevrildiğinde, 2. Dünya Savaşı yeni bitmiştir. Dünya çapında yaşanan yıkım çok büyüktür. Bu bir kültür krizidir. Böyle durumlarda, toplumu yeniden bir arada tutacak unsurlar devreye sokulur. İşte Hesse'nin yapıtı da böyle bir, “birleştirici” unsur konumundadır. Öte yandan Hesse'nin alışılmış Buda imgesini aşan bir “Buda” yarattığı söylenir. Gerçekten de anlatı, dünya okurlarının büyük bir kısmı tarafından, tarihsel, hakikî Buda'nın hikayesi olarak okunur. Hatta doğduğu topraklar olan Hindistan'da bile Hesse'nin Buda imgesi yayılmaya başlar ve eskisi neredeyse unutulur. Hesse dünyaya kendisinin şekillendirdiği bir Buda ve Asya düşü tanıtmıştır.

Hermann Hesse, okurları tarafından “Uzak Doğu”ya olan ilgisiyle bilinir. *Siddhartha* anlatısının popüleritesi, tarihsel Buda'nın kendisine ve onun öğretilerine olan ilgiden kat kat fazladır. Hesse'nin Doğu'yu Batı'ya tanıttığı varsayılır. Nitekim Hesse'nin Hristiyan kökleri ile Alman ulusunun edebi ve felsefi geleneğinin baskınlığı dikkatlerden kaçmaktadır. Batılı anlamda felsefe ile din geleneklerini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Dinin karşısına sorgulamayı yerleştirdiğini iddia eden Batı felsefesi geleneği, dinin itkisiyle hareket etmeye devam etmektedir. Başka bir deyişle kısır bir döngü içerisinde “karşı çıkıyor” gibi görüldüğü olguları beslemekte, sürekli olarak kendisini kendisine kanıtlama etkinliğine devam etmektedir.

Hesse'nin *Siddhartha*'sı, modernleşme ile dünyanın her noktasına ulaştırılan bireyselleşmeyi, yani "ben" bilincini yüceltir. Nitekim modernleşme ve bireyleşme gibi kavramlar, insanların her birinin farklı olduğunu ifade ederek aslında onları tek tipleştirmektedir. Bu durum ABD'nin "özgürlük" kavramına yaptığı vurguda da görülür. Öte yandan özellikle de 2. Dünya Savaşı sonrasında Amerika'da, akabinde tüm dünyada madde bağımlılığının, akıl hastalıklarının ve intihar oranlarının hızla yükseldiğine şahit oluyoruz. Günümüzde bu artış, gitgide daha da hızlanarak devam etmektedir. Kanımızca bu durum, Batı kültürünün modernlik ve ilericilik ülküsünün meydana getirdiği yıkımın tek tek bireyler üzerindeki tezahürüdür. Söz konusu etkinlik, kitle iletişim araçları ve reklamlarla kitlelerin yaşamlarına entegre edilir. Bu mekanizma sanat, eğitim, tıp, inanç ve eğlence gibi çeşitli sektörler aracılığıyla pekiştirilir. *Siddhartha* anlatısı, bir "içsel insan"la kurulmuştur. Anlatı boyunca *Siddhartha*'nın aydınlanmaya çalışma sorununa tanık oluruz. Kitabının ismini ve öğretilerini devşirmiş olduğu sömürge Hindistan'ıyla ya da dünya çapında yaşanan sorunlarla ilgili en ufak bir bilgiye rastlanmaz.

Hesse'nin yapıtları, Asya öğretilerini güzellemek bir yana dursun, onları değersizleştirir. Bu durum, başkişinin Buda'yla karşılaşmasında açığa çıkar. *Siddhartha* onun öğretisini "eksik" bulmuştur. Anlatıda, özellikle de Jung'un psikanaliz sistemi, Schopenhauer ve Nietzsche felsefelerinin etkisine rastlanır. Bu şekilde "büyülü" bir Hindistan imgesi meydana getirilir. Kendisini Antik Yunan'ın varisi olarak tanımlayan Almanya, "köklerini" Hindistan'da arar. Dönemin Alman Romantiklerine ve filozoflarına göre antik Hindistan, "insanlığın beşiği"dir. 19. yüzyılda yapılan yetersiz çeviriler, bağlamlarından kopararak, Alman düşüncesine göre yontulmuştur. Bu soyutlama etkinliğine, diğer Batılı ülkeler de eşlik etmişlerdir.

Günümüzde Budacılık, Taoculuk ve Zen Budacılığı gibi öğretiler, kişisel gelişim alanına yerleştirilmektedir. Son derece maddi gerçekliklere dayanan bu öğretilerin, dünyayı aşkın ve gizemci bir içeriğe sahip olduklarına inanılmaktadır. Öte yandan söz konusu öğretilerde, maddi olan ve olmayan gibi ayrımlara rastlanılmaz. Burada bir bütünsellik söz konusudur. Bunun yanı sıra, bu Asyalı öğretilerin bin yıllar önce idrak ettiği zihinsel ve bedensel acıların bir bütün olduğu ve bunların sadece harici müdahalelerle değil, ruhsal-zihinsel ve bedensel uygulamalar vasıtasıyla

sağaltılabileceği gibi bazı olguları, psikoloji, psikiyatri ve tıp bilimleri ancak son zamanlarda “keşfedebilmiştir”.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORYANTALİZMİN HERMANN HESSE'Sİ

Siddhartha, bir Brahman'ın oğlu olarak, arkadaşı Govinda'yla birlikte büyür. Ailesi ve arkadaşları tarafından gıpta edilen Siddhartha, görünenin aksine, kendi içinde çelişkiler yaşayan bir gençtir. Hindu geleneklerini ve öğretilerini sorgulayan başkışı, evinden ve ailesinden ayrılmaya karar verir. Babasını ikna eden Siddhartha, arkadaşı Govinda'yla birlikte Samanaların arasına katılır. Söz konusu çilecilerle birlikte iki yıl geçiren başkışı, tatmin olamayarak Samanaların yanından da ayrılmaya karar verir. Siddhartha'ya göre Samanalar, Nirvana'ya ulaşması mümkün olmayan, önemsiz işlerle meşgul olan kimselerdir. Buda ile ilgili söylentiler de işiten Siddhartha, yaşlı ustalarını ikna ederek, Govinda'yla birlikte oradan ayrılır. Böylece Buda'yı aramaya koyulurlar. Gelgelelim Siddhartha, Buda'nın öğretisini dinlemekle ilgilenmemektedir. Onun öğretisini hakkında fikir edinmeden, kendisi için faydalı olmayacağına kanaat getirir. Arkadaşıyla birlikte Buda'nın yanına vardıklarında Govinda, Buda'nın müritleri arasına katılır.

Dönüş yolunda Buda'yla karşılaşan Siddhartha, onun öğretisinde bir eksik bulunduğunu ifade eder. Buda Siddhartha'ya, kendisinin dünyayı açıklamak gibi bir niyetinin olmadığını, acılardan kurtulmayı öğrettiğini söyler. Siddhartha kendi düşüncelerini açıklamaya devam ettikten sonra Buda'nın yanından ayrılır. Tek başına devam ettiği yolculuğu sırasında Kamala'yla tanışır. O zamana kadar kadınlara karşı mesafeli yaklaşan başkışı, Kamala'dan sevi oyununun inceliklerini öğrenir. Akabinde Kamala'nın arkadaşı Kamaswami'den ticaretin inceliklerini öğrenerek bir tüccar olur. Yine de tüccarlığı işten çok, bir oyun olarak görür. Karşısına çıkan her durumu zorlanmadan kotarır. Çevresindeki herkesi kolaylıkla etkilemeyi başarır ve kısa zamanda da zengin olur. Birçok yer gezer ve “çocuk insanlar” olarak adlandırdığı “sıradan” kimselerle tanışır. Alkol ve kumarla hemhal olmaya başlar. Maneviyattan tamamen uzaklaşarak, maddi hazlara gömülür. Sonunda bu yaşantısından da tatmin olamayarak her şeyi ve herkesi ardında bırakarak yoluna devam eder. Yol boyunca iç sesiyle konuşur ve sonunda bir ırmağa varır. Daha önce de kendisini ırmağın karşı kıyısına geçirmiş olan kayıkçı Vasudeva'yla kesişir yolu.

Vasudeva'nın yanında bir kayıkçı olarak hayatına devam eden Siddhartha, ırmağı dinlemeyi öğrenir. Günlerini Vasudeva'yla konuşarak ve düşünerek geçirir. Önceki kimliğini üzerinden atarak, sade bir yaşantı sürer. Günün birinde Buda'nın hasta ve ölmek üzere olduğu haberini alır. Buda'nın son anlarına tanık olmak isteyen keşişleri ırmağın karşısına geçirir. Bu sırada Kamala oğluyla birlikte, Buda'yı görmek için yola çıkmıştır. Nitekim Vasudeva'nın kayığına yakın bir yerde, oğul Siddhartha'nın arzusu üzerine mola verirler. Annesi bir yılan tarafından sokulunca oğlu yardım ister ve Vasudeva Kamala'nın yanına gider. Kayıkçı, zehirlenen Kamala'yı ve çocuğu alarak kulübelerine götürür. Kulübede oğlanla karşı karşıya gelen Siddhartha, onun kendi çocuğu olduğunu anlar. Siddhartha'yı tanıyan Kamala, geçmiş günlerden söz açar ve oğullarını takdim eder. Buda'yı göreceğine Siddhartha'yla karşılaşan Kamala, o kusursuz kişiyi görmüş gibi hissettiğini düşünür. Buna göre Siddhartha'yla karşılaşması, Buda'yla karşılaşmasından daha iyi olmuştur. Kısa bir süre sonra da huzur içinde ölür. Kamala'nın cesedi, Hindu geleneklerine uygun olarak yakılır.

Oğluyla baş başa kalan Siddhartha, onunla iletişim kurmayı başaramaz. Lakin oğul, şatafatlı bir ortamda yetişmiştir. Başkişinin yaşadığı sade ve gösterişsiz yaşama uyum sağlayamaz. Babasına sık sık hakaret eder ve onun kendisinden istediklerini yerine getirmemekte direnir. Sonuç olarak, başkişinin kendi Brahman babasına yaptığı gibi, Siddhartha'yı terk eder. Vasudeva'nın uyarılarını dikkate almayarak oğlunun peşinden giden başkişi, bir süre sonra çabasının bir sonuç vermeyeceğini anlayarak pes eder. Bir süre sızlanmayı sürdürse de Vasudeva onun sakinleşmesine yardımcı olur. Başkişi ırmağın ve varoluşun sesini kendi başına duymayı öğrenir. Bu idraktan sonra Vasudeva, görevinin sonlandığına kanaat getirir. Ormanda inzivaya çekilmek üzere, Siddhartha'nın yanından ayrılır.

Govinda, Kamala'nın Buda'nın öğrencilerine bağışlamış olduğu koruluktayken, bilge bir kayıkçının methini duyar. Söz konusu kayıkçının, arkadaşı Siddhartha olduğunu bilmeden yola koyulur. Arayışına devam etmekte olan Govinda, kayıkçıyla karşılaştığında, onun Siddhartha olduğunu anlar. Bir süre geçmişlerinden konuşurlar. Siddhartha, Govinda'ya öğretilerden her zaman uzak durduğunu hatırlatır. Öte yandan Govinda da hala amacına ulaşamamış olduğundan yakındır. İki arkadaşın çok, mürit ve pir ilişkisine dönüşen diyaloglarının sonucunda Siddhartha,

Govinda'nın, onu alnından öpmesini ister. Neticede Govinda, Buda ile yaşayamadığı *Nirvana* deneyimini, Siddhartha aracılığıyla gerçekleştirir. Siddhartha'nın çoktan aydınlanmış olduğunu anlayan Govinda, başkişinin önünde yerlere kadar eğilir. *Siddhartha* romanının arka kapağında, Hesse'nin şu sözlerine yer verilmiştir: “Bu kitapta tüm dinlerde, insanların benimsediği tüm inanış biçimlerinde ortak olan yanı, tüm ulusal ayrımları aşan, tüm ırkların, tüm bireylerin benimseyebileceği şeyi yakalamaya çalıştım.” (Hesse, 2012)

Gerçekten de roman, bazı entelektüel çevreler tarafından birleştirici güce sahip bir üst anlatı olarak değerlendirilmiştir. Oysa Hesse'nin *Siddhartha* anlatısı hedefe yöneliktir. Kendisini gerçekleştirmekten başka bir arzusu yoktur. Böylesine bir küreselleşme, yazarın öne sürdüğü gibi çeşitliliği yüceltmek bir yana dursun, tüm farklılıkları ortadan kaldırır. Tüm dünya, merkezi bir perspektifle açıklanır. Çeşitlilik akıl unsuruna (logos) doğru itilir ve bir tek tipleşmeye gidilir. Yazarın meydana getirdiği Siddhartha, Hindistan'da yaşamış olan tarihsel Gotama Buda ile alakası olmayan, ideal bir karakterdir. Bu yönüyle dönemin modasına uygun olarak kaleme alındığından söz etmek doğru olur. Araştırmacıların bir kısmının iddia ettiği şekilde hiçbir özgünlüğü bulunmamaktadır. Ailesiyle birlikte Hesse'nin “Uzak Doğu” alımlaması, özel bir ilgi olmaktan daha ötededir. Nitekim Avrupa'nın “Uzak Doğu”ya olan merakı ve Buda imgesindeki dönüşümün kökleri daha eskilere dayanmaktadır.

I. DÜNYAYI AŞAN BİR SİDDHARTHA MASALI

Siddhartha'nın ilk kısmı Budacılık alımlamasıyla oluşturulmuştur. Yazarın yaşadığı dönemde kolonyalist devletler birbirleriyle sömürgecilik yarışına girerler. Almanya'nın “entelektüel sömürgeci” yöneliminin yanı sıra İngiltere de coğrafi kolonizasyon etkinliğine devam etmektedir. İngiltere'de yaşanan Viktorya döneminin¹ sonlarına kadar Budacılık dikkatle tasarlanmış klasik Batı yapısının, yani Doğu veya sözde ötekinin bir ögesi olur. Budacılık, Doğu için vahşi ve tuhaf bir muammadır. Duygusal, gizemli, çocuksu ve tam anlamda bir batıl inançtır. Bu çarpık algı, *Siddhartha* anlatısındaki Buda karakterinde hayat bulmuştur. “Şimdiye kadar onun

¹ Britanya sanayi devriminin yükseldiği dönemdir ve Britanya İmparatorluğunun zirvesi olarak kabul edilir.

gibi bakan, gülümseyen, oturan ve yürüyen kimse görmedim, diye geçirdi içinden Siddhartha, doğrusu ben de onun gibi bakıp gülümseyebileyim, oturup yürüyebileyim isterdim, öylesine özgür, öylesine saygıdeğer, öylesine gizli, öylesine açık yürekli, öylesine çocuksu ve gizemli.” (Hesse, 2012: 44) Siddhartha bir yandan anlatıdaki tüm öğretileri anlamış gibidir. Her birini aklını kullanarak aşmıştır. Öte yandan Buda'nın gizinden söz eder. Başkışı, bireysel hedefine doğru yürür. Amacını gerçekleştirmek dışında önemseydiği başka hiçbir düşünce yoktur. Tüm öğretilerden işine gelenleri çekip çıkarır. Böylelikle Buda ve düşün dünyası, yazar tarafından içi boşaltılarak değersizleştirilir.

Diğer taraftan 20. yüzyılın başlarında Hindistan'a seyahat etmenin daha kolay hale geldiğini görürüz. 1869'da Avrupa'dan Hindistan'a giden, deniz yolunu önemli ölçüde kısaltan Süveyş Kanalı açılır. Buhar gemileri uluslararası deniz yollarını dolaşmaya başlar. Thomas Cook Travel gibi Seyahat acenteleri teşkil edilir. Bu rotalar tacirler tarafından kullanılmaya başlanır. Avrupa ile Hindistan arasındaki ilk telgraf bağlantısı açılır. Sömürgeci İngiliz hükümeti, insanlar ve mallar üzerindeki hakimiyetini kolaylaştırmak için Hindistan'da kapsamlı bir demiryolu ağı kurar. Böylelikle Hindistan'a yapılan seyahatler, artık “bilinmeyene yapılan yolculuklar” olmaktan çıkmış olur (Kämpchen, 2014: 4). İtalyan bir Cizvit² keşiş olan İppolito Desideri, Tibet'e giren ilk Avrupalılardan olmuştur. Tibet dilleri hakkında bilgi sahibi olarak, sözde sahte dini açığa çıkarmak için Budacı kutsal kitapları inceler. 19. yüzyılda Nepal'deki bir İngiliz *Doğu Hindistan Şirketi*³ çalışanı olan Brian Hodgson, Sanskrit ve Tibet dillerinde yazılmış, dört yüzden fazla el yazmasını keşfeder. Onları derhal Kalküta, Londra ve Paris'e gönderir ve sonra Budacılık algısı dönüşüme uğrar. Buda öğretileriyle alâkalı olarak Batının yaptığı ciddi akademik çalışmaların başlangıç noktası bu olmuştur (Ober, 2018: 209).

Viktorya döneminin sonlarına doğru ise Budacılık, Roma ve Yunanistan'ın klasik dinleriyle birlikte anılmaya başlanır. Böyle bir yükselmenin arkasındaki nedenlerden biri, Batı zihninde Budacılığın, Roma ve Yunan medeniyetlerinin kayıp zaferleri kadar ölü olduğunun düşünülmesidir. Litvanyalı Hindolog Audrius Beinorius'a göre tuhaf bir şekilde sakın ve nazik *Śakyamuni* Buda aniden bir ideal

² Cizvitler ya da İsa Cemiyeti, genel merkezi Roma'da olan, Katolik Kilisesinin bir tarikatıdır.

³ İsmi sömürgecilikle iç içe geçmiş olan, İngiliz ticaret şirketi.

Viktorya dönemi beyefendisi tipine büründürülür. Başka bir deyişle, ehlileştirilerek çağdaştırılır (modernize edilir) ve Avrupalılar için “ideal bir tip” olarak pazarlanır (Dasgupta, 2017: 2). Sömürgecilik yarışında hızla ilerleyen Almanya da bu tipolojiyi devralmıştır. *Siddhartha* anlatısı, söz konusu alımlamaya iyi bir örnektir.

Ulu kişi yavaş yavaş konuşarak, ‘Dilerim düşüncelerinde yanılmış olmazsın!’ dedi. Dilerim hedefine varırsın! Ama söyler misin bana: Benim Samanalarımı, öğretime gelip sığınan pek çok kardeşimi gördün mü? Peki inanıyor musun, yabancı. Samana, inanıyor musun ki, öğretiyi sırt çevirip dünya yaşamına, zevk ve hazların yaşamına gerisin geri dönmek bunlar için daha iyi olur? (Hesse, 2012: 56)

Bu ideal Hindistan ve Buda imgesi, dönemin tüm Avrupa edebiyatı ve felsefesine bir şekilde nüfuz etmiştir. Öyle ki, Schopenhauer ve Hesse gibi yazarlar, çalışmalarını söz konusu imgenin etkisiyle şekillendirmiştir. Bu şekilde dünyanın birçok yerinde, gerçeklikten uzak bir Hindistan ve Buda izleniminin yayılmasına ön ayak olurlar. 1. Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle, Hindistan seyahatlerinin ikinci dalgası kesintiye uğrar. 1950’lerde, Hitler rejimi ve 2. Dünya Savaşı’ndan sonra *Hippi hareketinin*⁴ ortaya çıkmasına kadar da bu duraksama devam eder. Hesse’nin misyoner ailesinin “Uzak Doğu” ilgisi de Avrupa’nın tümünde meydana gelen böyle bir dalgalanmanın ürünüdür. Yazarın Hint kültürü ile karşılaşması, kendi iradesi dışında gerçekleşir. Sık sık sözünü ettiği büyü kbabası, anne ve babası uzun yıllar Hindistan’da misyoner olarak çalışmıştır. Hint kültürüne içkin olan giysiler ve resimler gibi birçok Hint eşyasına sahiptirler. Ailecek Hint dillerini bilirler. Dedesi Dr. Hermann Gundert, Hint dilleriyle meşgul olan ünlü bir bilim insanıdır. Hatta bugün Hindistan’da hâlâ tanınmaktadır. Annesi Hesse’ye, henüz küçük bir çocukken, babasıyla kendisinin Hindistan yaşantılarından hikâyeler anlatır. Babası, İngilizce veya Almancaya çevirdiği Budacı duaları okumaktan keyif alır. Bu duruma Hermann’ın duyarlılığı da eklenince, Hint diniyle ömür boyu sürececek bir meşguliyet peyda olur (Baumann, 2002: 1).

Hesse’nin doğup büyüdüğü Orta Avrupa ülkesi Almanya, merkezi konumundan faydalanmayı daima bilmiştir. Havası soğuk ve sisli olan Almanya’ya

⁴ 1960’lı yıllarda ortaya çıkan ve özellikle 1963 yılında ABD’nin Vietnam’a asker çıkarmasıyla, savaş karşıtı olan gençlerin bir araya gelerek oluşturdukları akım. Etkisi kısa sürede dünyanın tümüne yayılmıştır.

tezat olarak, Yunanistan ile İtalya'nın havaları sıcak ve güneşlidir. Bu ülkeler Almanya'nın zihninde, klasik güzelliğin ve zarafetin temsili olarak resmedilir. Batı'ya doğru, Almanya özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda çok sayıda Alman'ın göç ettiği Kuzey Amerika'yı keşfeder. Yazarın “Uzak Doğu”ya olan ilgisi ise doğduğu yıl olan 1877'den Gaienhofen'e⁵ taşındığı 1904 yılına kadar devam eder. Böylelikle Hesse'nin profesyonel yazarlık hayatı başlamış olur.

19. yüzyılda Avrupa, keşfedilecek hiçbir şeyin kalmadığı “eski kıta” olarak kabul edilirken Kuzey Amerika, maceranın hâlâ mümkün olduğu bir yer olarak görülür. Yerlilerin topraklarını ve halklarını koruma mücadelesi veren Amerikalıların öncü ruhu, pek çok romana konu olur. Hitler'in en çok okuduğu yazarlardan biri olan Alman yazar Karl May'in *Old Firehand (Eski Ateş Eli, 1875)* romanı, buna iyi bir örnektir. Yazarın roman serisi, Amerikan yerlilerinin yaşamlarını egzotik bir hale dönüştürür. Öte yandan Avrupa'nın Batılı olmayanlar için yerleştirdiği *soylu vahşi (noble savage)* klişe imgesini yeniden üretmiştir.⁶ Öte yandan romanın başkışisi Winnetou zamanla, roman karakterinden, belirli bir insan tipine; bir “Kızılderili” şefinin adına dönüşür. May romanlarını kurgularken, Hristiyan duyguları ve değerleri ön planda olmuştur (Newyorker.com, 2012).

Rusya'da da hüznün ve gururun karışımı bir ruh bulduktan sonra Almanya, son olarak kültürel ve ruhsal zenginleşme için Doğu Asya ile Güney Asya'yı keşfeder. Çin'in, Japonya'nın ve Hindistan'ın kültürel zenginliğini araştırır. Nitekim Batı gibi parçalanmamış bir Doğu'dan söz etmek mümkün değildir. Hindistan, Çin ve Japonya yekpare, türdeş bir Doğu olmaktan çok, çeşitlilik gösteren farklı bölgeler olarak algılanır. Hindistan'ın geleneklerini soyutladıktan sonra ilgisini Çin ve Japonya'ya yönelten Hermann Hesse de bu olguya iyi bir örnek oluşturur. Hindistan bilgisi daha sonra birkaç seyahat yazarının tarifleriyle ve felsefi eserlerin eksik veya yetersiz tercümeleriyle sınırlı kalır. Hindistan'ı hayal etmek somut gerçekler ve bilgilerle dizginlenmemiştir. Alman Romantikleri de diğer Avrupalılar gibi Hindistan'da saf, çocuksu insanların yaşadığını düşünmüş ve burayı insanlığın beşiği olarak tasarlamışlardır.

⁵ Almanya'nın Baden-Württemberg eyaletine bağlı Konstanz ilçesinde bulunan bir kasabadır.

⁶ Yazarın, Amerika'ya hiç gitmediği bilinmektedir. Söz konusu imge büyük ölçüde, Amerikalı yazar James Fenimore Cooper (1789-1850) tarafından oluşturulmuştur. Bu imgeye bağlı kalmayan eserler, dönemin entelektüelleri tarafından, incelenmeye değer bulunmamıştır.

A. Almanya'nın Gizemci Hindistan İmgesi

Almanya'da, Hindistan'a yönelik bilimsel ilgi erken başlar. 1808'de Hindoloji'nin ilk kürsüsü oluşturulur ve dönemin önde gelen Romantik yazarlarından biri olan August Wilhelm Schlegel, başkanlık görevini üstlenir. Yaklaşık iki yüz yıl önce başlamış olan Hindistan ilgisi başat olarak seyahat edebiyatı, edebi kurgu ve mitoloji düzeyinde ortaya çıkmış, ardından felsefe ve filoloji düzeyine geçmiştir. Almanya'nın Hindistan ile ilişkisi başından beri kolonyal ticari çıkarlardan uzak olur. Hindistan'da sömürge gücü olan İngiltere, Hindistan'ın ne olduğuna dair gerçekçi bir resim oluşturmaya çalışmıştır. Almanya ise yönetim ve kontrol mekanizmasına uygun bir tabloya ihtiyaç duyar. Romantik algı bunun için yeterli olmaz. Sonuç olarak Almanya, gizli duygusal arzularını, medeniyetle alakalı hayal kırıklıklarını Hindistan'a yansıtır. Kendisi için bir köken meydana getirip Hindistan üzerinden insanlığın canlanmasını ister. Max Müller gibi büyük Hindologların yanı sıra ruhani lider ve reformcu olan Vivekananda⁷, şair ve yogi⁸ Sri Aurobindo⁹, şair Rabindranath Tagore¹⁰ ve Hindistan'ın eski Cumhurbaşkanı Radhakrishnan¹¹ gibi Hintli yazarlar da "ruhani bir Doğu" ile "materyalist bir Batı" arasında inşa edilen kutuplaşmayı üretmeye devam etmiştir (Kämpchen, 2014: 1-2).

Hindistan'a seyahat etmek daha kolay hale geldikten sonra bile birçok Alman yazar, oraya gitmeden, yani ülke hakkında ilk elden bir deneyim yaşamadan Hint temalarını ele almıştır. Söz konusu okuma deneyimlerinden yeni yazılar meydana getirirler. Böylece Hint mitolojisi ve Hint efsaneleri popüler okuma malzemesi haline getirilmiş olur. Bir grup yazar, yeni Almanca metinler oluşturmak için Hint mitolojik temalarını ele alır. Ancak niyetleri Hint mitolojisini Alman dilinde sürdürmek değildir. Bu mitolojik temalar daha ziyade Hindistan'ın kaygılarından uzaktır. Başka bir deyişle, Almanya'yı ilgilendiren sorunları tanımlamak ve fikirleri tartışmak için bir araç olarak kullanılır (Kämpchen, 2014: 8). *Siddhartha* anlatısının yanı sıra, Thomas

⁷ Hindu ruhani lideri ve reformist. 1863–1902 yıllarında Kalküta'da yaşamıştır. 1897 yılında hocasının adını taşıyan Ramakrishna tarikatını kurar.

⁸ Yoga öğretisini ve uygulamalarını hayata geçiren kimseler için kullanılır.

⁹ Şair, öğretmen, yazar, düşünür ve bir yogidir. 1900'lü yılların başlarında, Hindistan'da bağımsızlık fikrinin yayılmasına yardım eder. *Bhagavat Gita*'daki yoga yorumlarına benzer bir şekilde integral yogayı kurmuştur.

¹⁰ Geleneksel Hint şiirinin son temsilcilerinden birdir. Hint ve Batı kültürünü kaynaştırmak için yaptığı çalışmalar ve seyahatlerle bilinir.

¹¹ Hintli filozof, eski cumhurbaşkanıdır. Karşılaştırmalı dinler alanında çalışmalar yapmıştır.

Mann'ın *Değişen Kafalar* (Die Vertauschten Köpfe) hikayesi, söz konusu duruma uygun bir örnektir.

2. Dünya Savaşı'nın başlarında, 1940 yılında yayımlanan *Değişen Kafalar* hikayesinde Thomas Mann, Almanya'da yaşanmakta olan kimlik krizini 11. yüzyıla ait bir Hint meseli üzerinden aktarır. Mahadeva'nın, Shastri'den aktardığına göre, bu anlatının temeli, fil başlı Tanrı *Ganeş*¹² mitine dayanır. Buna göre Tanrı *Şiva*'ya¹³ yani *Ganeş*'in babasına yanlış bir bilgi aktarılması üzerine baba, oğlunun kafasını keser. Annesi *Parvati*¹⁴ bu durumu öğrendiğinde, yıkıcı ölüm tanrıları olan *Kali*¹⁵, *Camundi* ve *Candika*'yı salıverir. Bunun üzerine *Şiva*, bulduğu ilk hayvan olan filin kafasını cansız bedene bağlayarak *Ganeş*'i hayata döndürür ve *Parvati*'nin öfkesi diner. Kafaların yer değiştirmesi mitinin Hindistan'ın sözlü geleneğinde sıklıkla kullanılmasının yanı sıra, kafaların kopması olgusu, akılcılığın (rasyonalite) yitirilmesi anlamını da içerir.

Thomas Mann'ın *Değişen Kafalar* hikayesinin Hint versiyonlarında kast ayrımlarına yer verilmez. Öte yandan anlatının sonunda kadın bir erdemle ödüllendirilir. Nitekim, Mann'ın söz konusu hikâyeyi devşirdiği Hindolog Heinrich Zimmer, acı bir son ekleyerek, içeriği değiştirir. Böylece anlatı, bir tür “Batı gerçekçiliği” ile çarpıtılmış olur. Mann ise bu durumu “duyular ötesi bir şaka” anlatısına indirger. Hitler dönemindeki ırkçılık ve Hindistan'ın kast sistemi arasında bir özdeşlik kurar. Nitekim Mann ikinci bölümde Hindu düşüncesinin temellerini sorgulamıştır (Mahadevan, 2002: 25–27).

Hindistan'ın Alman Romantikleri tarafından gerçekleştirilen şarklaştırılması (oryantalizasyonu), 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında üretilen seyahat literatüründe ayyuka çıkar. Hindistan'ın gerçekçi ve kesin bir şekilde tasviri amaçlanır. Hindistan üzerine yazmak isteyen yazarların, metinlerini hayal güçlerine dayandırmalarına gerek kalmamıştır. Bu ilk seyahat yazarları çoğunlukla soylu kadınlar ve adamlar, diplomatlar ve eşlerinden oluşur. Tipik olarak büyük bir maliyetle ve geniş bir refakatçi güruhıyla seyahat etmişlerdir. Hindistan'ı dünya medeniyetine

¹² Dört kollu ve fil başlı olarak resmedilir. Tek dişi vardır. Mitolojiye göre dünyanın en uzun destanı olan *Mahabharata*'yı, tek dişini kalem gibi kullanarak yazmıştır.

¹³ *Şiva*, “Tanrı üçlemesi”nin (trimurti) sonuncusudur. Diğerleri *Brahma* ve *Vişnu*'dur.

¹⁴ *Şiva*'nın eşidir.

¹⁵ Thomas Mann *Değişen Kafalar*'da ölüm, zaman ve kıyametin Tanrıçası olan *Kali*'yi (*Devi*) anılamıştır.

hükmetme konusunda “yüce” bir iddiada bulunan Avrupa perspektifinden değerlendirirler. Hindistan’a giden bilim insanları, araştırmaları için materyal toplamakla kalmaz, aynı zamanda seyahat deneyimlerini de kaleme alırlar. Bunlar arasında Alman hekim Ernst Haeckel, Hindolog Paul Deussen ve Helmuth von Glasenapp gibi çalışmaları oldukça ilgi toplayan araştırmacılar da bulunmaktadır.

Aristokrat seyahat yazarları dalgasından yirmi yıl sonra, küçük bir grup “seçkin” edebiyat yazarı Hindistan’ı keşfetmeye başlar. Hermann Hesse de bu kâşiflerden biridir. Tek başlarına ve nispeten basit bir tarzda seyahat ederler. Soylu seleflerinin kendilerine sağladıkları yatırımlar olmadan gezerler. 1900 ile 1914 yılları arasında, yani 1. Dünya Savaşı’nın patlak vermesine kadar Hindistan hakkında ilk elden deneyimlerini yazarlar. Hindistan’ı ziyaret etmeden önce kendilerini farklı edebi türlerle inşa etmeleri bakımından tipik seyahat yazarı değildirler. Hepsi, Romantik ideal Hindistan fikrinden etkilenmiş ve Hindistan’ı bu düşünce çerçevesinde deneyimlemişlerdir.

1946 yılında Nobel Edebiyat Ödülü’nü alan Hermann Hesse’nin *Siddhartha* anlatısı, eleştirmen ve araştırmacıların bir kısmı tarafından övgüyle karşılanır. Hesse’nin bu yapıtının Doğu ve Batı felsefelerinin başarılı bir birleşimi olduğuna vurgu yapılır Nitekim Hesse’nin “bir Hint masalı” olarak tanıttığı yapıtı, Protestan Hristiyan düşüncesinin bir uyarlamasıdır. Hesse’nin arayışı, anlatının başkışisi Siddhartha’nın arayışı gibi uzun yıllar sürer. Yazar dini inançlar üzerinde uzun süre kararsızlık yaşar. Budacılığın görüşlerini bir süreliğine takip etmiş olsa da bazı kaynaklarda, zaman içinde bu görüşlerden uzaklaştığı ifade edilir (Bölükmeşe & Aydoğan, 2020: 154). *Siddhartha* bu yönüyle, Hesse’nin diğer romanları gibi özyaşamöyküsel bir gelişim romanıdır (bildungsroman). Yazar anlatısında, Budacılık ve Taoculuk gibi “Uzak Doğu” düşün dünyalarını alımlar. Hesse bu felsefe ve öğretileri, ana yurtlarından kopararak gizemli bir masala dönüştürmüş ve Protestanlığın hizmetine sunmuştur. Zeller’in de belirttiği gibi Hesse, *Siddhartha*’nın Hristiyanlığa geri dönüş niteliği taşıdığını ifade eder. Buna göre, bilginin değil de sevginin ön planda olması, Protestanlığın bir özelliğidir (Zeller, 2018: 9). Yazarın, Budacılığa olan ilgisini kaybetmesi, Siddhartha karakterinde açığa çıkar.

Ulu kişi Buda’nın, yüz binlerce kişi arasında yalnızca onun yaşantısındaki giz. İşte öğretiyi senden duyunca düşündüğüm ve farkına vardığım şey bu. Bu

yiğzdzendir ki yolculuğumu sürdüreceğim- bir başka öğreti, daha iyi bir öğreti aramak için değil hani, çünkü biliyorum ki böyle bir öğreti yoktur, tüm öğretilere ve öğretmenlere sırt çevirip hedefime tek başıma ulaşmak ya da bu uğurda ölmek için yapacağım bu yolculuğu. (Hesse, 2012, s. 43)

Siddhartha, tüm öğretileri ve felsefeleri aşarak kendi yolunda gitmekte ısrarcı olur. Her birinde bir kusur bulur ve bir türlü tatmin olmaz. Araştırmacıların bir kısmı bu “Hindistan şiiri”ni, genç dimağlarda Doğu ilgisi uyandırdığı gerekçesiyle övgüyle karşılamıştır. Hesse’nin kişisel mücadeleleri ve sonuçsuz tutkuları, bir zamanlar “uzak bir yerde, yaşamak için ideal bir yaşamın olduğu” imgesinde canlandırılmıştır (Bauman, 2016, s. 3). Tüm bunlar, Gotama Buda ile konuşulup *Indra*¹⁶ ve *Brahman*’a¹⁷ şarkılar söylenen Hindistan’ın masalsı bir formunda hayat bulmuştur. Hesse’nin Hindistan tarzı, sade ve romantik bir üslupla kaleme alınmıştır. Fakat şiirsel veya felsefi değerleri bakımından Hintli olduğunu söylemek mümkün değildir. Yazarın alımladığı *Vedik*¹⁸ semboller ile Buda felsefesinin çeşitli kullanımları, Doğu’daki temsilcileriyle ve asıl temsilleriyle uyum içerisinde değildir. Nitekim *Siddhartha* anlatısı yazarın, Batı yaşamıyla alakalı hayal kırıklıklarını keşfetme aracı olup özyaşamöyküsel bir yapıya sahiptir. Günümüzde okurlarının bir kısmı tarafından başucu kitabı ilan edilen *Siddhartha* anlatısının bu yönü, dikkatlerden kaçma eğilimi göstermektedir (Bauman, 2016: 3).

Hesse, *Siddhartha*’yı yazmadan çok önceleri, kendi fikirlerinin izini sürebilmek amacıyla Doğu motiflerini kullanmaya başlar. 1913 yılında kaleme aldığı *Der Dichter (Şair)* gibi ilk kısa öyküleri bu yöneliminin tohumlarını içermektedir. “Gizemli Doğu” İngiliz Romantik William Blake için, bir nevi Bizans’ın karşılığıdır. Alman yazar Goethe için de İngiliz şair William Butler Yeats veya *Faust*’un ikinci kısmı ruhani bir kaçış, zihinde sığınılacak bir yerdir. Hindistan’la alakalı düşünme ve yazma eylemleri, manevi bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Hesse’nin *Doğu’ya Yolculuk (Morganlandfahrt, 1932)* anlatısı da aslında, bu türden bir dünyadan kaçış etkinliği olmuştur. Söz konusu zihinsel seyahatle birlikte yazar, Hint mitlerini

¹⁶ *Vedik* toplumun ulusal Tanrısıdır. *Rigveda* ilahilerinin yaklaşık dörtte biri ona sunulmuştur. Şimşekli yağmurlu fırtına Tanrısıdır. Her zaman kuraklıkla ve karanlıkla mücadele eder. Onları yenerek yağmur yağdırır, suları coşturur.

¹⁷ Bu Tanrı, tüm evrenin yaratıcısıdır ve ona *Pracapati* (Yaratıkların Efendisi) denir. O, sadece dünyadaki canlıların değil, Tanrıların da yaratıcısıdır.

¹⁸ 1000-850 yıllarında gerçekleşmiştir. Bu dönemde Sanskrit dilindeki sözlü kutsal gelenek, yazıya aktarılmıştır (*Vedalar*).

kullanarak, Batının maddi çıkmazları ile manevi özlemlerini bir araya getirir. Bunu yaparken de Doğu mitlerinin yalnızca bazı temel özelliklerini uygulamıştır (Bauman, 2016: 4).

Cehalet (*avidya*), durmaksızın yeniden doğuş (*saṃsāra*) ve kurtuluş olasılığına olan inanç gibi kavramlar Hesse için giderek daha önemli hale gelmiştir. 1911'de “Hindistan’a”¹⁹ yaptığı ziyaretten sonra yazar, Hintliler arasında güçlü bir birlik duygusu ve yakın akrabalık hissi elde ettiğini söylemiştir. Acıların ve tutsaklıkların sebebini, gerçeklik bilgisinin eksikliği olarak ifade eder. Söz konusu tema, henüz *Siddhartha*’yı yayımlamamışken, birkaç haftada tamamladığı *Klingsor’un Son Yazı* (1919) hikayesinde de görülür. Anlatının başkışisi, manevi olan ile maddi olan arasında sıkışıp kalmıştır. Klingsor, kırk iki yaşındadır ve Güney İsviçre’de yaşamaktadır. Şiirlerden hoşlanan bu dışavurumcu ressamın birkaç aylık ömrü kalmıştır. Alkole düşkündür ve yaklaşmakta olan ölümünün korkusuyla mücadele etmektedir. Yazarın gerçeklik arayışı ile farklı bilgiler arasındaki sıkışmışlığı, üç yıl sonra yayımlanan *Siddhartha*’ya da yansımıştır. Başkışı böylelikle, bilgi yoluyla kurtuluş olasılığını araştırır. Siddhartha boş bir kap gibidir; hikâyenin ilk yarısında kendini bilgiyle doldurmaya çalışır. Öğretmenlerinin yöntemlerini takip ederek katı bir çilecilik biçimi uygular. Neticede başkışı diğer karakterlerden yalıtılmış hale gelir. Yazar Doğu ve Batı klasikleri üzerine ömür boyu süren çalışmalarını *Siddhartha* anlatısında işlemiştir. Tıpkı başkışı gibi “toplumun kibrinden uzak” olarak bir münzevi hayatı yaşamıştır. İsviçre’nin Alplerindeki evinin bahçesinde resimler yapmış ve bahçesiyle ilgilenmiştir (Bauman, 2016: 4).

B. Hesse ve Çağdaşlarının “Doğru Hristiyanlık” Arayışı

Dönemin Alman yazarları ile Hesse’yi ve başka türlü ruhani arayışlar içinde olanları rahatsız eden şey, Hristiyanlık tabusu olmuştur. İsa’nın insanlık için kendisini kurban eden bir figür olması, diğer Hristiyanların da onun yolundan gitmesi gerektiği inancı hoşnutsuzluk yaratır. Buna göre kurtuluş, acı ve keder dolu olduğu düşünülen bu dünyaya sırt çevirmek ve duyular ötesi bir gerçeklik beklentisiyle şekillenmiştir.

¹⁹Hesse Hindistan gezisi olarak tanımlasa da gerçekte; Penang, Singapur, Sumatra, Borneo ve Burma’yı gezmiş fakat Hindistan’a gitmemiştir.

Yazar, insan doğasını yadsıdığını ileri sürerek, söz konusu iki “kurtuluş” motifini de reddeder. Ortak Hristiyanlık anlayışında birin, benlik olarak bir temsilinin olması ve bu şekilde kurtuluşa ulaşmanın mümkün olması gibi düşünceler yasaklanmıştır. Dönemin bazı Alman yazarları bu iki olasılıklı çelişkiyi sezerek, çalışmalarına yansıtılar. Söz konusu yazarlar edebiyat ve felsefe çalışmaları ile, bir geç Romantik olan Hesse’yi de etkileri altına aldılar. Öte yandan yazar, söz konusu düşünürlerin hayal kırıklıklarının farkında olmuştur.

Romantiklerin kayda değer bir kısmı uyuşturucu madde kullanımı, amansız hastalıklar ya da intihar gibi sebeplerle erken yaşta ölüme gitmekteledir. Hesse bu zinciri kırma arzusuyla Batı’nın dışında kalan gelenekleri de çalışmalarında işler. Böyle bir yönelimin kalıcı bir etkiye sahip olabileceği kanısındadır. Çünkü dönemin Romantikleri yalnızca anlık mutluluklar ve aydınlanma taklitleri üretebilmektedir. Bunun üzerine Hesse, sıradan ve dünyevi deneyim dünyalarına koşut olarak insanlığa örnek olacak bir figür meydana getirmek ister. Romantik yazarların bu hiççiliğe²⁰ (nihilizm) olan yatkınlığı, modernizm idealinin, dinlere ve akla olan inancın zayıflamasıyla doğru orantılıdır.

Hermann Hesse, roman karakterleri aracılığıyla “dünyevi eksiklikler”i ve dönem yazarlarının duygusal çöküşlerini bertaraf etmeye çalışır. Hesse’nin karakterleri, özlemlerini ve “doğalarını” tam olarak ifade edecek bir yaşam için kalıcı bir farkındalık yaratma eğilimindedir. Siddhartha da yazarın kendi temsili olarak özlemlerini gerçekleştirme yoluna gider. Yazar arzu ettiği kalıcı mutluluğu keşfetmek için Budacılık ve *Vedanta*’nın²¹ bazı öğretilerini cımbızla çekip çıkartmıştır. Alman yazar Baumann’ın Chatterjee’den aktardığı üzere, yazarın *Siddhartha* anlatısına uyarladığı Doğu paradigmasının en yaygın unsuru, kurtuluş arayışıdır (*mukti*). Buna göre hedefe yönelik olan gerçek mutluluk ideali ile dondurulmuş mükemmellik, yalnızca bu yaşamda dolayısıyla da dünyada gerçekleşebilir (Baumann, 2016: 6). Yazar “Uzak Doğu”nun, Schopenhauer ve Nietzsche’nin yanı sıra Freud’un öğrencisi ve arkadaşı olan Jung ve Fransız filozof Henry Bergson gibi bilim insanlarının fikirlerinden de etkilenmiştir. Nitekim yazarın anlatılarındaki kendini keşfetme fikri,

²⁰ Evrende peşinden koşulacak hiçbir amacın ve değerinin olmadığı kanısında olmak, anlamında kullanılmıştır.

²¹ Hindu felsefe okullarından biridir. Vedaların sonu anlamına gelir. Upanişad’larda, özellikle bilgi ve kurtuluşa ilgili düşüncelerle birlikte ortaya çıkan fikirleri yansıtır.

Henri Bergson'un sezgi doktrindeki “bütünsel deneyim” düşüncesine de benzemektedir. Yirminci yüzyılın başlarında çağdaşı Avrupalı entelektüeller gibi Hesse de analitik bilginin sınırlı, yapay doğasına karşı bir şüphecilik geliştirerek Bergson'un felsefesine ilgi duyar (Wilde, 1999: 88).

1. Hesse'nin Hindistan'ın Gerçekliğiyle Yüzleşmesi

1. Dünya Savaşı'nın sonucunda meydana gelen manevi ve maddi yıkımla beraber, Almanya düşünsel anlamda pek çok uyarana maruz kalır. Bazı araştırmacılar bu dönemden olumlu bir şekilde bahsetmiştir. Almanya'da maneviyatta kayda değer bir ilerleme olduğundan ve bunun sonucunda insanların Hint ve diğer Doğu gizemlerine ve dinlerine yönelmeye başladığından söz ederler. Bunun yanı sıra Hesse'de Doğu'ya yaptığı yolculuğu, ışığın yuvasına yapılan bir hac olarak nitelendirir. Dünya savaşının zulmünden kaynaklanan değişikliklerden bıkan yazar, maddi Avrupa yaşamının anlamsız koşuşturmacasından uzaklaşmaya çalışır. Hindistan'ın “büyülü atmosferi”, Hesse için iyi bir sığınma merkezi olur. Böylece yazar Hinduculuğu ve Budacılığı daha fazla hevesle okur (Podder, 2017: 2). Hesse'nin bu girişimi “iyi niyetli” olsa da ardında Pietist²² bir aile geçmişinin olduğu hatırlanmalıdır.

Alman edebiyat tarihçisi Bernhard Zeller, Hesse'nin çocukluk yıllarında Hint ve Çin düşünce dünyalarına maruz kaldığından söz eder. Misyoner dedesi ve adaşı olan Hermann Gundert başta olmak üzere aile bireyleri gittikleri ülkelerden pek çok bilgi ve kitapla geri dönerler. Yazarın çocukluk yılları, İncil ve Buda²³ ile alakalı metin analizlerinin arasında geçmiştir. Hesse masal ile bilimin Alman ve Protestan damgası taşıyan evlerinde kardeş kardeş yaşadığından dem vurur (Zeller, 2018, s. 7). Hesse *Siddhartha*'yı yazmaya başlamadan sekiz yıl önce ressam arkadaşıyla birlikte Doğu'ya yolculuk yapar. Bu seyahat yazarda hayal kırıklığına neden olur. Dedesinin anlattığı masallardan çok farklı bir tabloyla karşılaşır. Yıllar sonra Asya gezisi sırasında,

²² Dindarlığın yenilenmesi amacını güder. Ruhun esenliği için duyguya ve bireysel ahlaki hayata önem verir. Evrensel rahiplik kavramının yeniden değer kazanması gibi hedefleri vardır.

²³ M.Ö. 563-483 arasında Hindistan'da yaşadığı tahmin edilen filozof, mantık bilimci ve *yogidir*. Halk tarafından din kurucusu ilan edilmiş, düşünceleri ve eylemleri dogmatikleştirilmiştir. Doğduğunda adı Siddhartha Gautama'dır. Prens Siddhartha ya da *Sākyamuni* adlarıyla da anılır.).

zihnindeki Hindistan imgesinin çökmüş olduğundan söz eder. Duyduklarının aksine herhangi bir “iç özgürlük” duygusu yaşamadığını itiraf eder. Hermann Gundert tarafından şekillendirilen Hindistan’ın gerçekliğiyle burun buruna gelen torun Hesse, gördükleri karşısında tiksinti duyar. Sosyal koşullardan, sömürgeleştirilmiş toplumdan, Malezyalıların “yaltakçı doğalarından” rahatsız olur. Yalnız Çinlilerin varoluşlarına saygı duyduğunu ifade eder. 1. Dünya Savaşı başlamadan 1913 yılında *Hindistandan’ı (Aus Indien)*, 1914 yılında da *Rosshalde*’yi kaleme alarak romanlarında “Uzak Doğu”yu işlemeye devam eder.

Hermann Hesse, *Siddhartha* (1922) aracılığı ile “ideal Hindistan”ı kaleme alır. Anlatı Hesse’nin, Hinduculuğun kutsal kitapları üzerine yaptığı çalışmayla özümsemiştiği “birlik felsefesi”nin basit bir masalda bir araya getirilmesidir. Bu tarihin üzerinden on yıl geçtikten sonra Hesse, Hindistan’ı *Doğuya Yolculuk (Die Morgenlandfahrt, 1932)* öyküsüyle yeniden canlandırır. Bu anlatıda "ideal Hindistan" imgesi daha da soyutlanmış ve genelleştirilmiştir. Böylece Doğu artık coğrafi bir varlık, bir kültür ve halk olma özelliklerini kaybeder. Neticede “Doğu” manevi bir yön olarak içselleştirilir, özsel bir gerçeklik olmaya doğru yönlendirilir. Hesse için Doğu, efsanevi bir cennetin metaforudur ve bir ruhsal tatmin vizyonudur (Kämpchen, 2014: 6).

Hermann Hesse, Bengalli tarihçi ve Tagore’un öğrencisi olan Kalidas Nag dışında, Avrupa’yı ziyaret eden Hintli yazarlarla hiçbir zaman tanışmamıştır. Kalidas Nag, Hesse’yi münzevi hayatı yaşadığı İsviçre’nin Ticino dağlarındaki evinde ziyaret eder. Yazar, çocukluğunda olduğu gibi tüm kültürleri kendi merkezinden algılamaya devam etmektedir. İkili arasında gelişen dostluk kısa ama anlamlı bir yazışma başlatır. Bu, bir Hintli ile bir Alman arasındaki ilginç ve önemli bir mektup alışverişidir (Kämpchen, 2014: 6). Alman filozof Hermann Keyserling ve Hermann Hesse dışında 20. yüzyılın başında Hindistan’a giden yazarların hiçbiri, Almanlar arasındaki Hindistan imgesi üzerinde kalıcı bir etki yaratmamıştır. Bununla birlikte Waldemar Bonsels bir istisnadır. 1916 yılında kaleme aldığı *Hindistan Yolculuğu (Indienfahrt)* kitabı, çok satanlar listesine girmeyi başarır. Günümüzde hâlâ yeni basımları yapılmaktadır. Bonsels, Basel Misyonu’nun bir tüccarı olarak Hindistan’da altı ay geçirir. O da diğerleri gibi Hindistan’ın Romantik imgesine hayran kalır. Dönemin Alman Romantikleri gibi Bonsels için de Hindistan, yabancı uyarımlardan, şehvetli

zevklerden ve gizemli maceralardan ibarettir. Siyasi durumlara veya sosyal sorunlara hiç ilgisi olmamıştır. Tarif ettiği insanlar, sadece ilgi çekmek ve heyecan yaratmak için, eleştirel bir niyet olmaksızın betimlenen, mevcut feodal sosyal sistemin karikatürleridirler. Bonsels'in kullandığı dil *Maharaja*²⁴ (*Mihrace*) kültürünü yücelten daha sonraki bir dönemin Hint romanlarında bulduğumuz yapay dille benzerlik gösterir.

2. Hesse ve Avrupa'nın "Asya Kökenleri" İddiası

Hesse, ailesinin yanından ayrıldıktan sonra on yıl kadar Hindistan'ın felsefi ve dini pratiklerinden uzak kalır. Fakat 1904 yılında Schopenhauer'in felsefesiyle tanışarak, kendisini yeniden Hindistan atmosferinde bulur. *Bhagavat Gita*²⁵ çevirilerini okumaya başlar. İşte o zamandan sonra bir daha bu "gizemli dünya" ile olan bağlarını asla koparmaz. Bu noktada söz konusu çevirilerin ne tür merkezi bir denetlemeden geçtiğini anlamak önemlidir. "Dünya Edebiyatı"nın²⁶ çeviri yoluyla gelişmesi ve genişlemesi her zaman Avrupa-merkezcilik sorununun gölgesinde kalmıştır. Başka bir deyişle Batı Avrupa ile ABD'nin merkezi konumları, çevre kültürleri de kendi görüngelerine (perspektif) göre yontmaktadır. Böylece hem dil hem de kültürel düzeydeki farklılıklar dikkate alınmamış olur. Klasik, modern ya da postmodern külliyatlar, Batı anakent merkezlerinde inşa edilerek çevre pazarlarda dolaşıma çıkarılır. *Bhagavat Gita* gibi "Üçüncü Dünya Edebiyatı"na dahil olan, yerli edebi ürünler de seçim-dolaşım-sınıflandırma sürecinin Avrupa merkezli kontrol mekanizmasına tabi tutulur (Güven, 2019: 2-3).

Hesse'nin 1911 yılında Asya'ya yaptığı yolculuk, Hint düşünce tarzıyla entelektüel bir yüzleşme dönemi olarak nitelendirilebilecek ikinci aşamaya, bir manevi

²⁴ Hindu dinine mensup hükümdarların büyüklerine verilen unvandır.

²⁵ Edebiyat tarihindeki ve felsefedeki en önemli metinlerden biri kabul edilir. *Mahabharata* destanının bir parçasıdır. *Bhagavat Gita*'daki öğretmen, Hindularca Tanrı'nın tezahürü olarak görülen ve ilahi olan (*Bhagava*) olarak hitap edilen *Govinda*'dır (*Krişna*). Govinda ve Gopāla (Govind, Gobind ve Gopal olarak da bilinir), Vişnu'nun çoban ve ineklerin koruyucusu anlamına gelen isimleridir. Lord Vişnu veya onun tam enkarnasyonu Krişna, *Vaishnava* geleneğinde ve ayrıca pan-Hindu geleneğinin çoğunda yüce Tanrı olarak kabul edilir. Böylece Hesse'nin Govinda'yı Siddhartha karakterinin müridi yapma olgusunda, Hindu Tanrılarını "alt ettiği" anlaşılmış olur.

²⁶ Bu terimi ilk defa Goethe kullanır. Nitekim Batılı olmayan edebiyatlar, bu terime içkin olamamıştır. 1950 ve 60'larda Anti-Sömürge Kuramının ve 1970'lerin sonlarından itibaren Postkolonyal Kuramın ortaya çıkmasıyla önemli gelişmeler olur.

arayış zamanına dahildir. Bu “serüven”, *Siddhartha*’nın yayımlanmasından hemen önce 1921 yılına kadar devam eder. Süreç esnasında yüzyıl başında Almanya’da epey ilgi uyandırmış olan iki felsefecinin fikirleriyle kaynaşır. Dönemin diğer yazarları gibi Schopenhauer ve Nietzsche’nin düşüncelerini alımlar. Böylelikle *Upanişadlar*²⁷ gibi Hint kutsal metinleri ve Budacılık, Schopenhauer’in filtresinden geçerek Hesse’nin entelektüel dünyasına dahil olur. Günümüzde halen yaygın olduğu şekilde, Schopenhauer’in Batı ile Doğu arasında köprü kurduğu söylenir. Gerçekte yazar, Hindu ve Budacı metinlerinden kendi düşüncesine uygun olan kavramları çekip çıkarır. Böylelikle Schopenhauer ve öğrencisi Nietzsche “Uzak Doğu”nun *maya*²⁸ gibi bazı terimlerini, bağlamlarından uzaklaştırarak kendi düşün dünyalarına uyarlamışlardır.

Hesse’nin *Siddhartha*’sı misyoner ailesinin etkisi başta olmak üzere, çalışmaları entelektüel zümre tarafından ilgi ile karşılanan yazarların kişisel yorumları dolayısıyla oluşmuştur. *Siddhartha* da önce zengin aile yaşamını terk ederek üzerinde bir bez parçasıyla sadaka toplayan bir Samana²⁹ olur. Akabinde servete ve zevklere boğar kendisini. Anlatının sonlarına doğru, tüm maddi birikimini terk eder. “Yitirdim ya da o yitirdi beni. Elimden çıkıp gitti servetim. Görüntülerin çarkı hızla dönüp duruyor, Govinda. O Brahman Siddhartha nereye gitti? O samana Siddhartha’ya ne oldu? O zengin Siddhartha nerede şimdi? Ölümlü nesneler hızlı bir değişim içindedir Govinda, biliyorsun bunu.” (Hesse, 2012: 95)

Burada, katışıksız bir Doğu düşüncesinden söz etmek olanaksızdır. Anlatıya içine biraz “Doğu” çeşnisi katılmış olan bir “Batı” sistemi içkindir. Yazarda 1. Dünya Savaşı sonrasında yıkım yaşamakta olan Avrupa için yeni bir zemin oluşturma çabası görülür. Söz konusu birleştirici güç ise Hristiyanlık kurumudur. 1919 tarihli bir mektupta Hesse, uzun yıllardır, Avrupa ruhunun zayıflamakta olduğuna ve Asya köklerine geri dönmesi gerektiğine ikna olduğunu belirtir. Gençliğinin ilk yıllarından beri Hint edebiyatı okuduğunu ve Buda’ya yıllardır hayranlık duyduğunu da ekler.

²⁷ Felsefi yapıdaki metinlerdir. Geçmişte Hindu *Rişî*lerinin (ermiş) öğrencilerine öğrettiği gizli bilgilerdir. *Vedaların* sonu ve tamamlayıcısı olarak görülürler.

²⁸ Hint kutsal metinlerinde; özü aslında bir olan nesnelerin farklı görünmelerinin nedeni, evrenin kendisi ve Tanrının yaratma gücü, sihir, büyü, yanılsama, aldatmaca gibi farklı pek çok anlamda kullanılmaktadır.

²⁹ İnsan yapımı olan *Vedaların* ve Kast sisteminin yıkılması gerektiğini ileri süren, Samanalar (şramanalar), ruhsal kurtuluş arayışında çileci veya katı bir yaşam tarzı uygulayan kişilerdir. Samana hareketi Jainacılık ve Budacılığın önünü açmıştır.

Sonraları Lao Tse³⁰ ve diğer Çinli filozoflarla daha yakından haşır neşir olduğunu ifade eder. Buna göre Hindistan'a olan yolculuğu da bu araştırmalarına ve düşüncelerine küçük bir katkı ve örneklemdir. Yazar için bu yolculuğun gerçek meyveleri *Siddhartha*'nın 1922'de yayımlanmasına kadar ortaya çıkmamıştır (hermann-hesse.de, 2021). “Her kim düşünür derin derin, Atman’ın gömülür derinliklerine, Sözlerle anlatılamayacak kadar büyür yüreğindeki mutluluk. (Hesse, 2012: 29)”

Siddhartha anlatısına nüfuz eden dört düşün dünyasından bahsetmek mümkündür. Bunlar apaçık olarak Budacılık, Hinduculuk, Taoculuk ve Zen Budacılığıdır. Anlatıdaki karakterlerin isimleri; *Siddhartha*³¹, *Gotama*, *Govinda*, *Samana*, *Kamala*, *Kamaswami*, *Vasudeva*³² ile *Brahman*³³, *Atman*³⁴, *Upaniṣad*, *Maya*, *Om*³⁵, *Sansara*³⁶ gibi sözcükler Hindu din ve felsefe dünyasına içkindir. Yazar bu şekilde anlatısında bir Hindistan benzetimi yaratmıştır. Bu olguda, Avrupa’da buhranlar vasıtasıyla “gelişmekte” olan kapitalizmin bunaltıcı atmosferinden sıyrılma arzusu bulunur.

C. *Upaniṣadlar*’ın Almanya Tarafından Keşfi

“Dünyadaki kökenlere dair olan hariç, hiçbir araştırma *Upaniṣadlar* kadar yararlı ve yüceltici değildir. Hayatımın tesellisi o oldu, ölümümün de tesellisi o olacak (Müller & Deussen, 2017).” Dönemin Alman Romantiklerini derinden etkileyen Hint metinlerinden en önemli sayılanı *Upaniṣadlar*’dır. Kitabın arka kapağında yazan bu sözler, Batı ile “Uzak Doğu”yu tanıştırmasıyla bilinen Schopenhauer’e aittir.

³⁰ 老子, Konfüçyüs’un (Kǒng Zǐ, 孔夫子) çağdaşı, *Tao* felsefesinin kurucusu kabul edilir. Taoculuğun başucu kitabı olan, *Dào Dé Jīng* (道德經) kendisine atfedilmektedir.

³¹ M.Ö. 563-483 yıllarında Hindistan'da yaşadığı tahmin edilir. Budacılığın kurucusu ilan edilmiştir. Doğduğunda adı Sidarta Gotama’dır. (Sanskrit; Pali: Siddhāttha Gautama) Prens Sidarta ya da *Śākyamuni* (Sakya kabilesinden gelen bilge) adlarıyla da anılır.

³² Hindu kutsal kitabına göre, *Anakadundubhii* olarak da bilinen Vasudeva, Hindu tanrıları *Kriṣṇa*, *Balarama* ve *Subhadra*’nın babasıdır. *Vrīṣṇin*lerin kralı ve Yadava (eski bir Hint halkı) prensidir.

³³ “Sözcük yansız hali olan *Brahma* ve *Brahman* biçimlerindeyken, evrenin en yüce gücünü belirtir. Bu güç kendinde oluşmuş, öncesiz ve sonsuz, bütün her şeyi içine alan güçtür. Madde ötesi, görünmez ve her şeyi yaratandır. Bu anlamdaki bir gücün Hint edebiyatındaki ilk izleri, *Rigveda*’da görülür.” (Kaya, 1997: 41)

³⁴ İçsel benlik veya ruh anlamlarına gelen, Sanskrit dilinde bir kelimedir. Hindu felsefesinde, özellikle Hinduculuğun *Vedanta* okulunda ilk ilkedir.

³⁵ Hinduculuk ve çoğu Hindistan'a özgü inanç sistemlerinde dinsel ya da gizemli etkisi olduğuna inanılan sözcüklerin (*mantra*) en kutsalı sayılan hecedir.

³⁶ *Samṣāra*; (Sanskrit: संसार; Tibetçe: *khōr wa*; Moğolca: *orchilong*) Yeniden doğum döngüsünü anlatan bir kavramdır.

Metinlerin Avrupalı yazarlar tarafından tanınmasında öncü niteliği taşıdığı doğrudur. Fakat bu karşılaşma, nice çarpıtmaları da beraberinde getirmiştir.

Avrupa, tarih boyunca çeşitli paradigma değişimleri yaşamıştır. 15.-16. yüzyıllarda, İtalya’da meydana gelmiş olan Rönesans, insanlığın “ilkel bilgeliği”nin yeniden keşfedilmesi itkisi ile tüm Avrupa’yı etkisi altına almıştır. Yüzyıllar önce yaşanmış olan bir “altın çağ” a duyulan özlem söz konusudur. İtalyan filozof Marsilio Ficino’yu da Platon’un eserlerini tercüme etmeye yönelten sebep bu olmuştur. Söz konusu filozofların itkisi, Platon’dan veya Pythagoras’tan (Pisagor) da önceye tarihlenen daha kadim kaynakların olduğu düşüncesidir. Marsilio Ficino’nun arkadaşı, İtalyan filozof Pico della Mirandola, Pythagoras’ın sözlerinin kutsal sayılma nedenini, kaynağını Orpheus’un³⁷ öğretilerinden almış olmasıyla ilişkilendirmiştir (Cross, 1998: 123).

Gerçekten yaşayıp yaşamadığı tartışmalı olan Orpheus’un, Mısır’ın bilgeliğiyle temas halinde olduğuna inanılmıştır. Hermes Trismegistus³⁸ (veya Mısır Tanrısı Toth) ve Zerdüş (Zoroaster, Zaratustra) gibi figürler de en az Orpheus kadar önemli varsayılır. Rönesans döneminde insanlığın ilkel ilahiyatçıları olarak benimsenen bu figürlerin Musa’nın ve Hristiyanlığın öğretileriyle çelişmedikleri düşünülmüştür. Bu dönemde İtalyan filozof Agostino Steuco’nun ileri sürdüğü *daimî felsefe* (*de perenni philosophia*) terimi evrensel hakikat ilkelerinin tüm kültürler ve insanlarda var olduğu fikrini körüklemiştir. Rönesans metnlerinin birçoğu, bu temel unsurlar üzerinden çeşitlenir. Böylece Mısır ve Doğu medeniyetinin tümü, “her şeyin ölçütünün insan olduğuna” dair olan Batı medeniyeti fantezisinin nesneleri haline getirilmiş olur (Bernal, 1998: 235).

“Sık sık bir Çandogya-Upanishad’dan şu sözleri tekrarlıyordu kendi kendine: ‘Doğrusu Brahman’ın adı Satyam’dır³⁹ – doğrusu, kim bunu bilirse, her gün cennet ona açar kapısını’ Cennet çokluk yakın görünüyordu Siddhartha’ya, ama ona asla tamamen erişmiş, son susuzluğunu tamamen gidermiş değildi.” (Hesse, 2012: 17) *Upanişadlar*’ın, Schopenhauer ve Hermann Hesse gibi yazarlarla karşılaşmasına

³⁷ Antik Yunan’a bilgeliği Pisagor ve Platon’dan önce getirdiğine inanılan ve en büyük inisiyelerden biri olarak kabul edilen mitolojik karakterdir.

³⁸ Kral, büyük rahip ve din kurucusu olmasından dolayı “üç kere Hermes” anlamına gelen bu sıfat kullanılır.

³⁹ Sanskrit dilinde, gerçek, doğru gibi anlamlara gelmektedir.

öncülük eden kişi, Fransız Hindolog Anquetil Duperron'dur⁴⁰. Teoloji eğitimi alan ve kraliyet kütüphanesinde görev yapan Duperron dikkatini öncelikle Zerdüşt üzerine yoğunlaştırır. 18. yüzyılda Zerdüşt'e ait tek bir satır bile Avrupa tarafından bilinmemektedir. Nitekim bir Zerdüşt topluluğunun Hindistan'da yaşamaya devam ettiğini duyan araştırmacı, Parsilerin peşinden Hindistan'a gider. Yolculuğunun sonunda da topluluğa ulaşır. Zerdüştlere zor olsa da kutsal kitapları olan *Zend Avesta* ve bazı ayinleri hakkında bilgi vermeleri için ikna eder. Avrupa'ya döndüğünde, büyük bir kısmı tahrip edilmiş olan el yazmaları, dönemin Avrupalı yazarlarını hayal kırıklığına uğratar. Hristiyanlığından hiçbir şey kaybetmeyen Duperron, bu kısa süreli hayal kırıklığından sonra yeni bir araştırma macerasının peşine düşer. Duperron Hindistan'dayken Sanskrit dilini öğrenmeye çalışmıştır. Ne var ki Brahminler, kutsal alanlarıyla alakalı bilgileri paylaşmaya yanaşmazlar. Yine de Duperron Sanskrit dilinde yazılmış olan metinleri beraberinde Fransa'ya götürür. Yunanlılar ve Romalılar gibi Hint medeniyetinin de incelenmesi gerektiğini düşünür. Hindistan'da tanışmış olduğu Bengal tarihçisi, nadir Hint eserleri koleksiyoncusu, yerel sanatçıların gözetmeni ve bir Fransız süvari subayı olan arkadaşı Gentil aracılığıyla bu arzusu gerçekleşir. Gentil 1775 yılında eline geçen *Upaniṣad*'ların Farsça tercümesi olan Sırr-i-Ekber'in *Büyük Sır* el yazmasını Fransa'daki arkadaşına gönderir.

Tarihte Avrupa ile temas eden ilk *Upaniṣadlar*, Duperron'un Fransızcaya kelimesi kelimesine çevirdiği dört metin olmuştur. Ne var ki bu metinler anlam bakımından son derece zayıftır. Sonunda Duperron metinleri, yapısı Farsçaya çok daha yakın olan Latinceye çevirir. Bu tercüme de iki cilt olarak 1801 ve 1802 yıllarında *The Oupnekhat* adıyla yayımlanır. 19. yüzyılda Hristiyan kiliselerinin iddiaları, Aydınlanmanın katı akılcılığı ile son derece soyut olan deizmi⁴¹, Alman düşünürleri ve Avrupa'nın geri kalan entelektüellerini tatmin etmeye yetmez. Öte yandan dünya hızla makineleşmektedir. Alman ve İngiliz Romantikleri, Sanayi Devrimi'yle birlikte ayyuka çıkan manevi yoksullaşma karşısındaki hayal kırıklarını dile getirirler. Romantizmin önemli figürlerinden olan Friedrich Schlegel de "insanın kendi kendisini bir makine haline getirmiş olduğunu ve daha da derine batamayacağını" söyleyerek,

⁴⁰ Oryantalizmin kurumsal çerçevesini tasarlamıştır. Ölümünden bir asır sonra, "Uzak Doğu" Fransız Okulu'nun (École Française d'Extrême-Orient) kuruluşuna ilham verir. Hindistan'daki Fransız Pondichery Üniversitesi'nin (Institut français de Pondichéry) kütüphanesine ismi verilmiştir.

⁴¹ Din, peygamber veya vahiy aracı olmaksızın bireyin akıl ve gözlem yoluyla Tanrı'ya olan inancını esas alan bir felsefi görüştür.

modernizm ile alakalı duyumsadığı memnuniyetsizliği ifade eder. Günümüzde olduğu gibi o zaman da Hindistan, söz konusu manevi çürümenin (decadence) “kurtarıcısı” olarak görülmektedir. 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başı, Sanskrit külliyyatının “Batı” ile buluştuğu yıllardır. *Upaniṣadların* yanı sıra Hindistan’ın en büyük destanı *Mahabharata*’nın *Bhagavat Gita*⁴² (*Tanrının Şarkısı*) kısmı da 1785 yılında Sir Charles Wilkins tarafından Sanskrit dilinden İngilizceye çevrilir. Dört yıl sonra da Sir William Jones, 5. yüzyılda yaşadığı düşünülen Hintli şair Kalidasa’nın *Mahabharata* destanından ilhamla yazdığı *Shakuntala* oyununu İngilizce’ye çevirir. Bu dönemde Sanskrit edebiyatı İngiltere ile Almanya ve tüm Avrupa entelektüel çevresini kasıp kavurur. Öyle ki bu dönem “Şarkiyat Rönesansı” olarak anılır.

Antik Sanskrit edebiyatının “keşfi”, Rönesans döneminde Eski Yunan dilinde yazılmış olan yapıtların keşfi kadar etki uyandırmalıdır. En azından Avrupa’nın beklediği şey bu olmuştur. Ayrıca “Uzak Doğu” Almanya için o kadar da uzak duyumsanmamaktadır. Kendilerini Antik Yunanlıların torunları olarak konumlandırmış olan Alman entelektüelleri, şimdi de Hindistan’ı Avrupalı köklerinin unutulmuş kaynağı olarak nitelendirmektedirler. Bu şekilde dinin temel ilkelerinin henüz deforme olmamış bir halinin mevcut olduğuna inanırlar. Schlegel’in, Avrupa ruhunun Doğu’dan aldığı uyarı olmadıkça, olması gereken haline yükselemeyeceğiyle alakalı sözleri oldukça önemlidir. Nitekim hiyerarşik sistemler, basamak olarak kullanılabilecek bir ötekinin varlığına ihtiyaç duyarlar. Oryantalist filolog Max Muller de söz konusu romantik söylemleri devam ettirmiştir. "Hepimiz Doğu'dan geliyoruz, değer verdiğimiz her şey bize Doğu'dan geldi, anılarla dolu 'eski evine' gideceğini herkes hissetmeli" sözleriyle Müller, geçmişte yaşanmış olduğu var sayılan bir “cennet bahçesi” düşüncesine göndermede bulunmuştur. Hindistan’ın gerçekliğine bakıldığında böyle bir “cennet bahçesi” bir yana dursun, sömürge toplumunun yiyecek bulamayacak kadar fakirleştirildiği görülmektedir. Coğrafi olarak İngiltere, düşünsel bağlamda ise Almanya tarafından sömürgeleştirilen gerçek Hindistan, Avrupalı entelektüellerin dimağlarında böyle bir imgeye sahiptir (Cross, 1998: 127-128).

⁴² *Bhagvat-geeta* ya da *Dialogues of Kreeshna and Arjoon* adıyla İngiliz Doğu Hindistan Şirketi tarafından ve Lord Warren Hasting’in giriş yazısıyla basılmıştır.

“Uzak Doğu” ile alakalı bu gelişmeler yaşanırken, dolayısıyla Avrupa felsefesinde de dönüşümler olur. *Oupnekhat*’ın çevirisine eklediği notlarda Duperron, metnin Plotinus⁴³, Synesius⁴⁴, Gnostikler⁴⁵ ve hatta Kant’ın fikirleriyle olan benzerliklerinden söz etmiştir. Metinleri döneminin popüler yazar ve düşünürleri olan Goethe, Fichte ve Schiller’in çalışmalarıyla beraber anar. Kant’ın takipçileri ve muhaliflerini *Oupnekhat*’ı incelemeye davet eder. Hayatının sonuna kadar bir Hristiyan olarak yaşamış olan Duperron, *Oupnekhat* gibi metinlerin derin ve “evrensel bir bilgeliğin” keşfi olduklarına kanaat getirmiştir. Katolik gizemciliğine bel bağlayan kâşif, Hristiyanlık ile *Oupnekhat*’ın anlayışları arasında hiçbir çatışma olmadığını ileri sürer. Ona göre “Doğu metinleri” Avrupa’nın hayal kırıklığını aşmanın, uyum ve sevgiyi elde etmenin bir yoludur. Platoncu filozofların eserleriyle bu metinlerin aynı gerçeklikleri sunduğunu iddia eder. Duperron bir yazısında Batılı filozofların düşüncelerini ve sistemlerini, Doğulu filozoflardan almış olabileceğini ifade etmiştir. Alman entelektüeller “Uzak Doğu” metinlerinden Almancaya çeviriler yapmaya devam ettiler. Bu metinlerin ününün yayılmasını sağlayan Schopenhauer, *Upanişadlar*’ın yapılan yeni çevirilerine rağmen Duperron’un çevirilerine olan bağlılığını sürdürmüştür (Cross, 1998: 128).

Schlegel de *Über die Sprache und die Weisheit der Indier (Hintlilerin Dili ve Bilgeliği Hakkında, 1808)* çalışmasıyla Doğu bilimin hareketlenmesini sağlar. Romantizmin en üstün halini Doğu’da aramak gerektiğini söylemiştir. Hindistan ve Çin gibi Doğu uygarlıklarının Yunan geleneğiyle eşit bir zeminde tartışılmasının önünü de açan bu söylem, Alman Romantizmine oldukça iyi bir malzeme sağlar. Schlegel’in yanı sıra Herder, Schopenhauer, Novalis gibi Batı külliyatı için önemli yapıtlar ortaya koymuş olan daha birçok yazar, bu hareketin etkisi altında yazmıştır. Ne var ki Batı edebiyatı ve felsefesi, Hindistan ve Çin’e düşünsel bir ziyarette bulunduktan sonra gerisin geri yuvasına döner. Schlegel’in Almanya’ya taktim ettiği Hindistan, çöküşü vurgulanan Batı’nın kritiği için başvurulmuş bir araç haline getirilir. Tıpkı küçük ölçekte Hesse’nin tasvir edilen ve gerçekte olan Hindistan’la

⁴³ Yeni Platonculuk okulunu meydana getirmiş olan filozoftur. (205-270)

⁴⁴ Bugün Libya’nın doğusunda kalan, Kirene şehrinin varlıklı ailelerin birinden gelmektedir. Sirenkayanın başpsikoposu olmuş, şair ve filozoftur. (373-414)

⁴⁵ Tanrısal, mutlak bilgiye bir anlık aydınlanmayla, sezgiyle ulaşılabilirliğini ileri süren dinsel akımdır. İlk Çağ Yunan felsefesi, Zerdüştlük, Hristiyanlık ve Yahudilik dini gibi görüşleri kaynaştırmaya çalışmıştır.

yüzleşmesinde olduğu gibi, büyük resimde de mevcut hayal kırıklığının ve bu şaşkınlığın bertaraf edilmesine yönelik bir arzu oluşur. Nitekim Batı “Uzak Doğu” ile kendi perspektifini bir türlü bir araya getiremez. Bunun sonucunda Hristiyanlıktan uzaklaşmaya yanaşmayan Romantikler, Uzak Asya maneviyatını kendi sistemlerinin potasında eriterek yollarına devam ettiler. Doğu’nun kadim edebiyat, felsefe ve mantık çalışmalarından oluşan anlam ve yaşam pratiklerinin “işe yaramadığını” düşündükleri kısımlarını Batı külliyyatının dışında bıraktılar. Antik Yunan’ın bilimin, edebiyat ile felsefenin doğduğu ve yeşerdiği biricik topraklar olduğu inancı da bu dönemde kuvvetlenmiştir. Böylelikle “Uzak Doğu” düşünce dünyası, “medeniyetten” önce var olmuş, kullanım süresi bitmiş, akıl (logos) öncesi bir “altın çağ masalı” olarak mühürlenir ve Batı tarihine eklenir.

Hermann Hesse *Siddhartha*’nın analizi yoluyla kültür ve dinin ebedi değeri hakkındaki görüşünü sunmaya çalışır. Ona göre insandaki ölümsüzlük söz konusu olduğunda, İsa’nın, Lao Tse’nin, *Veda*’nın, Goethe’nin çan sesleri aynıdır. Yalnızca bir öğreti vardır ve yalnızca bir din vardır. Bu tek dini kurmak için Hesse, Siddhartha’nın hayatında çeşitli psikolojik işlevler, büyüler, ayinler, mitoloji, ilahiyat ve sihirle birlikte duygusal tepkiler kullanmaya çalışır. Doğaüstü güç ve bu gücün insanlarla olan ilişkisi, Hesse’nin üzerinde çalıştığı önemli bir noktadır. Yazara göre bu ilişkiyle ilgili çatışma dış dünyada değil, kendi benliğinde yatmaktadır (Misra, 1968: 121).

Hesse, *Siddhartha*’yı oluştururken Hindu ve Budacı metinlerden çekip çıkararak keyfi bir şekilde yeniden biçimlendirdiği kavram ve isimlerle de kültürel sömürgeci yaklaşımını devam ettirmiştir. Ne var ki benzer bir durum, Batı dünyasına Budacılığı tanıtmaya anılan Schopenhauer için de geçerlidir. Kendisini Kant’ın ardılı olarak tanımlayan Schopenhauer, Protestan Hristiyan inancı, Alman gizemciliği, Fransız *Kiyetizmi*⁴⁶ (*xenoteia*) gibi pek çok inanç ve düşünce alanıyla ilgilenmiştir. 1818 yılında *Upaṇiṣadlar*’ı okuduktan sonra Budacılık düşünsel birikimine daha da yoğunlaşır. Hayatı boyunca da düşüncelerine kanıt oluşturmak niyetiyle ve eleştirel bir tutum sergileyerek dinle ilgilenir. Antik Hindistan metinleriyle olan ilişkisi de kendi felsefesini kuvvetlendirmeye yaramıştır. Hinducu ve Budacı metinlerden alıntıladığı kavramları, kendi düşün dünyasındaki imgelerin üzerlerine giydirir. Hesse

⁴⁶ Dünyadan yüz çeviren bir yaşam tutumu. Tam bir gönül dinginliği, tutkusuzluk içinde isteklerden sıyrılmış olarak, direnç göstermeden kendini Tanrı istencine vermeyi ve Tanrısal ruh dinginliği kazanmayı amaç edinen dünya görüşü.

ve Schopenhauer gibi yazarların “Uzak Doğu”yu alımlamasıyla meydana getirilen bu tür bir soyutlama, kavramların esir alınmadan önceki asıllarına ve bütünlüğüne zarar vermiştir.

D. Antik Yunan’ı Canlandırma Aracı Olarak “Doğu”

Hesse'nin Hindistan hakkındaki bilgisi çocukluğunda oluşmaya başlamış olsa da *Siddhartha* anlatısı hem Doğu hem de Batı etkilerinin bir karışımını temsil eder. Bu senkretizm⁴⁷ görünüşte olumlu gibidir. Fakat gerçekte Hesse'nin Batı ideolojisi, romanında resmettiği Doğu felsefesini alt eder. Bilindiği üzere anlatı, kurtuluş için bir yolculuğa çıkan *Siddhartha*'yı ele alır. Öncelikle gezgin bir Samanaya, zengin bir girişimciye, sonunda bir kayıkçıya dönüşen başkişi ancak tüm Hinducu ve Budacı öğretilerin nihai reddinden sonra *Nirvana*'ya ulaşabilir. *Siddhartha*'nın yolculuğunda, Batı dünyasının aydınlanması için sürekli olarak sömürülen bir Doğu sembolü belirgindir. Hesse'nin Buda imgesi böylelikle çarpıklaşır ve Budacı aydınlanma temsili, sömürgecinin bakış açısından değersizleştirilir. *Siddhartha* anlatısı, şiddetli yerleşimci sömürgecilik ile Doğu'ya dayatılan bir Batı çerçevesini temsil etmektedir. Böylece Asya düşünce okulları çarpıtılır. Hesse'nin Buda ile Hint inançlarının evrişimi ve ayrıca Batı ve Doğu bilgi üretimindeki yapısal güç dengesizlikleri, kahverengi bedenlere ve onların kadınlığına, erkekliğine ve cinsiyet akışkanlığına hükmetmek için bir araç olarak kullanılır.

Günümüzde gerek edebiyat gerek mitoloji ve felsefe olsun, Batı'nın egemenliği altındadır. Medeniyetin beşiği varsayılan Antik Yunan dışında kalan düşünsel birikimler, bütünlükten yoksun ve gelişmemiş olarak damgalanmışlardır. Batı felsefesi yüzyıllardır kendi içine kapalı olan geleneğini devam ettirir. Bu merkezi sistem kendi çıkmazlarını, yine Batı'nın düşüncü biçimleriyle aşmaya çalışır. Ne var ki böyle bir uygulama, kanı kanla yıkamaya benzer. Hesse'nin meydana getirdiği *Siddhartha* da söz konusu iktidar özelliklerini bünyesinde barındırır. Başkişinin bu entelektüel üstünlüğü, bilgi üretimindeki hiyerarşik sistemin “biricik olma” arzusu tarafından yapılandırılmıştır. *Siddhartha* öncelikle *Brahmin*⁴⁸ babasını, dolayısıyla da Hindu anlayışını terk eder. Hedefe yönelik olan “aydınlanma” isteğini tatmin etmeye

⁴⁷ Farklı din ve kültür alanlarının birleşimidir.

⁴⁸ Hindu rahipler sınıfıdır (*Varna*).

çalıştığı ilk yer, Samanaların yanıdır. Ne var ki başkışı, zamanında heyecan duyarak dahil olduğu Samanalığı yetersiz bulmaya başlar.

Bunun üzerine Samana'nın hemen önüne gelip durdu, bütün manevi gücünü toparlayıp yaşlı adamın bakışını kendi bakışlarıyla yakaladı, büyüledi onu, konuşamaz duruma soktu, iradesini etkisiz kılıp kendi iradesi altına aldı, söyleyeceklerini hiç sesini çıkarmadan yerine getirmesini buyurdu. Yaşlı adamın sesi kesildi, gözlerindeki ifade donuklaştı, iradesi felce uğradı, kolları sarktı iki yana, Siddhartha'nın büyüüne teslim oldu. (Hesse, 2012: 33)

Kendilerine eğitim veren yaşlı Samanaya bu şekilde “haddini bildirdikten” sonra, arkadaşı daha doğrusunu söylemek gerekirse “müridi” ile yeniden bir yolculuğa çıkar Siddhartha. Hesse'nin Samanalara ve Hint kültürüne ilişkin anlayışları dogmatiktir. Hesse, Samanaların çok daha asil bir amaç olan Nirvana'yı elde etmeye çalışmaktan ziyade sihirle ilgilenmekte olduklarının vurgusunu yapar. Yazar böylelikle düşünsel, kültürel ve dini pratikler içerisinde “ast-üst” ilişkileri meydana getirir. Dahası başkışı Samanaları terk edip Buda ve takipçileriyle buluştuktan sonra Buda ile özel bir görüşme gerçekleştirir (Siddiqui, 2016: 3). Diyalogları esnasında Siddhartha, Buda'ya öğretisinde bir kusur bulduğunu iletir.

Ne var ki, gene senin öğretilinde sözü edilen tüm nesneler arasındaki birlik ve tutarlılığın bir yerinde bir kopukluk var, küçük bir boşluk, bu boşluktan birlik ve bütünlük dünyasının içine yabancı bir şey sızıyor, yeni bir şey, daha önce var olmayan, budur diye gösterilemeyen ve kanıtlanamayan bir şey: Senin dünyayı alt etmeye, esenlik sağlamaya yönelik öğretin bu. Bu küçük boşluk, bu ufak kopukluk ise tutarlılık içindeki ezeli ve ebedi dünya yasasını çökertiyor, geçersiz kılıyor. (Hesse, 2012: 42)

Siddhartha bu şekilde Buda'yı ve onun takipçilerini değersizleştirerek “kendini gerçekleştirme” yolculuğuna devam eder. Hesse Doğu'nun bilgi meydana getirme sürecini, aydınlanmaya ulaşmanın “ilkel” bir yolu olarak tasvir eder. Başkışının yöntemi, akla dayanan bir ideal olarak tasarlanmıştır. Görünürde Siddhartha ve Buda aynı adı⁴⁹ ve aynı temel inançları paylaşırsa da onlar “Doğu” ve “Batı” arasındaki “ayrım”ın temsilcileridirler. Siddhartha bu nedenle gerçek Buda'yla eşdeğer tutulmuştur, sonuç olarak da onun yerini alır. Batı felsefesinin mihenk taşı olarak sunulan

⁴⁹ Tarihsel Buda'nın ismi Siddhartha'dır. Buda ise, aydınlan, uyanan, idrak eden ve bilinçlenen gibi anlamlara gelen bir unvandır.

Sokrates'ten önce M.Ö. 6. yüzyılda yaşadığı düşünülen Gotama Buda, basit bir mantık yürütme sistemiyle saf dışı bırakılmıştır. “Uzak Doğu”nun edebi birikimi ile felsefe ve mantık çalışmaları anlaşılacak için değil, çürütülmek üzere araştırılır. Batı'nın ötekisi olan coğrafyalarda mantık bilimi ile felsefe çalışmalarının ve “olgun” edebi eserlerin meydana getirilmemiş olduğuna inanılır. Söz konusu inanç Modernizm düşüncesinin merkezi konumuna getirilir. Anlatının başkışısı de Gotama Buda'nın “eksikli” öğretilerini tamamlamaya girişir. *Siddhartha*'da Hesse, Brahmanacı ve Budacı külliyyatın karşısına kendi “bireyselliğini” yerleştirir. Buna göre “karmaşık” ve “anlaşılmaz” olarak damgalanan Doğu'nun üst mertebesi, “sade” ve “anlaşılr” addedilen Batı'nın aydınlanma yoludur. Neticede Siddhartha, karşısına çıkan bütün karakterleri, hedefine ulaşmadaki araçları olarak konumlandırır ve onları tüketir.

Hesse'nin Doğu ve Batı arasındaki varlık bilimsel (ontolojik) ayrımı Batı'yı da etiketler. Akla dayanan, sade ve “insancıl” bir toplum olmadığına hükmedilen “Uzak Doğu” bu şekilde anormallikler ve aşırılıklarla dolu, neredeyse alaycı bir şekilde karmaşık ve aşağılık hale getirilir. Hindistan tarihsel olarak eşit ölçüde bilgelik ve bilinmezliklerle dolu, gizemli bir ülke olarak temsil edilir. Yazarın Hint pratiklerini ve kültürünü reddetmesinin kaynağı, bilginin merkezinde konumlandığı Alman entelektüelliğinde aranmalıdır. Nihayetinde Siddhartha'nın bilgi kuramına uymayanlar, ikincil olarak nitelendirilerek Batı'nın üstünlük iddiasını sürdürme işlevi görürler (Siddiqui, 2016: 4).

E. Alman “Şarkiyat Rönesansı” Külliyyatı

Zamanının kültürel seçkinleri arasında geniş bağlantıları olan Alman yazarlar, “Uzak Doğu'yu keşfetmek” için arzu duymuşlardır. Günümüzde de epey okuru olan Avusturyalı yazar Stefan Zweig da 1909 yılında, güzel hayaller kurarak gittiği Hindistan'dan şok içinde ve hayalleri suya düşmüş olarak döner. Yazar, estetiğe önem veren, kentli bir dünya yurttaşlığı savunucusudur. Nitekim Hindistan'ın acımasız gerçekliğine tahammül edememiştir. Bir deri bir kemik kalmış olan insanların neşesizliğinden rahatsızlık duyar. Hesse gibi Zweig da Hindistan imgesiyle alakalı olarak hayal kırıklığına uğramıştır. O zaman bile Zweig şaşırtıcı bir şekilde Hindistan bağımsızlık hareketi ve Hinduculuk reformları hakkındaki söylemle meşgul olur.

Hindistan'dayken Hesse'nin yeğeni Romain Rolland⁵⁰ ve Hermann Hesse ile canlı bir yazışma yapmıştır. Öte yandan 1921 yılında, Zweig ile Thomas Mann, Hintli şair Rabindranath Tagore'la tanışır.

1. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan yıkımın akabinde Tagore'a, Almanların yaşamlarına yeniden anlam kazandırma misyonu yüklenir. Almanların ihtiyaç duydukları “kurtarıcı” boşluğu, Hintli şair Tagore tarafından doldurulur. Öyle ki Tagore; Sigmund Freud, Hermann Keyserling, Rudolf Otto, Albert Einstein gibi Alman bilim insanlarıyla birkaç kez görüşme yapar. Hermann Hesse ve Zweig'ın yanı sıra, Rainer Maria Rilke, Bertolt Brecht ve Franz Kafka gibi dünya çapında üne sahip yazarlar da onun hakkında metinler kaleme alırlar. Öte yandan Zweig, Tagore'un insancılığını (hümanizmini) takdir etse de şairin kendi reklamını yaptığını ve bu durumdan rahatsızlık duyduğunu ifade etmiştir (Kämpchen, 1990: 121). Bengalli şair Tagore, 1913 yılında Avrupa merkezli Nobel Ödülünü alan ve Avrupalı olmayan ilk yazardır. Bu “başarı”sını, İngilizce olarak kaleme aldığı şiirlerine borçludur. Şiirsel düşüncelerini İngilizce sözcüklerle ifade eden Tagore böylece, Avrupa edebi kanonuna dahil olma ayrıcalığına erişir. Nitekim Nobel Ödülü kurumu, Batı dillerinde yazanlara karşı imtiyazlı davranmaktadır. Böylece Hindistanlı Tagore, Batı edebiyatının bir parçası haline getirilmiş olur (Güven, 2021: 929).

Oryantalizm (Şarkiyatçılık) mevzubahis olduğunda yazar ve doktor olan Alfred Döblin ile *Manas* adlı romanından da söz etmek gerekir. Yapıt dikkat çekici bir biçimde, 1. Dünya Savaşı'ndan önce ve 2. Dünya Savaşı'ndan sonra olmak üzere kırk yıllık bir süreçte tamamlanır. Bu dönem dünya tarihinin en çalkantılı yıllarıdır. Roman, Hindu mitolojisi ile varoluşçuluğun bir karışımı olarak yazılmıştır. Bu yapıt kurgu ve perspektif oyununun yenilikçi bir kullanımıyla meydana getirilmiştir. Döblin'in deyiimiyle “gerçeğin fantezisi” olarak adlandırdığı şeyle karakterize edilir. *Manas*'ı İngilizce'ye çeviren Chris Godwin yapıtı psikiyatriden, antropolojik ve teolojik alanlara kadar uzanan, modern söylemlerden yararlanan disiplinler arası bir poetika⁵¹ olarak nitelendirir (InTranslation.BrooklynRail.org, 2021). Yunan Orpheus ve Eurydice mitini anımsatmaktadır. Bu Yunan efsanesinde, sevgilisi Eurydice'nin

⁵⁰ Hermann Hesse *Siddhartha*'yı kaleme alırken Japonya'da olan yeğenidir. Hesse, anlatının ikinci bölümünü yeğenine ithaf etmiştir.

⁵¹ “Yapmak, üretmek, yaratmak gibi anlamlara gelen *poiein* fiilinden türemiştir. Aynı zamanda Aristoteles'in şiir sanatı ile ilgili kuramlarını ve sanat hakkındaki görüşlerini içeren ve tarihte sanat olayını araştıran ilk eseridir.

ölümüyle kedere boğulan Orpheus, onu yeryüzündeki hayata geri çağırmak için yeraltı dünyasına iner. Alfred Döblin'in *Manas*'ında ise Sawitri, kocası Manas'ı aramaya çıkar ve onu yeryüzündeki yaşama döndürmeyi başarır. Ancak kendisi ilahi bir varlık olduğu için Tanrılara geri dönmelidir. Döblin, zengin ve coşkulu bir dilde depresyondan kibre kadar ezici insan duyguları alemini yeniden yaratır. Söz konusu mitolojiyi ve bu edebi formu, tüm insan duygularını uyandırmak için kullanır (Kämpchen: 8).

Alfred Döblin de Hermann Hesse gibi kendi yıkımına doğru giden bir uygarlığın manevi boşluğunu doldurmaya çalışmıştır. Acı çekmekte olan “insanlık” için bir kurtuluş yolu meydana getirmeye çabalar. Döblin'in 1916 yılında yayımlanan⁵² *Die drei Sprünge des Wang-lun (Wang-lun'un Üç Sıçraması)* biyografik romanı da Çin'de geçer ve devletin zalim gücü tarafından ezilenlerin isyanını anlatır. Anlatının tarihsel kişisi, 1770'lerde Çin'in Shandong eyaletinde meydana getirilmiş olan Beyaz Lotus⁵³ mezhebinin lideridir. Wang-lun aynı zamanda bir savunma sanatları ustası ve kendi kendini yetiştirmiş bir doktordur⁵⁴. Öte yandan takipçilerinin saf su içerek yoga, meditasyon ve çok uzun süre oruç tutma becerisi gibi yetiler geliştirmelerine aracı olmuştur. Bu sebeple ekibi "Saf Su Tarikatı" olarak anılmıştır. Wang-lun, kendisinin *Buda Maitreya*⁵⁵ olduğunu ilan etmiştir. Kitabın 2015 yılında yayımlanan İngilizce çevirisinin giriş kısmında, yapıtın Batı'nın dokunmadığı bir Çin'i betimleyen ilk Batılı roman olduğu yazar. Öte yandan roman, ilk modern Alman romanı olarak anılır. Alman yazarlar Bertolt Brecht ve Günter Grass gibi düşünürler bu yapıttan ve Döblin'in diğer oryantalist yapıtlarından çok etkilenirler. Öyle ki *Wang-lun'un Üç Sıçraması*, Brecht'in *epik tiyatro kuramını* geliştirmesi için önemli bir itici kuvvet olmuştur.

Döblin ve Hesse'nin aksine Hollandalı olan ama Almanca yazan Karl Gjellerup, Almanya'da neredeyse unutulmuştur. Gjellerup, Tagore'dan dört yıl sonra 1917'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü almıştır. *Der Pilger Kamanita (The Pilgrim Kamanita, 1907)* romanı, Karl Gjellerup'un Budacılık hakkındaki ayrıntılı çalışmasını

⁵² Kitaplaştırılan ilk romanıdır. Kitabın üzerinde 1915 yazmaktadır, fakat 1916 yılında yayımlanmıştır.

⁵³ 14. yüzyılın ortalarından itibaren Çin'de faaliyet gösteren Budacı bir oluşumdur. Yabancı Mançular, Çin'i işgal ettikten ve Ch'ing Hanedanlığı altında ülkenin mevcut yönetimine el koyduktan sonra, bu yönetime karşı yıkıcı propagandalar başlatmışlardır.

⁵⁴ Burada Batılı anlamda bir doktordan söz edilmiyor. Wang-lun'un doktorluğu, bütünsel Çin tıbbına içkindir.

⁵⁵ Gelecekte Buda olacak kişi anlamındadır.

ortaya koyar. Ancak Budacılığı dünyayı reddeden ve kötümser bir din olarak göstermez. Aksine Budacılık, dünyada olgunluğa ve nihayetinde *Nirvana*'ya götüren bir din olarak tasvir edilir. İş adamı Kamanita, bir yolculuk sırasında âşık olur. Bir dizi talihsiz yanlış anlama, Kamanita ve sevgilisinin birbirlerinin izini kaybetmesine neden olur. Sevgili, başka bir adamla evlenir. Bunu duyan Kamanita, dünyevi yaşamdan vazgeçer ve bir keşiş olur. Bu şekilde Buda ile tanışır. Buda, Kamanita'yı sevgilisiyle tekrar buluşacağı *Nirvana* deneyimi için hazırlar. Romanda, gerçek Buda'yı ortaya çıkarmaya dair çabalar da söz konusudur. Roman, dönemin “Oryantal Rönesans”ını etkilemiş olsa da bu etki, Hesse'nin *Siddhartha*'sı kadar kuvvetli olmamıştır. Nitekim *Siddhartha*, günümüze değin defalarca kez farklı dillere çevrilmiş, *Hippi hareketi* gibi toplumsal “başkaldırı”ların ateşleyicisi ilan edilmiştir.

F. Siddhartha ve Çin Bilgeliği

Hermann Hesse *Siddhartha*'nın ikinci bölümünü Budacılıktan çok Taoculuğun itkiyle yazmıştır. Kendisini erken yaşlardan itibaren etkileyen ve en net ifadesini *Siddhartha*'da alan Hint ve Çin felsefelerine çok şey borçludur. “‘Demek istediğin buysa, evet, beş parasız biriyim,’ diye karşılık verdi Siddhartha. ‘Ama kendi gönlümle istedim böyle olmayı, yani sıkıntı içinde sayılmam.’” (Hesse, 2012: 69)

Yazarın “Uzak Doğu” alımlamasını yansıtan bu ifadeye göre; zenginlik ve şan terk edildikçe manevi huzur kazanılır. Bu maneviyat, dışsal bir uyarana ilişkili değildir, ancak arama ve öğrenme yoluyla kişinin kendi kaderini ele geçirme sürecinde gerçekleşebilir. Hesse Lao Tse'nin yanı sıra Yang Chu'nun⁵⁶ “çok fazla arzulanan dört bağımlılık” üzerine yaptığı çalışmasından da etkilenmiştir. Yang Chu'nun felsefesi; şöhret, rütbe, mülk edinme gibi arzuların, kişide bitimsiz bir korkuya neden olacağını ifade eder. Neticede her durum, bu korku üzerine inşa edilir. Bu arzuların üstesinden gelen bireylerin kendilerini bularak barışa ulaşacağı fikri, Hesse'nin *Siddhartha* romanına da yansır. Öte yandan kayıkçı Vasudeva, Siddhartha'ya *Tao Te Ching*'den alıntılar yapar. “...biliyorsun çünkü, yumuşak sertten güçlüdür, su kayadan güçlü” (Hesse, 2012: 118). Vasudeva'da, Lao Tse gibi, dil konusunda şüpheli davranır. Kelime dostu olmayan Vasudeva, günlerinin çoğunu sessizlik içinde geçirir ve doğa

⁵⁶ M.Ö. 440-360 yıllarında, Çin'in Savaşan Beylikler Dönemi'nde yaşamıştır.

ile ahenk içindedir. Vasudeva, Siddhartha'nın kendisine acı çektirecek davranışlarda bulunduğunu bilerek ona tavsiye verir. Siddhartha ısrarcı olduğunda ise onu vazgeçirmeye çalışmaz. Bu da tam olarak *Wu-Wei*⁵⁷ prensibine uygundur. Buna göre kendi dürtüsüyle dünyanın düzenine müdahalede bulunmadan Siddhartha'nın yoluna gitmesine izin vermiştir (Schluter, 2015: 70). Buna göre Vasudeva, Siddhartha'nın Taocu yol gösterenidir.

Siddhartha'nın ikinci bölümü, daha çok Çin düşün dünyasının etkisiyle kaleme alınmıştır. Söz konusu geleneğin en önemli kaynaklarından birisi, Lao Tse'ye atfedilen *Tao Te Ching*'tir.⁵⁸ Bu kitap Batı'da 1816 yılından 1988 yılına kadar on yedi Avrupa diline çevrilmiştir. "Dünya Edebiyatı"nda" İncil'den sonra, en çok çevrilen kitap olma özelliğini taşır. En fazla çevirinin yapıldığı diller ise İngilizce, Almanca ve Fransızcadır. Bu çevirilerin içerisinde en gözde olanı ise İngilizceye olan çevirisidir. 1868 yılında İngiliz Misyoner John Calmers'ın çevirisi üzerine bilim insanları kitap üzerine onlarca inceleme yapmış ve yorumlarda bulunmuştur. *Tao Te Ching*'in tercümesi üç aşamada meydana getirilmiştir. Birinci aşama 1868 ile 1905 arasında gerçekleştirilmiştir.

Hesse'nin *Siddhartha*'yı kaleme aldığı dönemde, Avrupa'da *Tao Te Ching* ile ilgili olarak bilinen tek metin bu ilk çeviridir. Metnin genellikle tercih edilen elli beş İngilizce versiyonu incelendiğinde kelimenin ana çevirileri, genellikle *Tao*, ikincil olarak *Yol* ve nadiren de *Dao* olarak yapılmıştır. Çevirmenlerin yaklaşık yüzde elli, fonetikte yabancılaşmayı benimsemiştir.⁵⁹ 1796'da *Tao*, *Oxford Sözlüğü* tarafından üç çağrışımla derlenir. *Tao*, *Taoizm*, *Taoist* ve türevleri, *Webster*, *Longman* ve *Cambridge* gibi birçok yetkili sözlükte yer edinmiştir. 21. yüzyılda, birçok çevirmen, 20. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan *Dao*'nun pinyinini⁶⁰ kullanmıştır; nitekim *Cambridge* dışındaki sözlükler bu kullanımı tercih etmemişlerdir. Çevirmenlerin bir diğer kısmıysa kelimeyi *Yol* olarak tercüme ederken bazılarıysa varoluş, doğa ve ruh gibi

⁵⁷ Edimsizlik etmek anlamındadır. Yaşamın/doğanın akışına aykırı davranışlarda bulunmamayı temsil eder.

⁵⁸ Taoculuğun başucu kitabıdır. *Yol* gibi anlamlara gelen *Tao*, adlandırılmaz olandır, boşluktur. *Te*, erdem, yaşam, can anlamlarına gelir. Her canlıda, bin bir türde var olur, onların doğa ile uyumundan çıkan yaşam gücüdür. *Ching* ise, ilmi çalışmaların not alındığı yer, kitap anlamındadır.

⁵⁹ Kaynak metnin dilsel ve kültürel özelliklerinin korunması amaçlanmıştır.

⁶⁰ Her biri ayrı bir ideogram olan Çince karakterlerin, Latin alfabesi olarak yazılıp okunabilmesini sağlayan sistemdir. 1979 yılında yürürlüğe girmiştir.

kavramları kullanmıştır. Fakat ne *Yol* kelimesi ne de varoluş veya ruh ifadeleri, *Tao*'nun doğasını tanımlayabilir.

Ses bilgisindeki yabancılaşma, sözcüğü ses bilgisi, anlambilim ve kültürde aktararak okuyucusunun (dinleyicisinin) ilgisini ve merakını uyandırabilir. Dahası, birçok çevirmen, İngilizce kelime dağarcığını genişleten ve Doğu kültürünün anahtar kelimelerini doğrudan aktaran *Te*⁶¹, *Chi*⁶², *Tian*⁶³ ve *Wu-Wei* gibi kültürel çağrışımlara sahip kelimelerin çevirisinde ses bilgisel yabancılaşmayı benimsemiştir (Tao & Yu, 2013: 579-583). *Tao Te Ching*'in ilk Almanca çevirileri de yetersiz, deneysel İngilizce çevirilerin aracılığıyla meydana getirilmiştir.

Batı'da yaygın olarak, Lao Tse ve Chuang Tse⁶⁴ tarafından temsil edilen kadim bir okul olan *Tao* ve bu okulla pek ortak noktası olmayan ve sonradan meydana gelmiş dini gelenek olarak *Tao* olmak üzere ikici bir ayrımın olduğu kanısı hakimdir. Nitekim Çin dini veya Çin felsefesi eğitimi alan kişiler, bu ayrımın yine Çinliler tarafından gerçekleştirildiğine inanma eğilimi gösterirler. 20. yüzyılın Çinli filozofu Fung Yu Lan⁶⁵ da söz konusu öğretilerin farklı olmaktan öte, “çelişkili” olduğunu ileri sürer. Amerikalı Sinolog ve filozof H.G. Creel gibi bilim insanlarının söylemleriyle bu görüşler modern bilim çevresinde hızla yayılmıştır. Oysa 20. yüzyıldan önce Çin'de böyle bir ayrıma rastlanılmadığı bilinmektedir. Bu ayrım Çin İmparatorluğu'nun son zamanlarındaki ve Batı'daki entelektüellerin, kültürel ön yargılarının bir yansımasıdır.

Fung Yu Lan gibi modern Çinli entelektüeller de Çin'in Geç İmparatorluk Dönemi'ndeki ⁶⁶ Konfüçyüsçü öncüllerinin tarihsel korkularını içselleştirmiştir. Modern yazarlar genellikle, çağdaşlaşmış Batılı entelektüellerin, “batıl inanç” kültürünün temsilcisi olarak damgalanmaktan kaçınırlar. Fung gibi yazarlar da Batılı tercümanlarının ön yargılarına hitap etmekteLERdir. 19. yüzyılın Sinologları da Taoculuğa düşman olan Konfüçyüsçü muhbirler tarafından yönlendirilmiştir. Sonuç olarak modern okuyucular, Geç İmparatorluk Dönemi'nin filtresinden geçmiş, dolayısıyla da çarpıtılmış bir Taoculukla karşılaşmış olurlar. Görüldüğü üzere

⁶¹ Mükemmellik, erdem gibi anlamlarda kullanılır.

⁶² Mevcut olan her şeyde bulunan, nefes veya enerji denilebilir.

⁶³ Gök anlamındadır.

⁶⁴ Çin'deki Taocu gelenek aslında, Chuang-Tse'ye oldukça az önem verir.

⁶⁵ Çin felsefesi çalışmalarının modernleştirilmesinde etkili olan Çinli bir filozof, tarihçi ve yazardır.

⁶⁶ M.Ö. 221'de Qin Hanedanı'nın kurulmasından Qing Hanedanı'nın 1912'de yıkılmasına kadar yaşanan çağ, İmparatorluk dönemidir.

metinlerin asılları, kültürlerarası “düzenleme”lere *tâbi* tutulmasının yanı sıra, aynı kültür içerisindeki görüş ayrılıklarının devreye girmesiyle de dönüştürülmektedir.

Hesse'nin de vurguladığı üzere *Siddhartha* anlatısı, yazarın Protestan köklerine gerisin geri bir dönüşü olarak düşünülmelidir. Protestan Hristiyanlığı dışında kalan gerçeklikler, yazarın mezhebini güçlendirmek için birer araç olarak kullanılırlar. Nitekim dünya insanların “birey”selliklerine vurgu yapan yazar, bu şekilde herkesi Protestanlığın çatısı altında toplama ütopyasını hayata geçirmeye çalışır. Taoculuk da böyle bir etki için oldukça iyi malzeme sağlamış olur. Dönemin Taoculukta hiçbir değer görmeyen Konfüçyüsçülerinin bakış açısı, 19. yüzyıl Avrupalı entelektüellerinin çoğunun Katolikliğe yönelik bakış açısıyla karşılaştırılabilir. Katolikler de Protestanlar ve Aydınlanmacılar tarafından cehalet ve gerilikle suçlanmışlardır. Yine de aralarında ciddi uygulama farklarının olduğu unutulmamalıdır. Katoliklikteki gibi ayinler içeren bir din, “aydınlanmış” entelektüellere “gerçek” arayışlarında bir fayda sağlamamıştır. Modern Konfüçyüsçülerin Taoculuğu, sözde aydınlanmış geleneklerinin karşı savı olarak reddetmelerinde olduğu gibi modern Batı'da da benzer bir durum, Katoliklik için gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Konfüçyüsçülük ile Protestanlığın birbirlerine benzediğinden söz etmek mümkündür.

Konfüçyüsçüler ve Viktorya Dönemi oryantalistlerinin iş birliğinin ürünü olan bu entelektüel tasfiyeden yalnızca iki eski yapıtı; *Tao Te Ching* ve *Chuang Tse'nin* metinleri muaf tutulmuştur. Modern okuyucular da Taoculuğun başka hiçbir unsurunun ilgiyi hak etmediğine ikna olurlar. Nihayetinde Taoculuk iki yazara indirgenir ve binlerce yıllık birikimi değersizleştirilir. Çağdaş Çinli tercüman Tu Wei Ming'in sık sık belirttiği gibi hem Batılı entelektüeller hem de modern Çin entelektüelleri, 18. yüzyılın Avrupa Aydınlanması duyarlılığının mirasçılarıdır. Bu duyarlılık ilkin Protestan reformunda kök salmıştır. Öte yandan Newton'un etkisinde kalmış olan entelektüeller tarafından şekillendirilmiştir. Aydınlanma düşünürleri, kendilerinden önce Tanrılara atfedilen güçleri ve yetenekleri, insanın bireyselliğinde ve doğada sürekli olarak “keşfetmişlerdir”. İlahiyat ve doğal bilim böylece bir ve benzer olmuştur. Daha sonraları Aydınlanma duyarlılığı, 19. yüzyıl Alman Romantiklerinin idealleri tarafından yeniden ele alınır. Böylece Batı kültürü neredeyse iki yüzyıldır, tüm meşru değerlerin yerinin yalnızca birey içinde aranabileceğini ve aranması gerektiğini varsayar. “Neden bir Brahman olarak, neden bir çileci olarak

Ben’le savaşımdan sonuç alamadığını şimdi seziyordu Siddhartha. Pek çok bilgi, pek çok kutsal dize, pek çok sungu kuralı, pek çok oruç, pek çok eylem ve çaba başarıya ulaşmasını önlemişti.” (Hesse, 2012: 100)

Görüldüğü gibi Siddhartha, tam da Protestan ahlakına uygun bir karakter olarak tasarlanmıştır. “Kurtuluş”u kendi içinde arayarak tüm öğretileri yok sayar. Etrafında olan bitenleri merkezi perspektifinden açıklar. Günümüzde de Batı’da dinin esasen "kişisel bir mesele" olduğu ve neye inanacağına karar vermenin bireyin ayrıcalığı olduğu söylemi hüküm sürmektedir. Aydınlanma dönemi entelektüelleri Marks, Freud, Fung ve Creel gibi düşünürler usçuluğa (rasyonalizm) uyarlanamayan tüm öğretileri paçavra ilan ederler. Taoculuk da bu şekilde karikatürize edilir. Onun “aptal ve batıl inançlı olan köylülere uygun, çocukça bir hoşgörü” öğretisi olduğunu düşünmüşlerdir. Konfüçyüsçülerin tapınaksız, rahipsiz ve ilahiler içermeyen bireysel bilgeliğin belli belirsiz arayışı, Batı hayal gücünün Taoculuğunda da görülür. Hatta Hermann Hesse ile *Hippi kuşağını* derinden etkileyen Alan Watts’ın Taoculuk, Budacılık ve Zen Budacılığıyla alakalı kitapları, Benjamin Hoof’un kaleme aldığı *Pooh’un Tao’su* gibi; yazarlar ve çalışmaları, modern okuyucuya Çin Taocularının "gerçek Taocu olmadığını" düşündürtecek kadar etkili olmuştur. Nitekim adı geçen Batılı yazarların yanılsamaları, kaynakların asıllarından daha etkili olur. Bu tutum, kolonyal anlayıştan ileri gelmektedir. Sömürgecilik döneminde Batılılar, diğer halkların topraklarını istila ederler. Onları sömürüp kontrol altına alarak kaynaklarına el koyarlar. Bunu yaparken çoğu kez, bütün toplumların yerli kültürel gelenekleri yok edilir. Sömürge devletler bu eylemlerini “üstün” ve “aydınlanmış” bir kültüre ait olanlar olarak meşrulaştırırlar. Afrika, Amerika ve Asya’nın büyük bir kısmı da bu etkinlikten payını almıştır.

Sömürgecilik yalnızca coğrafi, somut yerbetimler üzerinde gerçekleştirilmemiştir. “Entelektüel ve manevi sömürgecilik” olarak soyut alanda da sürdürülmüştür. Almanya, ABD gibi Batılı ülkeler, “kültürel üstünlüğü” nedeniyle yapmaya hakkı olduğunu hissettiği, tek taraflı bir entelektüel taarruza girişmiştir. Böylelikle, fethettiği kültürleri "açıklamaya" başlar. Bu açıklamalar, yerli kültürlerin kendi geleneklerine ilişkin anlayışlarını yadsımaktadır. Sömürge otoriteleri bu şekilde “açıklanmakta olan kültürün” gerçeklerini ortadan kaldırarak kendi “bakışına” uyan yorumlayıcı bir çerçeve dayatmıştır. *Pooh’un Tao’su* ya da ABD’li yazarlar Stephen

Mitchell ve Ursula Le Guin tarafından üretilmiş “hoş yanılısamalar” da orta sınıf ABD’li tüketiciler için sterilize edilmiş hayali fakat kârlı bir *Tao* sunmuştur. Öte yandan çevirmen Steve Bradbury, Zen Budacılığı ve Taoculuk yazınından ABD için yapılan çevirilerin “Amerikan edebi kültürel hırsızlığı” olduğunu ifade etmiştir. Buna göre Mitchell gibi “sözde” çevirmenler, kısmen Ezra Pound’dan esinlenmiş olan “emperyal bakımdan kendine güvenen Amerikalı şairler”dir. Bu şekilde, “egzotik edebi bölgeleri ihlâk etmişlerdir (Kirkland, 1997: 7).

Britanyalı Alan Watts gibi filozofların çalışmaları, *Beat kuşağı*ndan bu yana pek çok düşünsel sapmaya ve yanlış anlamalara neden olmuştur. Yaşadığı dünyanın “gerçekliğiyle” baş etmekte zorlanan okuyucular, bu gibi “kişisel gelişim hikayeleri” haline getirilmiş çalışmalara yönelirler. Düşünsel birikimlerin ve uygulamaların soyutlanmasıyla uyuşturucu madde kullanımında ciddi bir yükseliş meydana gelir. Kültürün huzursuzluğunu üzerinden atmaya çalışan modern ve postmodern toplumlarda, “nihilizm” düşüncesiyle, intihar oranında ciddi artış olur. Batı kültürünün sonuca odaklı, doyumsuz ve makineleşmiş yapısı aracılığıyla kadim öğretiler çarpıtılmıştır. Böylece geleneksel ya da modern Çin’in Taocuları, Batılı çocukların hikayelerinde Amerikan yaşamı açısından açıklanabilecek macera kapıları açan araçlar konumuna indirgenmiştir (Kirkland, 1997: 14).

Hermann Hesse’nin ve ailesinin mezhebi olan Protestanlık, merkezi bir kilisenin olmasına karşı çıkmıştır. Reformcu Hristiyanlar, dinleri ile Aydınlanma geleneğini bir araya getirmeye çalışırlar. Protestanlar, Hristiyanlığın “mantıklı” bir din olduğunu ileri sürerler. Buna göre bilim, evrensel yasalara yaslanmaktadır. Bu sebeple de dinin gerçekliğine sağlam bir temel oluşturabilecektir. Doğanın araştırılmasıyla daha doğrusu, “akla uydurulmasıyla” Hristiyanlık kanıtlanmaya çalışılır. Misyonerlik yapan ilk Protestanlar olarak da anılan Pietistler, nesnel hakikatin entelektüel onayının yerine Hristiyan dindarlık pratiğini koymuşlardır.

Pietistler, günah çıkartma etkinliğinin yerine İncil’i yerleştirmişlerdir. Öte yandan papazlık mevkiinin yerine de tüm halkın bireysel dindarlığını savunurlar. Buna göre İncil’in öğretisi ya da ayinle alakalı biçimciliğine karşın “içsel ve kişisel” kanıtlama sistemi önem kazanmıştır. Soyut öğretinin değil, Hesse’nin de sıklıkla vurguladığı şekilde “sevgi”nin Hristiyanların rehberi olduğunu öne sürerler. Descartes ve Hobbes ile başlayan modern düşüncenin iki büyük halkası, dünyayı insan eseri ya da ilahi

mucize olarak değil, “doğal bir nesne” olarak yeniden inşa etmeye çalışmıştır. Modern düşüncenin bir hattı Descartes ile başlar ve Leibniz, Malebranche, Spinoza, Kant, Fichte, Hegel, Schopenhauer ile devam eder. İkinci hat ise Hobbes, Locke, Hume, Mill ile başlar ve Anglo-Amerikan düşünürleri içerir (Köktaş, 2017: 149). Görüldüğü üzere, modern Batılı filozoflar ve Alman Romantikleri, düşüncelerini Hristiyanlık atmosferi altında geliştirmişlerdir. Gerek din gerek bilim alanında olsun, varmış gibi görünen çeşitlilik bir yanılsamadan ibarettir.

İnsanın evrenin merkezine yerleştirilmesi olgusu, Almanya’nın kendisini dünyanın merkezine yerleştirmesinde ve Siddhartha karakterinin merkezi bakış açısında görülebilir. Buna göre Hesse’nin misyoner ailesinden işittiği “Uzak Doğu hikayeleri” gerçeklikten uzak ve soyutlanmış bilgi parçacıklarıdır. Budacılık, Taoculuk, Zen Budacılığı gibi Asya öğretileri kendi içlerinde eksiksiz birer bütündür. Her birinin dallarına göre belirli pratikleri vardır. Hesse’nin *Siddhartha* anlatısı, tüm bu külliyatları yazarın bakış açısıyla harmanlayarak değersizleştirmiştir. Felsefe ve din, filozof ile filozof olmayan, Batı ile Doğu gibi “keskin karşıtlıklar” Avrupa’nın ideolojik ve hiyerarşik iktidar sisteminin bir ürünüdür.

Günümüzde de söz konusu olan, Batılı yazarlara ve filozoflara dönerek zamanın sorunlarını çözmeye çalışmak, Hristiyanlığın amacına uygun bir etkinliktir. Hermann Hesse’nin, hedefine ulaşan Siddhartha karakteri, Alman İdealist filozoflarının sistemleştirdiği yapıya uygundur. Yazarın yapıtlarında Schopenhauer ve Nietzsche’nin etkileri görülmektedir. Bu filozofların yanı sıra Lutherci bir Protestan olan Hegel’in düşüncelerinin de izlerini sürmek mümkündür. Hermann Hesse’nin romanları, karakterlerin ideolojik muhalefetleriyle kurgulanmıştır. Başkişiler genellikle çözüme yönelik çatışmalar yoluyla varış noktasına ulaşırlar.

Eleştirmenlerinin çoğu, Hesse’nin bu mücadeleye olan ilgisini ve ifadesini Doğu felsefesi üzerine yaşam boyu süren çalışmasına bağlar. Fakat, Hesse’nin Doğu’nun ihtiyacı olmayan şeylere olan ilgisi, *Siddhartha* kurgusunda da temsil edilen “bireyleşme” temasının belirleyicisidir. Başkişi anlatı boyunca karşılaştığı tüm felsefeleri ve öğretileri çürüterek kendi bireyselliğinden taviz vermez. Sonunda “Uzak Doğu”nun tüm bilgilerini aşarak “mutlak” olanla birliktelik yaşar. Bu durum Hegel’in *geist*⁶⁷ kavramıyla uyumludur. Buna göre başkişi, diğer “sıradan” karakterler için

⁶⁷ Alman felsefesinde, nihai gerçeklik ve var olan her şeyin kaynağı sayılan ilkedir.

mümkün olmayan bir bilinç durumuna ulaşır. Tarihsel Buda değersizleştirilir. Batılı düşünceyi benimsememiş olanların, söz konusu bilinç durumuna erişmesinin imkânsız olduğunun altı çizilir. Gotama'nın müridi olan arkadaşı Govinda, Buda ile değil, Siddhartha karakterinin aracılığıyla aydınlanmaya ulaşır. Günümüzde hâlâ Antik Yunan ile Alman edebiyat ve felsefe külliyatının “yüceltilmesi” tesadüf değildir. Bu şekilde tüm dünya, 19. yüzyılda Almanya tarafından yeniden kurulmuş olan, Antik Yunan merkeze alınarak açıklanır. Siddhartha'nın bireysel aydınlanması, postkolonyal dünyanın Hristiyanlık tarafından asimile edilmesiyle eşgüdümlüdür.

İKİNCİ BÖLÜM

AYDINLANMANIN ve SİDDHARTHA'NIN HRİSTİYANLIĞI

I. İÇSELLİĞİN HRİSTİYANLIK TARAFINDAN OLUŞTURULMASI

1. Dünya Savaşı'nın ardından yazdığı *Demian*'da Hesse, Avrupalıların felaketten bir şeyler öğrenme ihtimali üzerine eğilmiştir. Protestanlığa sıkı sıkıya bağlı olan yazarın ideal dünyasında, öfke ve öldürme arzusu paramparça olacak, yerini arındırılmış yeni bir insanlık alacaktır. *Siddhartha*'dan üç yıl önce yayımlanan bu gelişim romanında (bildungsroman) yazar yine “insanın kendisini bulmasının” önemine vurgu yapar. “Bireyin kendi gerçekliğini bulması” olgusu, Kojin Karatanin'nin *Derinliğin Keşfi - Modern Japon Edebiyatının Kökenleri* (日本近代文学の起源, 2011) çalışmasında belirttiği üzere “içsellik keşfi”dir. Karatani'ye göre, Batı edebiyatı bir tür “içsellik” sistemiyle kurulmuştur. İçsellik ve manzara olarak inşa edilmiş olan bu aygıt, kurulduğu anda kendisini unutturmuştur. “İçsellik yoluyla sisteme karşı çıkmak” olgusu ise bu aygıtı hizmet etmekte yani onu beslemektedir. Benlik bu şekilde dolaysız, elle tutulur bir gerçeklik gibi düşünülür. Nitekim benlik algısı yalnızca bir sanrıdır. Bu durum, bireyin içinde yetiştiği kültürle arasında bir kopukluk yaratır. “Bütün bu insanlarla konuşmanın, onlarla bir arada olmanın, onlarla bir arada yaşamının, onlardan bir şeyler öğrenmenin ne kadar üstesinden gelirse gelsin, arada kendisini onlardan ayıran bir şey bulunduğunun açık seçik farkındaydı ve bu da Samanlığıydı.” (Hesse, 2012: 75)

Bireyselliği ön plana çıkartan modern edebiyat, Batının yanı sıra Meiji döneminin Japon yazarlarını da derinden etkilemiştir. Karatani'nin Hakuço Masamune'den aktardığına göre Hristiyanlığın toplumun üzerinde epey güçlü bir tesiri vardır. Buna göre Hristiyanlık dışarıda bırakıldığı taktirde Avrupa'nın sanatı ve edebiyatının anlaşılması mümkün olmaz. Günümüzde, Avrupa'da bilimin gelişmesiyle birlikte “geçmişe ait batıl inançların” ortadan kaldırıldığı düşünülür. Masamune, toplumu oluşturan kesimin ruhlarının derinliklerinde, dinin etkisinin bulunduğunu düşündüğünü de ekler. Bir “Uzak Doğulu” olan yazar, izlediği tiyatro oyunlarında ve popüler filmlerde dinin renklerini ve kokusunu daha belirgin olarak hissetmiştir. Önceleri Masamune, Hristiyanlığın Meiji Dönemi'nin Japon edebiyatı üzerinde fazla etki bırakmamış olduğuna kanaat getirir. Buna göre Hristiyan'ca ılık bir hümanizm, çeşitli yazarların eserlerinde büyük etkiler bırakmıştır. Daha sonraları hatırı sayılır sayıdaki yazarın yapıtlarında “itiraf”, “günah

çıkarma” ve “kuşku” gibi sözcükleri sık sık kullandıklarını ve bu kavramlarla yakından ilgilendiklerini kavrar. Neticede Masamune yazarların yoğunlaşmalarının, Hristiyanlığın teşvik ediciliğinden kaynaklanıyor olabileceğini düşünmeye başlar. Ona göre dinden kendisini sıyırmış olan insanlarda kuşku ve günah çıkarma gibi psikolojik görüngülerden söz etmek mümkün değildir (Karatani, 2011: 100).

Hesse’nin Siddhartha’sı da anlatı boyunca karşısına çıkan karakterlerden, olaylardan ve öğretilerden kuşku duyar. Roman boyunca “iç ses” ve “benlik” gibi kavramlar baskındır. Başkişinin diğer karakterlere olan yaklaşımını sıkça sözünü ettiği “sesler” belirler.

Her ikisi de, gerek düşünceler, gerek duygular hoş şeylerdi, en son anlam her ikisinin arkasında gizliydi, her ikisine de kulak vermek, her ikisiyle de oynamak gerekiyordu, ikisi de küçümsenmemeli ya da abartılmamalıydı; yapılacak tek şey, her ikisine kulak verip Ben’in gizli seslerini yakalamaktı. Seslerin kendisinden istemediği hiçbir şeyin peşinden koşmayacak, seslerin kendisine salık vermediği hiçbir şeyle oyalanmayacaktı Siddhartha. (Hesse, 2012: 55)

Hesse’ye Siddhartha’yı yazdıran, başkişinin tüm eylemlerine “müdahale” eden iç sesler, Hristiyanlığın buyruklarıdır. Siddhartha, insanların kendi gerçekliklerini bulması için bir çağrı olarak nitelendirilir fakat, dünyanın “tek bir merkez” tarafından yönetilmesi ülküsüne katkıda bulunur. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası *Beat kuşağı* tarafından “kahraman” ilan edilen Hesse, bu ülkünün bayraktarlığını yapar. Dolayısıyla, “kişisel özgürlük” iddiası bir yanılsamadan ibarettir. Siddhartha karakteri, üçüncü tekil kişinin aktarımıyla, kendi içselliğine hapsedilmiştir.

A. Siddhartha’nın “Mutlak”ı Ele Geçirme Arzusu

Hesse, kayıp bir saflık ve mükemmellik çağını özleyen Romantik bir yazardır. Romanlarında doğal güzelliği ve kırsal dinginliği işleme çabası, 18. yüzyıl edebiyatı ile müziğine olan bağlılığında ve teknolojik ilerlemeye karşı duyduğu rahatsızlıkta ifade edilmektedir. Siddhartha yayımlandıktan dokuz yıl sonra kaleme almaya başladığı *Boncuk Oyunu*’nda (*Das Glasperlenspiel*, 1943) anlattığı müstakbel toplumda, nadiren tren veya araba gibi araçlardan söz etmiştir. Yazar aynı zamanda yaşadıkları toplumun öngörülen değerlerine uyum sağlayamayanların kaderiyle ilgilenen, bir “isyancı” olarak da algılanmıştır. Modern kapitalist toplumda yaşamın yarattığı baskılardan ve dünyayı yutmakla tehdit eden araçsal ve çoğu zaman duygusuz davranışlardan yakındır. Saygınlık ve servetin yanıltıcı doğasına dikkat çekmeye çalışarak, manevi iç görülerin ışığında

insanın kendisini keşfetmesi gerektiğini salık verir. Zaman zaman sosyalizm idealine ilgi duyarak, Marks'ın düşüncelerinden etkilendiğini açıkça dile getirir. Yazar, romanlarında öz farkındalık mücadelesi veren karakterlerin yaşamlarını tasvir etmiştir. Kişisel çıkar ve rekabetçi normların hâkim olduğu bir dünyanın karşısına, “sevgi”, güzellik ve bütünlük değerlerini yerleştirmeye çalışır. Bir eytişimci (diyalektikçi) olarak, kendini keşfetme yolculuğunu, gerekli mücadele süreciyle ulaşılan bir tür bütünlük durumu olarak tasarlamıştır.

Boncuk Oyunu'nun da merkezinde olan bu diyalektik yaklaşımda Hegel felsefesinin etkisi görülür. Romanın başkışısının isminin “Knecht” olması da yazarın, Hegel'in *Efendi ve Tebaa Diyalektiği* 'ne (*Herr und Knecht*) yapmış olduğu bir gönderme olarak anlaşılabilir. Hindistan'da misyonerlik yapan bir ailenin çocuğu olan yazarın, romanlarına ideolojik bir çatışma ve çözüm katma eğilimini, erken yaşlarında tanıştığı Hint ve Çin geleneklerinin etkisiyle açıklamak yeterli değildir. Bu eğilim çoğu araştırmacı tarafından, Doğu dini ve felsefesine ilişkin kapsamlı bilgisinin, doğal bir ürünü olarak açıklanır. Hesse'nin karakterlerinin ideolojik krizlerini ve çözümlerini detaylandırma tercihi Batılı, Hegelci bir *Mutlak Ruh (Geist)* kavramını temsil etmektedir. Buna göre başkışılar, tarihin özdeş özne-nesnesi olarak kendi statülerinin bilincine varmadan önce, kapsamlı eytişimsel⁶⁸ (diyalektik) bir yöntemle ilerlerler (Krapp, 2002, s. 1). *Siddhartha*'da da başkışı yoksulluk, zenginlik, güç, bağımlılık gibi karşıtlıkları deneyimledikten sonra bir bireşime erişir.

1. Siddhartha'nın İlericiliği ile Kapitalizmin Özdeşliği

Karatani'ye göre Marks, *Kapital*'in (1867) ikinci baskısına yazdığı önsözünde, kendisinin “o muazzam düşünürün” yani Hegel'in talebesi olduğunu dile getirir. Buna göre Marks, kapitalist ekonomiyi Hegelci *tin*⁶⁹ olarak, sermayenin kendisini gerçekleştirmesiymiş gibi tasvir etmeye çalışır. Karatani, para ve kredi tarafından örgütlenen dünyanın, kendine has dinsel doğası olan bir yanılsama âlemi olduğunu ifade eder. Öte yandan sanayi kapitalizmindeki bitmek bilmeyen teknolojik yeniliğin itici gücü, sermayenin durmaksızın farklılığı keşfetmek ve yaratmak zorunda olmasıdır. Kapitalizmin dinamikleri toplumumuzu ve kültürümüzü oluşturan şeydir. Karatani'nin

⁶⁸ Akıl yürütme yoluyla araştırma yöntemidir.

⁶⁹ Var olan her şeyin temeli, özü olarak kabul edilen varlık, maddi olmayan gerçekliktir.

kendi kendisine durmayacağını ön gördüğü kapitalizmi, devlet müdahalesi veya akli bir denetim ile durdurmak da söz konusu olmayacaktır (Karatani, 2008: 34). Birbirinden kopuk gibi algılanan olgular gerçekte birbirleriyle sıkı sıkıya ilişkilidirler. Öte yandan *Siddhartha* anlatısının başkişisi de sürekli olarak hayatına giren öteki karakterleri ve kendisini aşmaya çalışır. “Ötekilerden” hep bir adım öndedir ve her daim farklılık yaratmaya çabalar. “Kibirden hiçbir şey görmemişti gözü, her zaman herkesten akıllı, herkesten gayretli biri, her zaman herkesten bir adım ilerde, her zaman bilen, her zaman ruhani biri, her zaman bir rahip ya da bir bilge olmuştu.” (Hesse, 2012: 100)

Karşısına çıkan hiçbir felsefe ya da hiçbir öğreti Siddhartha’yı durdurmak için yeterli olmaz. Kendi bireyselliğinden taviz vermez. Ötekilerin düşüncelerini de kendi “benliğine” katarak ilerler. Sonunda da aşkın, durağan bir bilinç durumuna ulaşır. Bu sabitlik, doğanın akışkanlığıyla ters orantılıdır. Hesse Siddhartha aracılığıyla, doğanın akışkanlığının karşısına, aklın sentetik durağanlığı yerleştirir. Bunun yanı sıra anlatıdaki yan karakterler, Siddhartha’ya verdikleri emeğin karşılığını alamazlar. Onlar yalnızca meta üretimi için kullanılan ve hiçbir şekilde sermaye üretemeyecek olan işçi konumundadır.

2. Hesse’nin Yeni Bir Din Meydana Getirme Girişimi

Hermann Hesse, Hristiyanlığın gidişatından hoşnut değildir. Dönemin baskın inancı, iyi bir Hristiyan olmak için kişinin sürekli olarak vicdan azabı çekmesi gerektiğidir. Kişi kurtuluşa ulaşmak istiyorsa, kendisini suçlu hissetmek zorundadır. Buna göre birey, kendisini kınaması ve küçümsemesiyle orantılı olarak, Tanrı’nın sevgisini kazanabilecektir. Bunlar, insanın iradesini bastırmasına ve mutsuz olmasına neden olmaktadır. Söz konusu inanış biçimi suçluluk duygularının yükü altında ezilen bireyin kendisini gerçekleştirebilmesinin önünde bir engel teşkil eder. Yazar, tüm hayatını mahfeden öğretilere bir daha geri dönmeyeceğini söyleyerek, bu duruma tepki göstermiştir.

Hermann Hesse koyu dindarlar olan ebeveynlerinin baskısı altında "Hristiyanlığın Tanrı'ya giden yolu"nu kendi başına yürüyememiştir. Bu çabası misyoner ailesi tarafından engellenir. Hiçbir şekilde o sınırın ötesine geçmeyi başaramamıştır. Yine de yazar için din, Hristiyanlık ve kilise eleştirisi, dinin ve

Hristiyanlığın toptan reddi anlamına gelmemiştir. Akrabalarının paylaştığı dindarlığı reddetse de yaşamı boyunca dinî alternatif arayışlarına devam eder. Yazarın bu arayışı, mevcut din anlayışının, yıkıcı biçimde güçten düşüren duygular meydana getirdiğini düşünmesinden ileri gelir. Ona göre amacından sapmış olan din, sonsuz miktarda acıya neden olur. İnsanların kendi kimliklerini ve bireyselliklerini geliştirmelerine izin vermez. Yazara göre dinler olumlu, iyileştirici ve yaşamı teşvik edici bir itici güç olma potansiyeli de taşırlar. İnsan varoluşunun gelişmesine, çiçek açmasına katkıda bulunabilirler. Benliğin keşfedilmesine yardımcı olabilir, bireylerin hem kişisel hem de sosyal alanda yaşamla başa çıkmalarına destek olabilirler. “Çevresindeki dünyanın eriyip kendisinden uzaklaştığı, gökyüzünde bir yıldız gibi tek başına kaldığı andan, bir üşüme ve umutsuzluğun üzerine çullandığı bu andan sıyrılıp çıktı Siddhartha, öncekinden daha çok Ben’di, daha bir sıkıca toparlanmıştı.” (Hesse, 2012: 50)

Din konusunda Hesse, madalyonun iki tarafının olduğunu düşünür. Buna göre iyileştirici ve zayıflatıcı, doğru ve sapkın din, çoğu kez birbiriyle karıştırılacak kadar sıkı bir şekilde iç içe geçmiştir (Gellner: 2). Yazar “benliğe” yaptığı vurguyla, Hristiyanlığı Pietist⁷⁰ bir anlayışla uyumlu hale getirir. *Siddhartha* anlatısında Hesse, “sapkın” olarak nitelediği dini bertaraf ederek, doğru olduğuna inandığı dini kutsar. Buna göre *Siddhartha*, çoğu araştırmacının ileri sürdüğü gibi yazarın “Uzak Doğu” düşünüş biçimlerini kutsamasına değil, Hristiyanlıkla girdiği hesaplaşmasına hizmet eder.

3. Anlatının Gotama’sı ve Tarihsel Buda Ayrımı

Siddhartha anlatısındaki Gotama karakteri, tarihsel Buda’dan farklıdır. Gotama karakterinde Schopenhauer’in Hesse üzerindeki etkisi açığa çıkar. Schopenhauer de Gotama da belirlenimcidirler (determinist). Buna göre dünyanın belirli bir doğası vardır, tüm olup bitenlerin arasında neden ve sonuç ilişkisi bulunur. “Dünyanın birlik bütünlüğü, tüm olup bitenler arasındaki ilişki, büyük ya da küçük tüm nesnelerin aynı akıntıyla, aynı nedenler yasasıyla, aynı varoluş ve yok oluş yasasıyla kuşatıldığı senin yüce öğretinden ey kusursuz insan, açıkça görülmekte.” (Hesse, 2012: 42)

Bu belirlenimcilik hem Schopenhauer hem de Gotama için insan deneyimi ve tabii acı çekme tecrübesinin “doğasını” açıklamaya hizmet eder. Gotama’nın öğretisinde ıstırap, içinde yaşadığımız nedensel olarak belirlenmiş dünyanın süreksizlikle dolu

⁷⁰ Dindarlığın yenilenmesi hareketidir. Ruhun selameti için kişisel ahlaki hayata vurgu yapar ve duyguları ön plana çıkarır.

olmasından kaynaklanır. Bir olay, yalnızca önceki bir olay buna neden olduğunda ve bunu yaparken ortadan kaybolduğunda meydana gelebilir. Başka bir deyişle, gelecek ve geçmiş gibi kavramlar birer yanılsamadır. Neden ve sonuçlar arasında yaşanmakta olan anlar dışında, gerçek olan hiçbir şey yoktur. Buna göre insanlar, nedensellik yasasına tabi olan bu dünyaya ve nesnelere kalıcı olarak sahip olmak isterlerse yalnızca kendi ıstıraplarına neden olacaklardır. Tarihsel Buda'nın *Dört Yüce Gerçek* öğretilerine tabi olan, *duhkha*'nın *Asil Gerçeği* (yaşam acı doludur) ile Gotama karakterine atfedilmiş olan "ıstırap öğretisi" (die Lehre vom Leiden) Schopenhauer felsefesi ile ortak özellikler sergiler. Buradaki temel ilke, dünyaya ait nesnelere yönelen arzunun nihai tatmine değil, sürekli olarak acıya neden olmasıdır (Schluter, 2015: 20). Tarihsel Buda'nın Schopenhauer'i derinden etkilemiş olan önermesi, *Siddhartha* anlatısının Gotama Buda karakterinde açığa çıkar.

a. Hesse'nin Buda'sı ve Schopenhauer İlişkisi

Dillon'un Alman Hindolog Halbfass'tan aktardığına göre, Almanya'nın 19. yüzyılın başlarındaki felsefi "devi" Hegel, Hindistan sakinlerini çocuksu, etik açıdan durgun olarak tanımlamıştır. *Siddhartha* anlatısının bir diğer anahtar kelimesi ise "çocuksu"dur. Başkisi "sıradan" insanlardan söz ederken sıklıkla bu sözcüğü kullanır. Buda da dahil olmak üzere Siddhartha, kendisi dışındaki bütün karakterleri çocuksu ya da "çocuk insanlar" olarak etiketler. İlk bakışta Buda'yı yücelttiği izlenimi verir fakat, gerçekte onu küçümsemektedir. Anlatının sonunda da Buda'yı tamamen saf dışı bırakarak bu durumu iyice pekiştirir. "...doğrusu ben de onun gibi bakıp gülümseyebileyim, oturup yürüyebileyim isterdim, öylesine özgür, öylesine saygıdeğer, öylesine gizli, öylesine açık yürekli, öylesine çocuksu ve gizemli." (Hesse, 2012: 44)

Hegel'in aksine Schopenhauer, eski Hint düşünürlerini, özellikle Buda'nın entelektüel ve ahlaki başarılarını Immanuel Kant gibi düşünürlerle karşılaştırmıştır. Hegel'in popülaritesi azaldıkça, Schopenhauer'in cilaladığı Hindistan imgesi, Almanya'nın yeni nesil Hindologlarına ilham olur. Öyle ki Pali⁷¹ dilinde yazılmış olan Budacı metinleri Almancaya çeviren, bu metinleri Avrupa'yla tanıştıran Neumann, İngiliz din adamlarını Hintli Brahmanlara gönderdiklerinden söz eder. Neumann'a göre bu girişim, Hindistan'ın bilgeliğini Avrupa'ya "geri getirecek" bilgi ve düşüncelerde

⁷¹ Hint-Avrupa dil ailesinin Hint-İran koluna bağlı, *Prakrit* dillere dahil bir yazı dildir. Buda'nın öğretisinin yazıya aktarıldığı dil olup, konuşma dili olarak kullanılmadığı bilinmektedir.

temel bir değişiklik meydana getirecektir. Yazar *Orta Boy Söylemler (Mittleren Sammlung, 1921)* çalışmasının ön söz kısmında, Hindistan'ın eski öğretilerinin canlı kalmış olduğunu ve üzerlerinde “gerekli” değişiklikler yapılarak eskisi kadar etkili bir hale getirildiğini belirtir. Neumann “kararlı” Budacı misyonerlerin iş birliği ve İskoç tarihçi William Wilson Hunter'ın çalışmalarıyla birlikte, sonunda dünyanın yarısını fethetmeyi ve mevcut inançları değiştirmeyi başardıklarını ifade eder. Öte yandan Neumann insanlık için “onurlu” bir dinin mümkün olduğuna inanmaktadır. Buna göre söz konusu din, sonunda dünyanın her bölgesine yayılacaktır. Yazar, Hintlilerin bu seferberliği için, övgüyü hak ettiklerini de ekler.

20. yüzyılda Hindistan alt kıtasının öğretilerini alan ve Almanya'ya geri getiren misyonerler, Schopenhauer'in sözlerine sadık kalmıştır. Bu misyonerlerin en önemlilerinden biri de Neumann'dır. Dönemin Hindologları, Neumann ve Schopenhauer'ı okuduktan sonra Sanskrit diline ilgi duyarlar. Üniversitelerde Budacı kutsal metinler mercek altına alınır. Bu metinler Hesse'nin Budacılık anlayışı üzerinde derin etkiler bırakır. Hesse *Siddhartha*'yı yazdığı sırada, Neumann'ın söylemleri üzerine birkaç olumlu eleştiri de kaleme almıştır. “Buda'nın gözleri suskun yere bakıyor, anlaşılmaız yüzü kusursuz bir sükûnet içinde ışıllı parıldıyordu.” (Hesse, 2012: 43)

Başkışi Buda'yı “gizemli” ve “anlaşılmaız” bulur. Onu “kendi perspektifinden” açıklamaya çalışsa da vardığı sonuçlar Buda'nın çarpıtılmış imgelerinden öteye geçmez. Ek olarak, Siddhartha henüz Buda'nın öğretisini dinlememişken, çoktan bir sonuca varmıştır. Yargılarını yönlendiren etkenler ise başka karakterlerin aracılığıyla edindiğı bölük pörçük bilgilerdir. “Siddhartha cevap vermedi. Öğretiyi pek merak etmiyordu aslında, yeni bir şey öğreneceğine inanmıyordu, çünkü Govinda gibi kendisi de Buda öğretisinin içeriğini ikinci ve üçüncü anlatılarla da olsa tekrar tekrar işitmişti.” (Hesse, 2012: 38)

Neumann, Buda'nın “alışılmadık öğretilerinin” bir Alman dinleyiciye daha tanıdık ve “mâkul” gelmesini sağlamak için, açıklayıcı notlarında Schopenhauer'in felsefesi ile terimlerine sık sık atıfta bulunur. Modernizmin Alman entelektüelleri, Buda ve külliyyatının Schopenhauer felsefesi içerisinde eritilmiş haline vakıf olurlar. Neumann metinlerinin ilkinde, Schopenhauer'in en temel terimi olan “iradenin onaylanması ve reddedilmesini” (bejahung und verneinung des willens) kullanmayı uygun görür. Schluter'in aktardığına göre buna ek olarak Neumann, *Orta Boy Söylemler'de (Mittleren Sammlung, 1902)* Buda felsefesini iradenin uyarılmasından vazgeçilmesiyle ıstırabın çözülmesi olarak tanımlamıştır. Dönemin Alman entelektüelleri, etkisiz hale getirilmiş

olan “Uzak Doğu”nun düşün dünyalarına, “büyük Alman filozofu”nun aynasından bakarlar. Söz konusu bilgiler ise, kavram düzeyinde soyutlanarak, etkisizleştirilir.

Hesse Hint'i, özellikle de Buda felsefesini kötümser ve teslimiyetçi olarak algılamıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, Hesse'ye, çağdaşlarına ve hatta kendisinden önce yaşamış olan Alman entelektüellerine Budacılığı tanıtan Schopenhauer külliyatıdır. 20. yüzyılın başlarında Alman Hindoloji'si, bu mirasla birlikte, Hint felsefelerini, yaşamı ve dünyayı inkâr etme öğretisine indirger. Neumann, ilk cildin önsözünde ise “Emin olun, söylemler Mesih'ten önceki 6. yüzyıla aittir; ancak bazen Schopenhauer'dan sonraki 6. yüzyıla ait oldukları izlenimini veriyorlar.” demiştir (Schluter, 2015). Bu şekilde Schopenhauer inkâr etmeyi Budacılığın merkezine koyar. Nitekim Schopenhauer'ın Hint felsefesinde gördüğünü iddia ettiği, son derece değerli ve asil olarak nitelendirdiği şey bu “inkâr” anlayışıdır.

1818 yılında Arthur Schopenhauer, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya (Die Welt als Wille und Vorstellung)* yapıtını tamamlar. Ona göre bu çalışması Buda tarafından öğretilen bilgeliğin tamamen yeni bir ifadesidir. Schopenhauer kendisini kimi zaman, Budacılığın saf bir halini meydana getirmiş olan bir Budacı olarak tanımlar. Özgün, Avrupalı bir Budacı olduğuna dair olan inancı, kendi felsefesi ile Budacı okullarinkiler arasında ayrıntılı bir karşılaştırma yapmasına engel olur. Bir tanıtlama yoluna girmez çünkü ona göre her şey apaçıktır. *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*'nın tekrarlanan basımlarında ve sonraki yazılarında, Budacılık ile kendi düşünceleri arasındaki benzerliklere dikkat çeker. O dönemde Hindoloji'nin ne kadar taze bir alan olduğunu da unutmamak gerekir. Nitekim Schopenhauer'ın ortaya koyduğu bağlantının felsefi doğası, içerikten çok “atmosfer meselesi” olarak kalır.

Schopenhauer sıklıkla, Budacılığın dünyevi varoluşa karşı karamsar bir bakış açısının olduğunu ifade eder. Fakat Budacı metinleri incelediğimiz zaman, genel portrenin neredeyse neşeli bir tablo çizdiğine tanık oluruz. Yazarın vurgusunu yaptığı *acı* olgusu, Buda külliyatında *duḥkha*⁷² kavramına karşılık gelir. Hindistan'da yaşamış olan Buda'nın, aydınlanma deneyimini kavradıktan sonra öğrettiği ilk öğretilde, bu kavrama da yer verilir. Budacı öğretinin temelini oluşturan *Dört Yüce Gerçek*'de (Nakamura, 2012, s. 228) ifade edilen *duḥkha*, Pali ve Sanskrit dillerine içkindir. Genellikle *acı* olarak çevrilse de aynı zamanda huzursuzluk anlamını taşır. Öğretiye göre ilk gerçek, hayatın geçiciliği ve bunun insanı iç huzurundan nasıl mahrum bıraktığı ile ilgilidir. Bu hususta

⁷² Sanskrit dilindeki bu sözcüğün, Pali dilindeki karşılığı *dukkha*'dır.

Schopenhauer felsefesiyle yakınlık gösterir. Ancak Budacılıkta hayata karşı duyulan bir tiksintiden söz edilmez. Başka bir deyişle Schopenhauer, *duḥkha* kavramını çok uç bir noktaya taşır. Ona göre Silenos'un⁷³ zikrettiği şekilde "hiç doğmamış olmak, yaşamaktan yeğdir".

Bora Ercan, Ahmet Cevizci'nin *Felsefe Sözlüğü*'nde Budacılığı "her şeyin fani ve boşluktan ibaret olduğuna inanan kötümser ve panteist bir din" (Cevizci'den aktaran Ercan, 2020: 75) olarak betimlediğini vurgular. Cevizci'nin bu tanımı, Budacılığın hiç anlaşılamamış olduğunu göstermektedir. Nitekim Budacılık panteist bir din olmamakla birlikte, kötümser bir anlayışa da sahip değildir. Gelgelelim Batılı dimağlar tarafından olumsuz olarak algılanan *Boşluk (Sunyata)* kavramı, gayet olumlu bir sözcüktür. *Boşluk* yani *Sunyata*, gerçekliği idrak etmek için hayati bir önem teşkil eder. Öte yandan tarihsel Buda, deyim yerindeyse açlığı da tokluğu da uç noktalarda deneyimledikten sonra, bir *orta yol* olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla Batılı anlamda bir "kötümserlik" veya "iyimserlik"ten söz edilememektedir. Üstelik Buda hayattayken, kendisinin bir peygamber olduğunu ve bir din yaymakta olduğunu ifade etmemiştir. Böyle bir iddianın aksine Budanın öğretisinde ruh ya da Tanrı inancı yoktur. Schopenhauer ve diğer Batı etkisindeki düşünürlerin sıklıkla alımladığı *her şey ıstıraptır (sarvaṃ dukham)* söylemi, söz konusu acının tam da bu dünyada giderilebileceğini ifade eder. Burada bir öte dünya, cennet ya da cehennem anlayışı bulunmamaktadır (Ercan, 2020: 75). Buda öğretisinin yani *Dharmanın (Dhamma)* çarpıtılması, semavi dinlerin inanç sistemlerinin baskınlığından ileri gelir. Bu şekilde Budacılık, Hesse'nin Siddhartha'sının aksine, dünyaya aşkın bir yaşam veya zihin durumu vaadinde bulunmaz. Her şey şu anda burada, yani bu dünyadadır. Türler, kastlar, cinsiyetler ya da ırklar arasında bir alt-üst ilişkisi de bulunmamaktadır. Bu durumun daha iyi anlaşılabilmesi için Hint imparatoru Aşoka'nın⁷⁴ yaşamına bakmak yerinde olacaktır. Hindistan'ı zaptı altına almak için birçok kanlı savaşa neden olan Aşoka, Budacılıkla karşılaştıktan sonra savaşları sonlandırır. Hayvanların avlanması ve yenmesinin önüne geçer. Hem insanlar hem de diğer hayvanlar için kurulan hastanelerin sağlık hizmetleri ücretsiz olur (Ercan, 2020: 60).

Budacılığa dahil olan çeşitli felsefi görüşler vardır. İki genel başlık olarak *Büyük Taşıt (Mahayana)* ve *Küçük Taşıt (Hinayana)* Budacılığını ele almak, Schopenhauer felsefesi ile karşılaştırma yapmak için yeterli olmaz. Her ikisi de ortak köklerinden

⁷³ Silenus, Tanrı Dionysus'un refakatçilerindendir.

⁷⁴ 273-272 yıllarında egemen olan Maurya İmparatorluğunun üçüncü imparatorudur. 304-232 yıllarında yaşamıştır.

itibaren uzun bir gelişim süreci geçirmiştir. Sadece *Büyük Taşıt* öğretisi bile kendi başına *Madhyamika* (*Boşluk Öğretisi*) ve *Yogacara* (*Yoga Pratiği*) gibi farklı düşünce okullarını içerir. *Eski Bilgelik Okulu*, Budacılıktan evrimleşmiş olan ilk mezhepler grubunun ortak ismidir. Buda'nın kendisinin, bir "benliğin" olup olmadığını sormaya bile gerek duymadığı bilinmektedir. Aşoka döneminde meydana getirilen *Sarvastivada* okulu, Buda'nın öğretilerinde "öz" diye bir şeyin var olmadığını salık verir. Buna göre, dünya sürekli değişmekte olan anlardan ibarettir. Bu değişkenliğin ardında, kalıcı ve ölümsüz bir özün olması ise mümkün değildir. Dolayısıyla "ben" diye bir şey de yoktur. Schopenhauer'e göre ise bir şeyin var olduğunu söylemek için, onun bir şekilde algılanabiliyor olması gerekir. Tasarımın özsel biçimi ise, özne ve nesnenin karşıtlığıdır. Dünya özneye bağımlı olarak ve özne için vardır. Schopenhauer bu şekilde Kant'ın öznenin olmadığı yerde, kavranan nesnenin de olamayacağı görüşünü paylaşır.

Schopenhauer Kant'ın, duyu dünyasının ötesini bilmenin mümkün olmadığı iddiasını destekler (kendinde şey, numen, ding an sich). Duyu dünyası ise bir temsildir. Yine de evreni mümkün olduğunca gerçek olarak kabul etmenin önemine vurgu yapar. Kişilik de bu kabulün ön koşuludur. "Ben"e yapılan vurgu, Budacı *Eski Bilgelik Okulu*'nun mutlak çoğulculuğuna tezat oluşturur. Bunun nedeni, evrenin bu şekilde tekilci (monist) bir anlayışla açıklanmış olmasıdır (Abelsen, 1993: 258). Budacı felsefelerle, Schopenhauer felsefesi arasında birtakım benzerlikler bulunmaktadır. Yine de Batı tarzı felsefe, Budacı düşünüş biçimleriyle karşılaştırıldığında kültürel ve dilbilimsel engeller meydana gelir. Schopenhauer'in Budacı felsefeyle, kendininkini karşılaştırırken, dikkate almadığı şey bu olmuştur. Kendisinden sonra gelen Nietzsche de *maya* gibi antik Hindistan dünyasına ait olan kavramları "geliştirerek" Batı dünyasına uyarlamıştır. Böylece günümüzde de Hint felsefesine ait olan bazı kavramlar, Schopenhauer veya Nietzsche ile özdeşleşmiştir. Batı edebiyatının ve felsefesinin etki alanında olan araştırmacılar, bu kavramların özgün hallerini araştırma ve anlama çabasına dahi girmemişlerdir. Söz konusu iki filozof da dönemlerinin Aydınlanmacı felsefe anlayışına karşı eleştirel, hatta yıkıcı bir tutum sergilemiştir. Yine de "Almanlara özgü" bakış açısını, Hint kültürünün geçmişine yansıtarak, Batı merkezli algıyı sürdürmüşlerdir. Günümüzde hala Budacılığın hiççilik (nihilizm) ile anılmasının nedeni budur. Batı edebiyatı ve felsefesi, kendi çöküş döneminin (decadence) karadeliğine, devşirdiği kavramları da eklemiştir.

Buda söylencesi hoş geliyordu kulağa, bu çeşit haberlerden bir büyü kokusu yayılıyordu. Hastaydı dünya çünkü ve yaşama katlanmak zordu – ama bakın işte, bir pınar fışkırmaya başlamıştı bir yerden, bir habercinin müjdesi yankılanmaya başlamıştı, avutucu, yumuşak, değerli sözverilerle doluydu. (Hesse, 2012: 31)

Siddhartha anlatısında Hesse, Schopenhauer ve Nietzsche'nin yaptığı gibi, tarihsel Buda'yı ve onun öğretisini kendi düşün dünyasına uyarlar. Hesse'nin Buda'nın sözlerine atfettiği "avutucu" olma özelliği, yazarın kendi bilinçdışını yansıtır. Romanda 1. Dünya Savaşı'nın sonucunda meydana gelen yıkımın üzerini kapatmaya yönelik bir çaba görülür. Hayal ürünü bir yerbetimde geçen anlatıda, gerçeklikle ilgili hiçbir sorgulamaya yer verilmez. Bunun yerine abartılı bir "cennet bahçesi" tasviri yapılır. Kendi "ben"ine hapsolmuş olan başkişi, dünyanın geri kalanından bihaberdir. Bu şekilde *Siddhartha*'nın ABD'deki *Beat kuşağı* edebiyatı ve müziği üzerinde bırakmış olduğu etkinin nedeni de anlaşılmış olur. *Hippi kültürü* yoğun uyuşturucu kullanımıyla, dünyanın geri kalanından kendisini soyutlar. Din, felsefe ya da madde kullanımı etkisiyle meydana getirilen bu bireyselleşme ise ideolojiktir. Tekelci mekanizmanın, kendisini gizleyerek varoluşunu sürdürmesine hizmet eder. "Kendi içlerine" hapsedilen bireyler, hayal dünyalarının dışında devinmekte olan kapitalizmi beslemeye devam ederler.

b. Hint Kavramlarının Hristiyanlığa Uyarlanması

Siddhartha'dan yedi yıl sonra yayımlanan *Dünya Edebiyatı Kütüphanesi (Eine Bibliothek der Weltliteratur, 1929)* çalışmasından da anlaşılacağı üzere Hesse, Neumann'ın çevirilerinin doğruluğundan kuşku duymaz. Özyaşamöyküsel edebî inceleme kitabında yazar, eline geçen Hint kaynaklarının neredeyse tamamının, oldukça zayıf olduğunu söyler. Deussen'in *Altmış Upanişad'ı* ve Neumann'ın *Söylemleri*'nden (1921) ise övgüyle söz etmiştir. Yazar Buda tarafından kendisine Hint dünyasının saf ve tam bir etkisinin verildiğini ifade eder. Hesse bu şekilde Budacı metinleri, bir oryantalist olan Neumann ve Schopenhauer'in dolayısıyla inceler.

Immanuel Kant okumasını izleyen Schopenhauer, aşkınsal bir idealisttir. Dış dünyanın, zihnimiz tarafından inşa edilen dünyanın bir "temsili" olduğunu düşünür. Bunun anlamı, zihinlerimizin uyarılmış duyu organlarından veri alırken bu aynı verileri algı nesnelere dönüştürmek için *a priori* (önsel) veya doğuştan gelen bilişsel yasaları kullanmasıdır. Özgül olarak, Schopenhauer'in Kant'ın bilgi bilimsel (epistemolojik) şemasının inceltilmiş versiyonuna göre, üç önsel bilişsel yasa vardır: zaman, mekân ve

nedensellik. Buna göre nesneleriyle birlikte algılanan dünya, bu yasalar tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle zorunlu olarak uzay ve zamanda bağlantılı bir dizi oluşum şeklini alır. Bu, Schopenhauer'in terimleriyle, "temsil olarak dünya"dır (die Welt als vorstellung). Mekânın kendi içinde doğruluğu yoktur; sadece görünüşlerden (bloße Erscheinungen) ibarettir (Schluter, 2015: 18).

Bütün bunlar, bütün bu sarılar, maviler, akarsular ve ormanlar ilk defadır ki gözlerinden geçerek Siddhartha'nın benliğinden içeri sızıyordu, artık Maya'nın büyüğü değildi bunlar, Maya'nın yarattığı bir serap değildi, görüngüler dünyasındaki anlamsız, nasılsa var olmuş bir çeşitlilik, birlik ve bütünlük peşindeki derin düşünceli Brahmanların küçümsediği bir çeşitlilik değildi. (Hesse, 2012: 48)

Burada yazarın kullanmış olduğu Maya kavramı, Hindu terminolojisine içkindir. Nitekim Hesse bu kavramı bağlamından kopartarak Schopenhauer felsefesine uygun bir şekilde ele alır. Yazar Hindistan'ın kadim düşün dünyasından devşirdiği Mayayı⁷⁵ Alman Pietist köklerini pekiştirmek için araçsallaştırmıştır.

c. Dinin ve Buda Felsefesinin Batılı Perspektifle Araçsallaşması

Alman sosyolog Max Weber'e göre, dinî güçler "ulusal özellikler"i belirlemede önemli rol oynar (Weber, 1997). Hermann Hesse'nin içinde yetişmiş olduğu Pietist gelenek⁷⁶, Protestan *Evanjelik Uyanış*'in⁷⁷ temeli ve dayanak noktasıdır. Köktaş'ın Alman tarihi profesörü Whaley'den aktardığına göre Pietizm, Protestan Avrupa'nın büyük bir kısmının dinsel kültürünü değiştirmiş ve Amerikan Protestanlığının *Vaftizci (Babtist)*⁷⁸ ve *Metodist*⁷⁹ yapısını da belirlemiştir. Buna göre, Almanya'da Pietizmin varlığı ile İngiltere'de Metodizmin ortaya çıkışı Aydınlanma ile eş zamanlı olmuştur. Söz konusu akımların, Aydınlanmanın meydana getirdiği dini yönelimler olduğu düşünülünce, Aydınlanmanın Hristiyanlığı da zenginleştirmiş olduğunu söylemek doğru olacaktır (Köktaş, 2017: 149). Protestan ahlâkının ortaya

⁷⁵ *Upanişadlar*'dan üretilen, *Vedanta* temsilcilerinden Shankara tarafından Hint düşüncesine girmiş, gerçeklik ve dış görünüşü beyan etmeye yarayan bir kavrayış biçimidir. Yanılsama, illüzyon gibi anlamlarda kullanılsa da başka pek çok anlama gelmektedir.

⁷⁶ Yuk. 15. sayfada açıklamıştık.

⁷⁷ İsa üzerinde yoğunlaşan vaazların amacı, Hristiyan olmayanları bu dine davet etmektir.

⁷⁸ Yalnızca inanan müminleri vaftiz eden ve bunu da suya daldırma inanışı ile belirleyen önemli bir Protestanlık mezhebidir.

⁷⁹ Anglikan bir rahip olan John Wesley'in yaşamından ve öğretilerinden inançlarını alan, Hristiyanlığın Protestanlık mezhebine bağlı bir manevi düşünce sistemidir.

çıkmasıyla birlikte Hristiyanlık, farklı mezheplere ayrılır. Bu bölünme ile din çatışmaları, dünyanın ekonomik ve politik seyrini belirlemede hayati bir rol oynar. Aydınlanma döneminde dini eleştiren filozoflar bile Hristiyanlığın ahlâki davranıştaki önemini kabul etmişlerdir. “Ve tümü, bütün sesler, bütün amaçlar, bütün özlemler, bütün çileler, bütün hazlar, bütün iyi, bütün kötü şeyler, tümü birden dünyayı oluşturmaktaydı. Tümü birden oluşumların ırmağı, tümü birden yaşamın müziğiydi.” (Hesse, 2012: 133)

Hermann Hesse, anlatısında sık sık çokluğun birliğine vurgu yapar. Hindistan’ın tarihsel Buda’sından esinlenerek yazdığı *Siddhartha*’da yapılan bu vurgu, Buda felsefesiyle uyuşmamaktadır. Buna göre Budacı düşünür Vasubandhu, dünyanın çeşitliliğinin nihaî bir birlikten kaynaklanamayacağını savunur. Bu argüman Budacı mantık bilimci Dharmakirti tarafından da genişletilir. Bununla birlikte, Budacı mantıkçılar, fikirlerini ortaya koyarken dünyanın çeşitliliğini sonuna kadar savunmuş, dolayısıyla da birliğini reddetmişlerdir. Hristiyanlar ise yaratılmış düzenin birlik olduğunu ileri sürerler. Başka bir deyişle çokluk gibi görünen bu dünya, Tanrı’nın nihaî birliğinden meydana gelmiştir (King Jr, 2016: 196).

Hayır, gerçekten arayan biri, gerçekten bulmak isteyen biri, hiçbir öğretiyi benimseyemezdi. Ama aradığını bulan da hangi öğreti olursa olsun, hangi yol, hangi amaç olursa olsun hiçbirinden onayını esirgeyemezdi. Artık onu sonsuzlukta yaşayan, ‘Tanrısız’ ı soluyan binlerce başka kişiden ayıran hiçbir şey yoktu. (Hesse, 2012: 111)

Hesse, dünyadaki bütün felsefeleri, inançları ve pratikleri tek bir merkeze indirger. Bu şekilde çeşitlilik ortadan kaldırılır. Öte yandan yazarın sıkça vurguladığı “ben” kavramı da Hindistan’ın kadim düşünüş biçimiyle taban tabana zıttır. *Ben (Ahamkāra)* yani öznellik faktörü, insanın kurtuluş arayışında kendine çıkardığı en büyük engeldir. Bu nedenle Hint düşünürleri, “ben”in ortadan kalkmasını “kurtuluş” yolunun bir koşulu yapmışlardır. Hesse’nin romanlarında sıklıkla vurguladığı “bireysellik” Batı ile Doğu’nun zihin yapılarındaki farklılıkları da açığa çıkarır. Nisbett’e göre, Batılılar bireysel eylem özgürlüğünü savunurken Doğu toplumunda yetişmiş olan insanlar, kolektif eylemi tercih ederler. Burada bireysel farklılık arzusunun karşısında, uyum sağlama bilinci yer alır. Hesse *Siddhartha* karakterinde, Batılı ideal bir birey meydana getirmiştir. Bu eğilim, doğru davranış kurallarının evrensel olması gerektiği inancından kaynaklanır. Asyalılar ise bağlamı ve söz konusu ilişkilerin doğasını da hesaba katarak eylemde bulunurlar (Nisbett, 2017: 128-129).

d. Batılı “Ben”cillik ve Doğulu “Biz” Anlayışı

Bir Batılıya “bana kendinden söz et” dendiğinde birey, kendisini bağlamlarına göre tanımlamaz. Vereceği yanıt genel geçer bir yanıt olacaktır. Gittiği her yerde aynı kalan bir “kişiliğinin” olduğunu öne sürer. Siddhartha da kendisiyle girdiği benlik çatışmalarından sonra “ben” kavramı ile barışır ve bireyselliğini kutsar.

Hikmetini ve içyüzünü öğrenmek istediğim şey, Ben'di. Kurtulmak, alt etmek istediğim şey Ben'di. Ama alt edemedim, sadece yanılttım, sadece kaçtım ondan, sadece saklanıp gizlendim. Doğrusu, Dünyada benim bu Ben'im kadar, bu yaşıyor olduğum, başkaları gibi ve başkalarından ayrı biri olduğum, Siddhartha olduğum bilmeceyi kadar kafamı başka hiçbir şey kurcalamadı. (Hesse, 2012: 47)

Bu şekilde Siddhartha kendisini, ötekilerden farklı bir “kişi” olarak kurar. Diğer karakterler ve olaylar karşısında, bireyselliğinden taviz vermez. Üzerlerine basarak yükseldiği karakterlerin sorumluluğunu almaz. Siddhartha'nın tek önemseddiği şey, “kendisini gerçekleştirmesidir”. Başka hiçbir karakter ya da olay bu arzusunun önüne geçemez. Öte yandan Asyalıların benlik anlayışı bağlamlarla ilişkilidir. Nisbett'e göre Batılı bir kimseden kendisini çeşitli bağlamlara göre tanımlaması istendiğinde, vereceği yanıt durağan bir kişiliktir. Bir Asyalı içinse tam tersi söz konusudur. Belirli bir durumu ya da bağlamı belirtmeden kendilerini tanımlamakta zorlanır, kendilerini çevrelerinin dolayımıyla anlatmaya çalışırlar (Nisbett, 2017: 54).

Siddhartha'nın kendi öznelliğini merkeze alarak çevresini açıklama çabası, Batı'nın Avrupa merkezli, dünyayı açıklama eğiliminin bir temsilidir. Karatani modern edebiyatın, diğer tüm edebiyatları bir kenarı iterek, kendi iktidarını kurduğunu ifade eder. Ona göre Edebiyata benzeşimsel (analojik) bir açıdan bakmanın belirli bir temeli vardır. Alman-Yahudi sanat tarihçisi Erwin Panofsky, perspektifi, Yeni Kantçı filozof Ernst Cassirer'den yola çıkarak, bir "simgesel biçim" olarak ele almıştır. Kant'ın kendisi de simgesel biçimin, nesnenin (fenomenin) öznel bir biçim ve kategorisi aracılığıyla oluşturulduğunu ifade eder. Kant'ın ileri sürdüğü duyum biçimleri ve sezgi (görü) kategorileri dilsel şeylerdir. Kantın felsefesi, felsefi sorunların dilden hareket edilerek düşünülmesine yol açan "dile dönüş" sonrasında, öznel olduğu için eleştirilmiştir. Nitekim Hesse'nin çağdaşı olan Alman filozof Cassirer çok önceden buna "simgesel biçim" adını verir. Perspektif geniş anlamda dile ilişkin bir meseledir. Konu edebiyata uyarlandığında perspektif başka bir biçimde ortaya çıkar (Karatani, 2011: 36).

Irmaktan geçirdiği sıradan yolcular, çocuk insanlar, iş adamları, savaşçılar, kadınlar, eskisi gibi yabancı gelmiyordu ona; onları anlıyordu, onları anlıyor, onların düşünce ve mantıkla değil, içgüdü ve isteklerce yönlendirilen yaşamlarını paylaşıyor, kendisini onlardan biri gibi hissediyordu. (Hesse, 2012: 127)

Siddhartha anlatı boyunca diğer karakterleri sınıflandırır. Onlar hakkında kesin yargılara varır. Brahman baba, Govinda, yaşlı Samana, Buda, Kamala, Kamaswami ve Vasudeva'da dahil olmak üzere, bütün yan karakterler yalnızca Siddhartha'nın dolayısıyla dile gelirler.

e. Anlatıdaki Ötekiler ve Kayıp Gönderge Etkisi

Öte yandan Hindistan'da geçmesine rağmen anlatıda, Hindistan'ın gerçekliğiyle alakalı hiçbir bilgiye rastlanmaz. Sırasıyla Portekiz, Hollanda, İngiltere, Danimarka ve Fransızlar tarafından sömürgeleştirilen Hindistan, Alman yazar Hesse tarafından sömürülmeye devam eder. Yazar vakti zamanında ziyaret ederek hayal kırıklığına uğradığı Güney Asya'nın sorunlarına hiç değinmez. Bu yerbetimi (topografya) kendisine göre biçimlendirir. Amerikalı yazar Carol J. Adams söz konusu durumu “kayıp gönderge” olarak tanımlar. Buna göre baskı altındaki gruplar arasındaki bağlantının kurulabilmesi, ideolojik olarak engellenir. Siddhartha'nın aşağıladığı insanların, neden “o durumda” olduğuna dair bir bilgi verilmez. Böylelikle masalsi, büyülü bir atmosfer yaratılarak, tarihsel arka plan gizlenir.

“Aynı zamanda hem sevip hem aşağıladığı insanların çocuksu ya da hayvansı bir yaşam sürdüğünü görüyordu.” (Hesse, 2012: 75) Siddhartha sürekli olarak bir ast-üst ilişkisi kurar. Aydınlanmacı filozofların düştüğü hatayı sürdürmeye devam eder. Buna göre hayvanlar, kadınlar ve yerli halk hiyerarşik yapının en altına yerleştirilir. Onlar Siddhartha'nın perspektifiyle biçimlendirilen dolayısıyla kendi öznellikleri olmayan yan karakterlerdir. Adams'a göre fiziksel baskı ve *kayıp göndergeye* dayalı metaforlara olan bağımlılık arasında etkileşim bulunur. Söz konusu sistem aracılığıyla baskılanan grupların yokluğu ve varlığı arasındaki diyalektikte sınıf, tür, cins ve ırk hakkında saklı kuramsal anlamlar bulunur (Adams, 2019, s. 104). Siddhartha farklı olanlarla arasına bir mesafe koyar. Bu şekilde nesneleştirdiği hayvanlarla, kendisine benzemeyen karakterler arasında denklik kurar.

Birden genç kadının gülümseyen yüzündeki bütün büyü silinip gitti ve Siddhartha çiftleşmeye hazır bir dişi hayvanın ıslak bakışından başka bir şey göremez oldu. (Hesse, 2012: 58)

Başka bir deyişle *Siddhartha*'da “makine”ye indirgenmiş olan hayvanlar, “cinsel obje” olarak sunulan kadınlar ve “çocuksu” Hintliler başkışının eylemlerine göre şekil alabilen tüketim nesneleri halinde yapılandırılmıştır. Adams’a göre kadınların ve hayvanların, adlandırmanın kuvveti aracılığıyla maruz bırakıldığı baskılar, aynı kaynaktan üretilmektedir. Bu bağlamda, Tevrat’ın ilk bölümü olan Tekvin’deki *Cennetten Kovulma* hikayesinde, kadına ve hayvana (yılan) suç unsuru atfedildiğini hatırlatmakta yarar var. Neticede, Âdem ilk kez kadını ve hayvanı adlandırma “kudretine” erişir. Bu olgu, ataerkil kültürün, baskı uyguladığı canlıları, kendisine göre isimlendirmesiyle dallanıp budaklanır (Adams, 2019: 153). Bu sınıflandırma süreci o kadar ileriye götürülür ki, insanlar tarafından yenilebilir ve yenilemez olarak ayrıştırılan hayvanların bedenleri, kendi içlerinde de parçalara ayrılır. Başka bir deyişle insanların zihinleri, nesneleştirilen varlığı es geçerek, “besin” unsuruna odaklandırılır. Öldürme ve bölümlere ayırma eylemi esnasında olup bitenler, dışarıya sızdırılmaz.

“Nesne”lerin tüketilmesine dair yapılan propagandalar o kadar kuvvetlidir ki, insanlar alet kullanmaksızın, bir canlıyı tüketmeye muktedir olmadığını kavrayamaz. Adams’ın Plutarchos’tan aktardığına göre; insanların sivri dişleri, kıvrık gagaları ya da keskin pençeleri yoktur. Nitekim bir hayvan, koparmaya, yırtmaya yarayan diş ve çene “taklit”leri aracılığıyla, olabilecek en küçük parçalara ayrılır. Söz konusu aletler aracılığıyla gönderge de ortadan kaldırılmış olur (Adams, 2019: 115). Bu durumu, savaş cephelerinde de görmek mümkündür. Nitekim Adams’ın İngiliz filozof Mary Midgley’den aktardığına göre, 1. Dünya Savaşı’nda yaşanan kıyımdan sonra, insanların ve diğer hayvanların arasındaki bağa yönelik bilimsel kanıtlarda artış olmuştur (Adams, 2019: 239).

Carol J. Adams, et yeme etkinliği ile hayvan ve kadın bedeni arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ifade eder. Burada nesneleştirilmiş olan kadına ve hayvana dayatılmış bir anlatı söz konusudur. Öte yandan, 1. Dünya Savaşı akabinde yazılan *Siddhartha*'da, savaşa dair hiçbir unsura rastlanmaz. Bu olgu, et sektörünün reklam kampanyalarında da vuku bulur. Buna göre hayvanlar ürün ambalajlarında resmedilen şekilde hayatlar sürmezler. Nitekim söz konusu ambalajlar, aile çiftliklerinde özgürce yaşayan hayvan imgeleriyle bezenmiştir. Böylelikle insanlar, hayvanlara kibar davrandıklarına veya hayvanların acı hissedebilecek bir bilinçlerinin olmadığına inandırılırlar. Bu şekilde et

yiyecekler, beslenme biçimlerinin “insani” olduğuna inanmaktan hoşlanırlar (Adams, 2019: 41). Etyemezlik Caynacılık ile Budacılığın kimi kolları gibi, Hindistan’da vuku bulmuş bazı öğretilerde ve dinlerde yaygın olan bir uygulamadır. İnsanların duyu yetisi olan canlılara zarar vermesi, ahlaksal olarak doğru bulunmaz. Bu olgu *Ahimsa*⁸⁰’ya yani şiddetsizlik yasasına karşılık gelmektedir. Hindistan’dan Çine ve oradan Japonya’ya yayılan Budacılıkla birlikte, bu anlayış pekiştirilmiş olur. Nitekim bazı bölgelerde bu durumun, canlıların vücut sıvılarının ve yumurtalarının sömürülmemesiyle de ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla “kurban” da ayıplanan, doğru bulunmayan bir uygulamadır.⁸¹

Siddhartha, sömürgeleştirilmiş olan Hindistan’ın gerçekliğini gizlemektedir. Hesse, anlatısını kaleme almaya başladığı 1919 yılında Pencap’ın⁸² Amristar şehrinde, İngiliz askerleri tarafından gerçekleştirilen kıyımla ilgili bir şey söylemez. Bunun yerine gerçekdışı bir kurgu meydana getirerek, okuyucularını avutma işlevi görür. Böylece, “gücü” elinde tutanlar, “güçsüz” olarak adlandırdıkları üzerinde baskı kurmaya devam eder. Başka bir deyişle *Siddhartha* anlatısı, gerçeklerin gizlendiği bir ambalaj resmidir. Hindistan bu şekilde parçalara ayrılarak ve anlatısallaştırılarak dünyanın tümüne pazarlanır. Tütsüleri, baharatları, hikayeleri ilgi çeker fakat, ortalama yüz milyon insanın sokaklarda açlık ve sefalet içinde “yaşadığı”, çocukların eğitim alamadığı gerçeği konunun (merkezin) dışına itilir.

f. “Kendini İfade Eden”, “İçsel” *Siddhartha* ve İlerlemeciliği

Hermann Hesse’nin *Siddhartha*’sı, Karatani’nin *modern romana özgü olan üçüncü tekil kişi nesnel betimlemesi* dediği tarzda kaleme alınmıştır. Buna göre modern Batı edebiyatına özellik kazandıran öznel ve kendini ifade etme düşünceleri, dünyanın "sabit bir bakış açısına sahip bir kimse" tarafından görülmesi durumuna tekabül eder. Başka bir deyişle geometrik perspektif hem nesnelliği hem de özneliği üreten bir aygıttır. Burada aşkın bir benlik bulunur ve modern bir “kendini ifade” söz konusudur. Modern

⁸⁰ Sanskrit dilinde yazılımı şu şekildedir; अहिंसा: Patanjali’nin (M.Ö. 200-150) *Yoga Sutra*’sında *Raja Yoga* sekiz basamaktan oluşmaktadır. Sekiz basamağın başlangıcı olan ve ahlaksal kuralları içeren *Yama*’ların ilk yasası *Ahimsa*’dır.

⁸¹ Bunun yanı sıra, reenkarnasyon anlayışı da etyemezliği destekler niteliktedir. Bir insan öldükten sonra bir balık olarak ya da başka formlarda dünyaya gelebilir. Buna göre bir canlıya zarar vermek, kendine zarar vermekle eşdeğerdir. Söz konusu anlayış, Pythagoras gibi Yunanlı filozofların öğretilerinde de görülür.

⁸² Hint alt kıtasının kuzeybatısında yer alan eyalettir.

edebiyatla ve romantizm akımıyla birlikte antikçağ insanlarının “samimi kendini ifadeleri” görülmeye başlanmıştır. Fakat antikçağ insanlarının bu şekilde kendilerini ifade etmeleri, modern dönemin geçmişe dönük bakışıyla oluşturulmuş bir “hayal dünyası”dır. Modern edebiyatın etkisi altında kalmış olan düşünürlerde ve yazarlarda, o bakışı bir önceki çağa ya da eski çağlara yansıtma eğilimi bulunur. Bu eğilimle birlikte uydurma bir "edebiyat tarihi" meydana getirilmiştir. 19. yüzyılla birlikte, Batılı olmayan edebiyatlar da bu eğilimden payını alır. Modern edebiyatın kökenleri, bir yandan içsellik ve benlik, öte yandan “nesnelerin gerçekçi biçimde yansıtılmaları” gibi bakış açılarından tartışılmış olsa da gerçekte bunlar birbirinden ayrı değildirler. Söz konusu öznellik ve nesnelliğin tarihsel olarak ortaya çıkışının temelini, yeni bir "simgesel biçim" oluşturmuştur. Netice olarak bu aygıt kurulduğu anda kendisini unutturmuştur (Karatani, 2011: 37).

“Bunun üzerine daha da sıcak gülümsedi Vasudeva. Kuşkusuz, o da seçilmişlerden biri, o da sonsuzluk içinde yaşayacak biri. Peki ama biliyor muyuz, sen de ben de biliyor muyuz onun ne için seçildiğini, hangi yolları izlemek, hangi işleri yapmak, hangi acıları çekmek için seçildiğini?” (Hesse, 2012: 118) İlkçağ Hristiyanlığının mihenk taşı olarak anılan Aziz Augustinus, hakikatin insanın kendi içinde olduğuna vurgu yapar. *Tanrının Şehri*’nin (*De Civitate Dei*, 5. yüzyıl) yazarına göre; sözünü ettiği hakikati yani “ışığı” Tanrı, “seçilmiş” insanların “içlerine” yerleştirmiştir. “Evrensel hakikat”ın bilgisiyle yoğrulmuş insan böylece sözü edilen bilgiye sahip olmayanla, kendisi arasında “normatif” (düzgüsel) bir hiyerarşi inşa eder. Alman Romantizmi, kültür, din, ırk, gelenek gibi faktörleri milliyetçiliğin temeli olarak varsayar. Ön Romantikler, Aydınlanma düşüncesinin doruk noktası olarak anılan Kant’ın takipçisi olan Fichte’nin sistemini temel almışlardır. Fichte bireyin, Kant’ın düşüncesinde parçalanmış olarak ortaya çıktığını öne sürer ve Kant’ın bazı düşüncelerinde değişiklik yaparak, “ben”in birliğini sağlamaya ve bu parçalanmayı bertaraf etmeye çalışır. Fichte’nin ortaya koyduğu düşünceler, bir yanıyla Alman Romantizmine yol açarken, diğer yandan, tarihi akla uyduran mantıksal bir kurguya da neden olur. Fichte’nin fikirleri bir yanıyla Schelling’e ilham verirken bir diğer yanıyla da Hegel’in “sistem” fikrine ilham vermiştir. Tıpkı Kant gibi Fichte de bireyi özgür olarak tasarılar. Romantik akımın ana unsurlarından biri olan sanat yapıtının, sanatçı öznenin dışavurumu olarak düşünülmesinin temellerini atar. Buna göre bireyin söz konusu özgürlüğü ben ile devletin birliğini, diğer “özgür” benlerle, benin “zorunlu” birliğini gerektirmektedir. Böylece

Romantik akımın bireyin kendisinden daha büyük bir bütüne temas etme, ait olma özlemlerine de bir yanıt vermiş olur.

Alman Romantiklerini derinden etkileyen Fichte, Almanların kendilerine bizzat “esas ulus” deme hakkına sahip olduklarını ifade eder. Ona göre “tüm”, “herkes”, “insan”, “erkek” gibi anlamlara gelen “Alman” (NisanyanSozluk.com, 2021) sözcüğü de iddiasını destekler niteliktedir. Fichte’ye göre yeni kurulacak “asli ulus” dünyanın inşasını sürdürecektir. Bu asli ulus, yabancı ulusların “noksan” ve yüzeysel çabaları tarafından harekete geçirilecektir. Böylece daha derin ve kendi içinden çıkan bir yaratılışın icracıları olacaklardır. *Alman Ulusuna Söylevler* çalışmasının 7. Kısımında Fichte, Kant’ın yaptığı gibi, döngüsellüğün karşısına ilerlemeyi yerleştirir. Asli insanların “doğanın yazgısı”nı bilebileceklerini, kendilerini kusursuz ve tam biçimde yaratabileceklerini ifade eder. “Ben de kendi Ben’imin özüne girmeye çalışacağım.” (Hesse, 2012: 45) Filozofa göre bu insanlar “öz”lerini bularak birliği yeniden kuracaklardır. Öte yandan tinsellik⁸³ ve özgürlük ile “ebedi” ve “ileri” eğitime inananların Alman olduğunu ileri sürer. Buna göre dünyanın neresinde olursa olsun, çağrısına kulak veren herhangi bir kimse, Fichte’nin “ideal ulusuna ait olma ayrıcalığına” nail olacaktır (Fichte, 2006: 321-329).

B. Felsefileşmiş Edebiyat Olarak Siddhartha Anlatısı

Romanı şiirselleştiren Herman Hesse, kaynağını kendisinden önceki Romantik gelenekten alır. *Siddhartha* anlatısının arka planını anlamak için, Romantik geleneğin, dolayısıyla da İdealizmin yapı taşlarını incelemek gerekmektedir. Kant’ın “yarım İdealizmini” tamamlamaya çalışan Fichte, Hegel ve Schelling’in yanı sıra Novalis ve Hölderlin gibi erken Romantikleri de derinden etkilemiştir.

“Ama yollar kendisini ne kadar Ben’den uzaklara alıp götürse de bir yerde durup ileri geçmiyor, onu yine alıp Ben’e getiriyordu.” (Hesse, 2012: 26) Fichte felsefesinin yapı taşlarından olan “ben” kavramı ve “özgürlük” anlayışı, bu düşünür ve yazarlar için temel oluşturmuştur. Alman İdealizmi anlatımı, büyük ölçüde Kant felsefesini içerir. Kant’ın düşünce tarihindeki “çığır açıcılığı”, *Kopernik Devrimi*yle⁸⁴ karşılaştırılır. Kant

⁸³ Ahlaki, dinsel, estetik duygu ve yaşantıları ifade etmektedir. İnsan ruhuyla, zihnin üst düzey yetileriyle ilişkilendirilir.

⁸⁴ Nicolaus Copernicus’un 16. yüzyılda gök cisimlerinin durağan değil, sürekli bir devrim içinde olduğunu ve sistemin merkezinde Dünya’nın değil Güneş’in bulunduğunu ifade ettiği kozmolojik bir devrim sayılır. Bu şekilde, Dünya merkezli evren anlayışından, Güneş merkezlisine geçiş, düşünce, bilim ve din gibi alanlarda dalgalanmalar meydana getirmiştir.

da insan zihninin dış dünyaya göre değil, dış dünyanın zihne göre biçimlendiğini söyleyerek, bilgi felsefesinde (epistemoloji) bir “devrime” yol açmıştır. Kant, evrendeki yapıların oluşumuyla ilgili “modern” yaklaşımların oluşmasına önyak olur. *Evrinsel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı (Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels, 1755)* isimli çalışmasında, Newton fiziğindeki bilgi bilimsel açığı kapatarak, kendisinden sonraki düşünce dünyasının ve bilim anlayışının seyrini değiştirmiştir (Kant, 2007). Bu şekilde kendi dönemine kadar döngüsel olarak algılanan zaman, Kant devrimiyle çizgisel olarak algılanmaya başlanır. *Siddhartha* anlatısının başkişisinin çevresini, kendi bilgisinin nesneleri haline getirmesiyle, çizgisel aşkın ve dondurulmuş bir bilinç durumuna ulaşmasında bu olgu açığa çıkar. Buna göre Siddhartha kendi dışındaki dünyayı, şahsi perspektifine göre belirler. Kant’ın deyimiyle “kendi aklını kullanma cesaretini gösterir”. Gotama’yla karşılaşmadan önce Samanalarla üç yıl geçiren Siddhartha, aklına koyduğu *Nirvana* idealini gerçekleştiremeyeceği düşüncesiyle onlardan ayrılmaya karar verir.

Altmış yaşına geldi, öyleyken Nirvana’ya ulaşamadı. Yetmişine, seksenine gelecek, sen de ben de biz de onun kadar yaşlanacağız, [egzersiz] yapacak, oruç tutacak, murakabeye dalacağız. Ama Nirvana’ya ulaşamayacağız asla, o da ulaşamayacak, biz de. Ah dostum Govinda, öyle sanıyorum ki, ne kadar Samana varsa hiçbiri, ama hiçbiri Nirvana’ya ulaşamayacak. Ele geçireceğimiz tek şey kimi avuntular, kimi duyarsızlıklar olacak, birtakım beceriler edineceğiz ve bunlarla aldatacağız kendimizi. Ama asıl önemli olan şeyi, o yollar yolunu bulamayacağız. (Hesse, 2012: 28)

Başkişi Samanaların çabalarını hor görür, onları aşağılar. Bu şekilde “büyüsel” olanın karşısına “aklı” yerleştirir. Burada hiyerarşik bir yapı söz konusudur. Siddhartha Aydınlanma idealine uygun bir şekilde, ölümsüzlüğü aramaktadır. Onun sözünü ettiği *Nirvana* kavramı Hindistan’ın tarihsel Buda’sına atfedilmiş olandan farklıdır. Hermann Hesse *Siddhartha* aracılığıyla “gerçek Alman ruhunun uyanışına” gönderme yapmış olur.

Alman İdealizmi, yazın ile çok yönlü ve çok katmanlı bir etkileşim içinde olmuştur. Bu katmanlı ve derin ilişki, edebiyatın felsefileşmesine ve felsefenin yazınsallaşmasına ortam hazırlamıştır. Hegel, *Alman İdealizminin En Eski Dizge Programı ve Romantik Yazın Kuramı (das älteste Systemprogramm des deutschen Idealismus und romantische Literaturtheorie, 1917⁸⁵)* çalışmasında yazın alanından övgüyle söz eder. Yazının/şiirin başından beri “insanlığın öğretmeni” olduğunu ileri

⁸⁵ Metin 1797 yılında yazılmış, 1913 yılında bir müzayedede satın alınarak, ancak bu tarihte yayımlanmıştır.

sürer. Ona göre artık, felsefe ve tarih yoktur ve yazın sanatı, bütün diğer bilimlerden ve sanatlardan daha fazla yaşayacaktır. Büyük yığınların olduğu gibi, filozofların da duyusal bir dine ihtiyaç duyduğunu ifade eder. Ona göre ihtiyaç duyulan şey, aklın ve yüreğin tek Tanrıcılığı ile imgelem gücünün ve sanatın çok Tanrıcılığıdır. Hegel'e göre "insanlığın" bir mitolojiye gereksinimi vardır ve bu mitoloji, *idelerin*⁸⁶ hizmetinde olmalıdır. Başka bir deyişle bu mitoloji, aklın mitolojisi olmak zorundadır. Mitolojinin felsefileşmesi, halkın akılcılaşması ve felsefenin de filozofları duyarlılaştırmak için, mitolojileşmesi gerekmektedir. Bu gerçekleştiği zaman "ebedi birlik" egemen olacaktır.

"... Govinda, can evinden adeta Tanrısal bir okla yaralanmış, tatlı bir okla, can evinden büyülenmiş ve dağılıp çözülmüş bir halde Siddhartha'nın yüzüne, az önce öptüğü, az önce bütün o varlıkların, bütün oluşumların, bütün varoluşun sahnelendiği bu yüze bir süre daha eğilmiş durdu öylece." (Hesse, 2012: 47) Özgürlük ve eşitliğe vurgu yapan filozofa göre, gökyüzünden gönderilen daha yüksek bir ruh, bu yeni dini insanların arasında yaymalıdır. Sonuç olarak bu yeni din, insanlığın en son ve en büyük yapıtı olacaktır. Ek olarak, Platoncu anlamdaki güzellik *idesi* de "herkesi birleştiren" bir güce sahiptir (Kula, 2009: 138). Kimi araştırmacılara göre bu metin (*Alman İdealizminin En Eski Dizge Programı ve Romantik Yazın Kuramı*) Hegel, Schelegel ve Novalis'in ortak çalışmasıdır. Bu çalışmada da Kant ve Fichte gibi, "birleşmeye" ve "evrenselleşmeye" vurgu yapılır. Kula'ya göre Hegel, mevcut gerçekliği değiştirmeye yönelik bu ülküsüyle, felsefeye akıl *idesinin* gerçekleştirilmesi görevini, yazına da akıl *idesinin* gerçekleştirilmesi eylemini yazınsallaştırma ya da anlatılaştırma yükümlülüğünü verir. Bu şekilde felsefe ve yazın bir tür eylem kılavuzuna dönüşür (Kula, 2009: 139).

1. Felsefe ile Bilimin Evrimsel Kompleksi, Siddhartha'nın Tanrı Devleti

...Ben'inden sıyrılıp çıkıyor dışarı, hayvan oluyor, leş oluyor, taş oluyor, tahta oluyor, su oluyor ve her defasında yeniden uyanarak kendi kendisine kavuşuyor, gökyüzünde ister güneş parlansın ister ay, yine Ben olup devridaim içinde salınımını sürdürüyor, susuyor, susuzluğunu dindiriyor, yeniden susuyordu. (Hesse, 2012: 25)

İnsanın kendisini doğadan kopuk tekil bir özne olarak algılaması, ilkin 17. yüzyılda, *kartezyen felsefe* (Descartes-çı) ile mümkün olur. Ön Romantiklerden hemen önceki dönemde, Descartes'ın meşhur *düşünüyorum öyleyse varım (cogito ergo sum)*

⁸⁶ Modern felsefede, tümüyle zihinsel ya da öznel bir ilke olarak, insan zihninin ya da bilincinin içeriklerini veya içeriklerinden bir kısmını ifade etmektedir.

sözü insanın Doğaya olan üstünlüğünün bildirisi. Descartes, bildiği ve duyumsadığı her şeyden kuşku duyabileceğini düşünür. Analizinin sonucunda ise düşünmekte olan kendisinden şüphe duyamayacağı kanısına varır. Bu şekilde özneyi ve düşünceyi kutsamış, o düşünceyi oluşturan nesneleri ise dışarıda bırakmıştır. Descartes'a göre insanın zihni, bedeninden “ayrı” düşünebilmesi bakımından onu hayvanlardan ayırır. Buna göre zihin veya ruh, Doğanın ötesinde farklı bir alemde varlığını sürdürmeye devam eder. Özgür iradenin var olduğuna dair olan inanç, bu önermede açığa çıkmıştır. *Kartezyen felsefe*, insanın “doğanın efendisi ve sahibi” olduğuna hükmeder. “İnsan doğası” bu şekilde diğer hayvanlardan üstün bir konuma yerleştirilir. İnsan dışında kalan tüm var olanlar “doğa” kavramı altında genellenir. Düşünceye ve insan aklının kategorilerine vurgu yapan filozoflar, fiziksel gerçekliğin yani duysal algının ötesinde nihai bir gerçekliğin var olduğuna inanırlar. Kendisinden sonra gelen filozofların eleştirileriyle dallanıp budaklanan, Descartes’in felsefi düalizmi modern ve “postmodern” dönemlerde de etkisini sürdürmektedir.

Descartes’ın ve tüm idealist filozofların esinlendiği figür ise, M.Ö. 6. yüzyılda Atina’da yaşamış olan Platon’dur. Duyusal olanın ötesinde bir gerçeklik olduğuna dair yapılan vurgu, Platon tarafından temellendirilmiştir. İngiliz filozof Alfred North Whitehead, Batı felsefe geleneğinin, Platon’a düşülmüş olan dipnotlardan oluştuğunu ifade eder (College.Columbia.edu, 2021). Schopenhauer’in *idealar* üzerine inşa etmiş olduğu kendi felsefesini, Platon’un düzenlenmiş hali olarak tanımladığı bilinmektedir. Batı felsefe geleneğinin dinden bağımsız olmadığı aşıkardır. Nitekim, günümüz semavi dinlerinin meydana gelmesinde de Platon felsefesinin etkisinin olduğu aşıkardır. Bilindiği üzere Platon, duyuların ötesinde nihai bir gerçeklik olduğunu ileri sürer. *İdealar* olarak adlandırdığı söz konusu soyut alan, duyular dünyasına karşıt olarak konumlandırılır. Nitekim bu ifade, yaklaşık olarak iki bin dört yüz senelik bir yanlış anlaşılmayı da beraberinde getirecektir. Öyle ki Platon duyu dünyasını, gerçeğin ucuz bir kopyası konumuna indirgemıştır. Böylece canlılık, kavramlar dünyasına hapsedilmiş olur. Platon’un ne yaptığını anlamak için, felsefenin iddiasına bakmak gerekir. Buna göre, felsefeyle birlikte mitostan logosa bir geçiş olmuştur. Oral yolla aktarılan hikayelere dayalı dünyayı anlamlandırma etkinliği, kendi kendisini kanıtlayan ve çürüten, yazınsal bir akıl yürütme etkinliğine dönüştürülmüştür.

Hermann Hesse’nin maddi dünyanın gerçekliklerinden, kendi düşün dünyasına kaçmasında dahi, Platon’un *idea* kuramı bulunmaktadır. Hesse’nin yaşadığı döneme değin, yalnızca form değiştiren Platon felsefesi, bu dünyaya aşkın bir gerçekliğin

olduğuna işaret etmiştir. Nitekim Siddhartha ile Platon’un değişmez, evrensel bir öz olduğuna dair inançları, etle ve kanla yoğrulmuş olan dünyanın gerçekliğini inkâr eder. Öyle ki, dinler tarihçisi Karen Armstrong’a göre gökyüzü, tarih öncesi dönemden günümüze kadar, insanlara kutsallık hakkında fikirler vermiştir. Buna göre yükseklik ve erişilmezlik hissiyatı, Tanrısallıkla bir tutulmuştur. Başka bir deyişle, Platon’un aşkın *idealar* tasarımı ile Siddhartha’nın mutlak gerçeklik arayışı, Paleolitik dönemin ruhsallık hatırasından başka bir şey değildir. Mitos evreninin insanları da tıpkı Siddhartha’nın aşkınlığına benzer şekilde, “yüksek bir bilince” ulaşmak için, yöntemler meydana getirmiştir. Böylece insanlar, göğün katmanlarını tırmandıklarını ve Tanrılar alemini deneyimlediklerini düşünürler. Armstrong’a göre bu etkinliklerin nedeni, insana özgü zayıflıklardan kurtulma arzusudur (Armstrong, 2005: 21). Söz konusu zayıflık, insanların beyinlerinin büyüklüğüyle doğru orantılıdır.

Evrimsel süreçte insanların beyin hacimleri artmış, iki ayak üstünde durmaya başlamasıyla (bipedalizm) da doğum kanalları daralmıştır. Buna göre; on sekiz ila yirmi bir ay civarında olması gereken gebelik süresi, yaklaşık olarak dokuz aya iner. Gelişimini tamamlamadan doğan insan yavrusu, öbür hayvan türlerinin aksine, ebeveyni tarafından uzun bir süre bakıma muhtaç olur. Akabinde aynı çevreyi paylaştığı canlılara nazaran, daha güçsüz olduğunu duyumsar. Siddhartha’nın diğer karakterlerden “seçkin” olduğuna dair inancının ve ölümsüzlük arayışının arka planında, böylesine bir yetersizlik duygusu bulunmaktadır. Başka bir deyişle, mitolojik evren anlayışının aşıldığına dair olan söylem, yanıltıcıdır. Platon’un *idea* evreni, tarih öncesinin insanların korkularının akılcılaştırılmış halidir. Descartes ve seleflerini önceleyen Platon’un bu kuramı, insanların kendilerini yücelterek, “doğadan öç almasının” önünü açmıştır.

Neolitik dönemde yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte, ana Tanrıça kültü yerini ataerkil dönüşüme bırakmaya başlar. Bu süreç, Platon’un yaşadığı 5. yüzyıla değin hızlanarak, tüm kültürlerde etkisini gösterir. Buna göre, ataerkil düzen için tehdit oluşturabilecek tüm unsurlar ayıklanır. Platon felsefesi, söz konusu ayıklamayı dondurur. Trajik unsurların yerini, “iyilik” ile ilişkilendirilmiş olanlar alır. Böylece ölümlle de alakalı olan döngüsellik bertaraf edilerek yerine çizgisellik yani ölümsüzlükle bağdaşan öğeler yerleştirilir. Söz konusu ataerkil tasfiye, Yunan tragedyalarında kadın karakterlerin öldürölmesiyle cisimleşir (Nevzat Kaya: Culture Club TV, 2020). Nitekim Hermann Hesse, *Siddhartha*’nın başkişisi sabit bir bilinç durumuna erişmeden önce, Kamala’yı ortadan kaldırır. Doğaya ve döngüsellike karşılık gelen Kamala böylelikle, Siddhartha’nın aydınlanmasının önünde bir engel teşkil etmez olur.

Platon'un yüksek bir anlam yüklediği *idealar* evreni, soyut olanın, somut olanı incelemesine neden olur. Günümüzde insanlar, kavramlar tarafından yönetilmektedir. Bu durum felsefedeki *tümeller tartışmasına* karşılık gelir. Buna göre tümel, istisna kabul etmeksizin, ortaklıklar içerdiği iddia edilen bir dizi nesneye veya gruba verilen ortak addır. Cins ve tür gibi kavramlar, söz konusu tümeller konusuna dahildir. Platon'dan yüzyıllar sonra, bütün bir Orta Çağ Hristiyan felsefesinin en önemli tartışması olmuştur. Orta çağ felsefesinin ilk zamanlarındaki genel kanı, tümellerin bireylerden bağımsız ve daha yüce bir varoluşa sahip olduklarına dairdir. Söz konusu *köktenci kavram gerçekçiliği*, Aziz Augustinus'a göre, Tanrı'nın zihnindeki düşüncelerdir (*ideler*). Kilisenin görüşleriyle son derece uyumlu olan bu düşünce, günah kavramının temellendirilebilmesi için iyi bir zemin oluşturmuştur (Cevizci, 1999: 865-867). Bu şekilde duyarlı canlılar alemi sahte ve cansız olarak mühürlenmiş olur. Siddhartha'nın, gerçekliği çevresinde değil de zihninde yani düşüncelerinde aramasının nedeni de bu anlayıştır.

Kavramlara atfedilen mutlaklık unsuru, doğanın, dünyanın bile insanların tasarımı olduğuna dair bir yanılgıya sebebiyet vermiştir. Oysaki insanlar, diğer hayvanlar gibi yaşadıkları çevre ile olan etkileşimleriyle birlikte evrimleşmişlerdir. Buna göre, cins kategorisine dahil edilen, kadın ve erkek kavramları da insanların yaşadıkları dünyayı anlamlandırma çabalarıyla birlikte, insanlar tarafından oluşturulmuştur. Siddhartha'nın, çevresindeki karakterleri kendi bakışına göre düzenlemesi olgusu, bu duruma karşılık gelir. Augustinus'un kitabının da adı olan *Tanrı Devleti*, Orta çağ felsefesinde hem İslamiyet hem de Hristiyanlıktaki kötü yönetim biçimlerini bertaraf etmeyi hedefler. Buna göre yeryüzü devletinin karşısına, "iyi yönetim" adı altında bir "gökyüzü yönetimi" geçirilir. Söz konusu yönetim biçimini, Siddhartha'nın heteronormatif ve ataerkil yapısında görmek mümkündür. Siddhartha, yüzünü dünyanın somut gerçekliğinden, soyut zihinsel bir alana çevirmiştir. Sonuç olarak "seçilmiş kişi", "Tanrı katı"na ulaşmış olur. Bu şekilde, okuyucuların dünyevi olanı yadsıyarak, soyut ve düşünsel olan alana yönelmeleri salık verilir.

Alman Aydınlanma eleştirmenleri Adorno ve Horkheimer, *Aydınlanmanın Diyalektiği* (*Dialektik der Aufklärung, Philosophische Fragmente*, 1995) çalışmalarında, aklın mitolojinin yerini aldığını ifade etmiştir. Buna göre, teknolojinin gelişmesiyle birlikte, aklın kullanımı da tehlikeli bir hal alır. Başka bir deyişle, mantık ilkelerine göre tanıtlama etkinliği, en kabul edilemez olanı dahi, kılıfına uydurabilmektedir. Savaşlarda

kullanılan nükleer bombalar ya da günlük yaşantılara sızmış olan yıkıcı davranış kalıpları, bu duruma iyi bir örnek oluşturmaktadır.

2. Tarihsel Buda ve Siddhartha Ayrımı

Bir geç Romantik olan Herman Hesse'nin modern anlatısı *Siddhartha*'da başkişi, aydınlanmaya ulaşmak için yalnızca kendi aklının kılavuzluğuna güvenir. Siddhartha aşkın bir benlik algısına sahiptir. Hesse'nin şiirsel anlatısı için seçmiş olduğu “Siddhartha” ismi Sanskrit dilinde “amacına ulaşan” ya da “aradığını bulan” gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁷ Başkişinin yolculuğu, “benliğini keşfetme” yolculuğudur. Kimi araştırmacılar Siddhartha'nın, Buda'nın felsefesini kabul ettiğini ifade eder. Nitekim başkişi, Buda'nın felsefesinde bir açık bulur. “Öğretiyi dinledin Brahmanoğlu; üzerinde bu kadar derinlemesine kafa yorduğun için ne mutlu sana! Bir boşluk buldun öğretilde, bir kusur buldun.” (Hesse, 2012: 42)

Başkişinin Gotama'nın felsefesinde bulmuş olduğu açık, Buda'nın dünyayı açıklamakla ilgili bir derdinin olmamasıyla ilişkilidir. “Benden dinlediğin öğretiye gelince, kendi görüş ve düşüncemi içermiyor bu, öğrenmeye meraklı kişiler için Dünyayı açıklamak gibi bir amaç güttüğü de yok. Bir başkadır onun amacı; acılardan kurtulmaktır. Gotama'nın da öğrettiği budur işte, başka şey değil.” (Hesse, 2012: 43) Bu şekilde yazar, Batı düşünce sistemiyle, Doğununki arasında yapısal bir ayrıma gider. Gotama, Siddhartha'nın aksine Dünyayı açıklamak, onu kategorilerinin nesnesi yapmakla ilgilenmemektedir. Aydınlanmaya giden yolunda başkişi, birçok din ve felsefeyle ilişkilendirilmiştir. Her birinden bir şeyler alarak onları kendi düşüncesine ekler. Karşılaştığı hiçbir öğretiyi parçalamadan, bir bütün halinde ele almaz. Hesse doğal dünyanın ötesinde daha derin, ruhsal bir alanın var olduğuna işaret eder. Zihin bedenden ayrı bir alemde var olur ve bu nedenle mutlak doğa kanunlarına uymak zorunda değildir. Descartes'ın zihin ve beden arasında yapmış olduğu ayırım, benliği zihnin içinde konumlandırır. Böylece, doğayı aşkın bir benlik kurarak, insanın özgür irade potansiyeline sahip olduğunu ileri sürer (Riviere, 2013). Bu özgürlük, ötekilerin baskı altına alınmasıyla mümkün olabilir.

⁸⁷ Sanskrit dilinde *siddha* elde etmek, başarmak, *artha* ise aranan anlamına gelmektedir. *Siddhartha* kelimesi aradığını bulan, amacına ulaşan anlamlarını verir.

C. Bir “Filozof Peygamber” Denemesi Olarak Siddhartha

Hermann Hesse’nin dünyaya geldiği 19. yüzyılda, Almanya’da bir entelektüel içe kapanma meydana gelmiştir. Böyle bir dilsel, kültürel ve coğrafi sınırlandırma teşebbüsü, dünya uygarlıklarının bütünsel birikimini daraltarak tek bir merkeze indirger. Buna göre edebiyat ve felsefeden söz açılınca Akdeniz çevresi ve Avrupa toprakları düşünülür. Felsefenin sadece Avrupa’ya özgü bir ayrıcalık olduğu kanısı yaygındır. Yani felsefe Yunanlılarda doğmuş, Romalılar tarafından geliştirilmiş, kilise babaları ve Hristiyan geleneği tarafından yeniden biçimlendirilmiştir. Bu inanç Almanların, Fransızların ve Anglo-Saksonların felsefenin ve edebiyatın patentine sahip oldukları gibi çarpık bir algıya neden olur. Tibet, Yahudi, Arap, Hindistan ve Çin gibi Doğulu entelektüel birikimleri ise bu ayrıcalığın dışında bırakılırlar (Droit, 2014: 10-11). Felsefenin Antik Yunanistan’da sistemleştirildiğine dair yapılan “masumane” vurgu bir tür yüceltme içermektedir. Felsefe için ileri sürülen bu iddia, başka sistemlerin var olmadığını ya da geçersiz olduklarını salık verir. Hesse’nin de etki alanına girmiş olan Taocu ve Budacı felsefi birikimleri ve mantık çalışmaları incelenmeye değer görülmez. Felsefi bir yapıya sahip olmadıkları ön kabulüyle merkezin dışında bırakılırlar. Bu sistematik dışlama etkinliği örtük bir biçimde, Batı felsefesinin dinsel yapısını gizler. Başka bir deyişle Aydınlanmacı gelenek “yansıtmaya” (psikolojik projeksiyon) başvurur. Dinsel ilan ettiğinin karşısına kendi iktidarını yerleştirir.

D. Hesse’nin İnşası ve Bildung Kavramı

Bernhard Zeller’in aktardığına göre Hesse, bilim ve masal dünyasının kesiştiği evlerinin “belirgin olarak Alman ve Protestan damgası” taşıdığını söyler. Ona göre bütün yeryüzü kendi merkezlerinden bakınca açık seçik görülmektedir (Zeller, 2018: 13). Geç Romantik yazar Hesse’nin mirasını devraldığı erken Romantikler, fikirlerini Almanya’nın 18. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı kimlik bunalımının etkisiyle oluşturmuşlardır. *Otuz Yıl Savaşları*’nın 1648’de sona ermesinden sonra, askeri yıkım, politik parçalanma ve ekonomik gerilik Almanya’da yüz yıldan fazla bir süre devam eder. Aynı dönemde Fransa’da, kültürel anlamda bir gelişim yaşanmaktadır. Fransa bu şekilde adeta bir “yeni Roma” olmuştur ve Avrupa’nın tümünü kapsayabilecek kıvama gelir. Öyle ki, yüzyılın ilk yarısında Almanya’da yayımlanan kitapların çoğu Latince ve Fransızca basılmaktadır (Bruford, 1978: 295). Nitekim, 17. yüzyılın ikinci yarısına ait

filozof ve matematikçi Alman entelektüeller, hiçbir zaman kültürel ve felsefi söylemlerde kullanılmaya elverişli bir dil geliştiremeyeceklerine yönelik bir endişe yaşarlar. Durum o kadar ciddi boyutlardadır ki, Almancanın Fransızca karşısında tamamen ortadan kalkabileceğinden korkulur. İşte bu dönemde Alman aydınları “kendi kültürel köklerine” dönmek için, Alman halkından özgün bir uygarlık yaratmaya girişirler.

Romantik ve ilerlemeci yeni görüşlere göre, artık halklar coğrafi ve tarihsel çerçeveleri içinde düşünölmeliydi. Ülkeye ve onun halkına ait ırksal deha ve maneviyat, çağın ruhuna ya da 1780'lerde geliştirilen bir terimle söylemek gerekirse Zeitgeist'a uygun olarak biçimini değıştirse de halk “değışmez özünü” her zaman muhafaza etmektedir. Romantik hareketin önemli figürlerinden biri olan Herder, yeni Yunan (Helen) gelenekçiliğinin ve Almanya'da dilbilimin gelişiminde epey etkili olur. Herder sadece Almanların değil, bütün halkların kendi dehalarını keşfedip geliştirmeye teşvik edilmeleri gerektiğini düşünür. Bununla birlikte, Herder, Kant, Fichte, Hegel, Schlegel kardeşler ve 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başlarında etkin olan düşünürlerin, yerel özgüllük ve tarih kaygıları Almanya'nın geleceğini önemli ölçüde şekillendirmiştir. Öyle ki Romantik hareket "saf aklın aşağılanması" izleyen iki yüz yılda şovenizm ve ırkçılık için sağlam bir temel sağlar (Bernal, 1998: 301). Nitekim faşizmin coşkulu bir kitle ruhuna ihtiyacı olduğu unutulmamalıdır.

1. Eğitim ve Din Kurumlarının Akıbalığı

Batı dünyasının en eski iki kurumundan ilki papalık, bir diğeri de üniversitelerdir. Üniversite kurumunun 19. yüzyılda Batılı olmayan ölkelerde yayılması oldukça hızlı ve sistematik bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Paris, Oxford ve Bologna üniversiteleri, bu kurumun 12. yüzyıldaki dönüşümünün ilkleri sayılırlar. Yeniden atılmış olan bu temelle birlikte, eski kişiye özgü sanatlar (zanaatlar) anlayışı yerini, daha çok yapısında felsefe barındıran bir sisteme bırakır. Alman dilbilimci Wilhelm von Humboldt'un yöneticiliğı sırasında, 19. yüzyılda gerçekleştirmiş olduğu reform ise bu atılımın ikinci ayağı olur. Hesse'nin doğduğu çağ olan 20. yüzyılda, teknik öğretim ve “alanında uzmanlaşmaya” doğru bir yönelim meydana gelir. Buna göre günümüzde bu adımların dördüncü aşamasına geçtiğimizi söyleyebiliriz (Açık, 2020: 1).

Modern üniversitelerin oluşmasına öncülük eden Von Humboldt, Prusya krallığının da dahil olduğu irili ufaklı yetmiş prensliğe bölünmüş olan, Almanya'nın ulus devletleşmeden önceki toplumunda, önemli çalışmalara imza atar. Bu çalışmaların en

önemlileri Amerika yerlilerinin dilleri gibi, çeşitli dil araştırmalarından oluşmaktadır. Söz konusu çalışmalar bu dönemde ilk defa, Almanca olarak yayımlanır. Hindistan edebiyatının da “keşfedildiği” bu çağın entelektüelleri, çağdaşlarının tümünde olduğu gibi, Yunan ve Latin temelli filoloji ve dilbilim eğitimi alırlar. Von Humboldt gibi, çağın ilk Hindologları da bu dönemin klasik filologları ve dilbilimcileridir. Humboldt, tarihselcilik ve yorumsama (hermeneutik) gibi alanların da kurucusudur. 20. yüzyılın Alman tarih kuramcılarının Reinhard Koselleck bu dönemi “bildung” (gelişim) çağı olarak tanımlamıştır. *Bildung* kavramı⁸⁸, Alman Aydınlanma düşüncesinin kilit kavramlarından biri olup, Avrupa dillerindeki ‘kültür’ kavramının da kaynağıdır. Açıık’ın aktardığına göre Alman felsefeci Hans-Georg Gadamer, 1960 yılında yayımlanan çalışması *Hakikat ve Yöntem (Wahrheit und Method)* kitabında “bildung”un, 18. yüzyılın meydana getirdiği en önemli kavram olduğunu ifade eder (Açıık, 2017).

Zeller’in bildirdiğine göre Hesse, Alman arkeolog ve yazar olan Ernst Kapff’a yazdığı bir mektupta “iç ritim gizlerini” ele geçirmeye çalıştığından söz eder. Yazar bu gizleri “uyum yasaları” olarak niteler, karanlıklar içerisinde gömülü olan başlangıçsız ve sonsuz oluşum bölgesine yalnızca sezgileriyle yaklaşabildiğinden dem vurur. 1889 yılında Hesse anne-babasına bir mektup gönderir. Bu metninde akşamları, kitapların iç dünyalarına sığındığını yazar. Edebiyat ve düşün tarihine dair yaptığı araştırmaları, ileride değerlendirme fırsatı bulma ümidi taşıdığını söyler. Bu süreçte yazar, çağdaş Alman edebiyatının en soylu şairi olarak değerlendirdiği Novalis’ten etkilenir. Schelegel ve Schleiermacher gibi Romantikleri okur. Zeller, gittikçe kendi hayal dünyasına çekilen Hesse’nin kurduğu estetik dünyayı bir tür “edebi panteizm” olarak nitelemiştir.

Hesse ailesine yazdığı mektuplarda, Hristiyan inancından güç aldığından söz eder. Bu kuvvet yazarın “güzellikler ülkesi”ni meydana getirmesinde etkili olur. Nitekim Hesse 1897 yılında kaleme aldığı bir başka mektubunda “sanatçılar için ahlakın yerini estetiğin almış olduğunu” yazar (Zeller, 2018: 34-35). “Ahengin” ne olduğunu öğrendiği yazar ise Goethe’dir. Goethe’den sonra yazar ve filozof olan Alman Gotthold Ephraim Lessing ve Friedrich von Schiller’le yakından ilgilenir. Sonrasında tabii olarak Yunan mitolojisine, Vergilius ve Homeros gibi klasik yazarlara yönelir. 1899 yılında yayımlanan *Gece Yarısından Sonra Bir Saat - Novalis (Eine Stunde hinter Mitternacht -*

⁸⁸ *Bildung*a bağlı olarak ortaya çıkan bir başka kavram da *Bildungsbürgertum*dur. *Bürgertum* Almanca burjuvaya karşılık gelir. Fakat *Bildungsbürgertum*’la kastedilen sınıflardan bağımsız bir şekilde, eğitim yoluyla mevki edinebilen bütün bireylerdir. 18. yüzyılın ortalarında Almanya’nın idealist değerlere ve klasik antik çağlara dayanan eğitim ideali ile meydana getirilmiştir.

Der Novalis) isimli yapıtı, Rainer Maria Rilke gibi dönemin Alman Romantikleri tarafından övgüyle karşılanır. Öyle ki Rilke, “sevgi dolu” olarak nitelediği bu kitabı tanıttığı bir yazısında, “tüm duyguların inanç yüklü” olduğunu belirtir. Yine de Hesse, aşırı “içe dönüklüğünün” hafif patolojik formunun, kendisi ve yapıtları için tehlike arz ettiğini “itiraf eder”. Nitekim 1916 yılında 1. Dünya Savaşı’nın etkisiyle yazar, bedensel ve ruhsal bir çöküş yaşar. Bu dönemde Carl G. Jung’un öğrencisi ve sonradan Hesse’nin dostu olan D. Josef Brunhard Lang’ın desteği ile Freud’un ve Jung’un yazılarını okuyarak ruhsal bunalımıyla başa çıkmayı başarır. Bu dönem, yazarın hayata “bakış açısı” üzerinde kalıcı etkiler bırakır. O yıllarda *Demian* romanının yanı sıra, kaleme aldığı metinlerinden bir diğeri de *Zerdüşt’ün Dönüşü*⁸⁹ (*Zarathustras Wiederkehr*, 1919) isimli denemesidir (Zeller, 2018: 77-78).

2. Hermann Hesse’nin Karakterlerinin Ayrımcı Doğaları

Demian, döneminin Alman Romantikleri arasında yankı uyandırır. Zeller, Hesse’nin özyaşamöyküsel yapıtları adına bir sıçrama yaşadığını ifade eder. Buna göre *Demian*, “kesin bir dürüstlikle” kendi kendini yorumlayarak, kendi varlığının bilincine erişmenin önemine vurgu yapar. İnsan özgürlüğünü suçu başkalarında değil, kendi kendisinde aramak suretiyle gerçekleştirebilir (Zeller, 2018, s. 79). Bu türden kendi yolunu, yazgısını ele geçirme çağrısı kişiliği oluşturan çevrenin önemini yadsır. Burada yine Karatani’nin terimiyle “içsellik keşfi”nden söz etmek yerinde olacaktır. Hesse’nin, *Demian*’ın yayımlandığı yıl kaleme almaya başladığı *Siddhartha* anlatısında başkişi, yolculuğu boyunca kendisiyle iç hesaplaşma yaşar. Söz konusu iç hesaplaşmaların, üçüncü nesnel kişi anlatıcısı tarafından betimlendiğini hatırlamakta fayda var.

“Bu anda da içinden gelen sesi işitip ürperdi, ses “hayır” diyordu.” (Hesse, 2012: 58) Siddhartha, kafasının içinde dönen sesleri “yüreğinin sesi” olarak algılar. Gerçekte bu ses dünyaya hâkim olan “iktidarın” dolayısıyla da “ataerkinin” sesidir. Bu mekanizma bireylerin içine işleyerek orada yuva yapar. Böylelikle insanlar kendilerini, kendisi olmayanlardan üstün olarak duyumsar. İnsanların, ırkların, toplumların, cins ve türlerin arasında yaratılan ayrımlar, birilerinin başkaları üzerindeki bitimsiz iktidarını sürekli olarak yeniden üretir. İnsanın varlığının “anlamı” bu şekilde belirlenir. İnsan olan

⁸⁹ Türkçeye *Öldürmeyeceksin* isimli, deneme seçkisi ile kazandırılmıştır. *Zerdüşt’ün Dönüşü*, Nietzsche’nin *Zerdüşt*’ünden esinlenerek oluşturulmuştur.

erkektir. Buna göre ideal erkek profiline uymayan; hayvan, kadın ve doğa gibi unsurlar karşıt safta konumlandırılır. Bu noktada Hegel'in hayvanları, ruhsal açıdan soyut ve değersiz olarak damgaladığını hatırlamak gerekir. Cinsellik güdüsüne indirgenen hayvanlar, Tanrı'nın sureti varsayılan insanlar gibi "ideale" ulaşamazlar (Timofeeva, 2018: 86). Doğa olarak sınıflandırılanlar ise "insanın" zevk nesneleri olarak inşa edilir. Hegel'in deyimiyle onlar "Tanrı'nın evine" girmeye layık değildir.

a. Anlatının Başkışısı ve "Doğa" Uzlaşmazlığı

Siddhartha anlatısındaki kadın karakterler de başkışının amacına ulaşması için birer araçtır. Kamala⁹⁰ Siddhartha'ya bir çocuk verir, Buda'yı, o "ulu kişiyi" göremeden de ölür. Eski Yunanlılar, "kadınların" çocuk doğurma yetileriyle, doğa arasında bir bağ olduğuna kanaat getirmişlerdir. Lloyd'un aktardığına göre, Platon bu düşüncüyü "kadınlar, doğayı taklit eder" şeklinde biçimlendirir. Öte yandan *Phaedo*'da Sokrates'i konuşturarak, ussal ruhun bedenini "zırvalıklarından" temizlenişini, entelektüel yaşamın güvencesi olarak takdim eder. Buna göre filozofun yaşamı, doğumuyla beraber içine düşmüş olduğu "hapishaneden", ölümüyle birlikte gerçekleşecek olan "kurtuluşunun" güvencesidir. Bu ifadeye göre filozof, bedeni hor görmektedir. Onun ruhu, mutlak varlığa yalnızca saf düşünme yetisiyle ulaşmak için, bedenden kurtulmak ister. Başka bir deyişle us, ruhu ölümsüz ve değişmez olana doğru yükseltir. Sürekli olarak değişmekte olan doğa ise değersizleştirilir. Ölüm zamanı gelince, ömrünü usu merkeze alarak yaşamış olan bu "aşkın ruh", azgın tutkularından ve tüm hatalarından kurtulacaktır (Lloyd, 1996: 27). *Siddhartha*'nın başkışısı anlatı boyunca maddi olanı yadsır. Akıllı bir biçimde açıkladığı çevresini aşarak "Tanrısal, ölümsüz ve bilge olana" yani "kurtuluşa" ulaşır. Siddhartha insanlığa örnek olacak şekilde inşa edilmiş (tipolojik) bir karakterdir. Govinda'ya ve diğer insanlara "kurtuluş"un yolunu gösterme misyonunu taşır.

b. Siddhartha'nın Tanrısalılığı ve Dünyanın Geçiciliği

Hesse'nin *Siddhartha*'sının amacı, Tanrısal akli ruha yükselmektir. Beden yani maddi dolayısıyla da ölümlü olan, kölelikle eş değer durumdadır. Platon'un düşüncesine benzer şekilde, söz konusu beden yaşam boyu yönetilmelidir. Lloyd'a göre Hristiyan düşünürler bu Platoncu izleği, erkeğin kadın üzerindeki haklı tahakkümü meselesiyle

⁹⁰ *Kama*, Hintçede "zevk" anlamına gelir. Aynı zamanda Hint mitolojisinde şehvet ve aşkın Tanrısıdır.

ilişkilendirmiştir. Böyle bir değerlendirmenin merkezinde denetleyen bir bakış bulunur. Söz konusu bakış, erkek ve erkek olmayan, Batılı ve Batılı olmayan, insan ve insan olmayan gibi karşıtlıklarda izi sürülebileceği gibi hükmedici bir yapı içerir. Bu yapı, yapay ikilikler meydana getirir ve birinin, bir diğerini baskılamasıyla sürüp gider. Günümüzde bilgi hakkındaki akıl yürütme biçimlerini etkilemeye devam eden Platon kuramındaki egemenlik ilişkisi usdışı, dolayısıyla da bilinmez olan maddeyi soyutlayarak felsefi düşünce “alan”ına yerleştirir.

Siddhartha deyim yerindeyse, ömrünü adayarak aşkın bir bilinç durumu elde etmiştir. Bu hal, nesneler “üzerinde” esrime halinde düşünme etkinliğine karşılık gelir. Hegel’in yazın alanını yüceltmesinde olduğu gibi, Almanya’nın sömürgeleştirme tarzı, İngiltere, Fransa ve İspanya’nın tutumlarından farklıdır. Söz konusu zihinsel sömürü sisteminde, soyut düşünce alanında üretilen düşünceler, yazınsal araçlarla bütün dünya kültürlerinin içlerine sızar. Hesse’nin Pietist geleneklerine bir geri dönüş olarak nitelediği *Siddhartha* anlatısı da Hint entelektüel mirasına içkin olan kavramları ve isimleri kullanması bakımından, bu tarz bir sömürgeci anlayışın somut örneğidir. Batı kültüründe akıl, inançlar ve insanın “karakter”ini belirlemenin yanı sıra bu iki unsuru şekillendirme potansiyeli taşıyan her alanda söz sahibidir. Genellemelerin, ideallerin egemenliğiyle birlikte söz konusu olan evrensellik iddiası, çeşitliliğin tek tipleştirilmesiyle sonuçlanır (Llyod, 1996: 19). Birbirinden farklı kültürel öğeler, Batı kültürünün hakimiyeti altına girer. Batılı “modern insan” kurgusu, dünyanın tümüne uyarlanır.

Aristoteles’in, Platon’un aşkın *idealar*ını yeryüzüne indirmesiyle formlar, duysal ve değişken olanın akılla kavranabilen ilkelere dönüşmesine yol açar. Madde ve ruh ayrımıyla birlikte bilgi de maddeden, akılla kavranabilen ilkeleri soyutlamaya devam eder. Llyod’a göre bilgi hakkındaki bu yaklaşım, maddeden bağımsız bir şeyin üzerinde usçu (rasyonel) zihin ile “düşünceye dalmak” anlamına gelir. Aristoteles’ten neredeyse iki bin yıl sonra, Descartes’ın yanı sıra İngiliz filozof Francis Bacon’da bir model meydana getirir. Bu modelde bilgi, doğanın insanın hizmetine sunulması için üretilir.

Bacon, Platon’la Aristoteles’te bulunan madde ile form arasındaki açığın yerini doldurur. Bu şekilde dünya her ne kadar düzenli, akla uygun olarak tasarlansa ve ussal bir yaratıcının eseri olarak düşünülse de artık zihinden yoksun olan bir makine olarak algılanmaya başlanmıştır (Lloyd, 1996: 32). Alman Romantikleri, doğanın bu şekilde algılanmasının sonucu olarak, insanların da makineleşmiş olduğundan yakınırırlar. Hesse’de bu duyguyu paylaşır. Nitekim yapıtlarında sıkça doğa motifleri kullanır. Yine

de bu çabası, iliklerine işlemiş olan “Alman ruhu”nun ötesine geçmeye yeterli olmaz.

E. Almanya’nın “Kendi İçine” Kapanması ve Hesse’nin “Manzarası”

Roger-Pol Droit, antik dönemde filozofların okullar, hocaları ve öğrencilerinin gelişimini izleyen soy kütüklerinin, önem arz eden bir edebiyat türü olduğunu ifade eder. Söz konusu metinlerde sıkça, Yunanlı olmayan filozoflardan bahis açılmıştır. Bu yapıtlar *Yeni Platonculuk*⁹¹ ve *Patristik Dönem*’e⁹² kadar yüzyıllar boyu ilgiyle karşılanmış, antik dünyada “öteki felsefelere” olan ilginin artmasına ön ayak olmuştur. Kimi zaman “barbarların felsefesi”⁹³ olarak anılan Yunan harici felsefeler, bizzat Yunanlı filozoflar tarafından övgüyle karşılanmıştır. Mısır ve Hindistan gibi toplumların felsefelerinin, Yunanlıların felsefesine baskın çıktığını söylemişlerdir. Buna göre felsefe belirli bir dilin veya kültürün, seçkin bir sınıfın ayrıcalığı olmamıştır. Almanya ve Eski Yunanistan’a atfedilen “safkan” felsefe geleneği iddiası, M.Ö. 7-4. yüzyıl eski Yunan filozofları tarafından üretilmemiştir. Bu dönemde filozof ve bilge ayrımı da keskin bir karşıtlık oluşturmamaktadır. Öyle ki Droit’in aktardığına göre, İskender’in Hindistan seferine katılan Yunanlı filozoflar, *jimnosofist*⁹⁴ lakabını taktıkları kişilerden filozof olarak da söz etmişlerdir. Bu dönemde, dillerini bilmedikleri insanların davranışlarının ve yaşam biçimlerinin de son derece önemli olduğu unutulmamalıdır. Rönesans ve hatta modern çağa kadar süregelen felsefe tarihinde, felsefenin safkan Yunan kökenli olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Bunun gibi örnekler çoktur. Böyle bir merkeziliğin aksine düşünce tarihi, “içe kapanmalarla” değil, sürekli olarak “dışa açılmalarla” meydana gelmiştir. Aydınlanma döneminde, Alman felsefe tarihçisi Johann Jakob Brucker’in 18. yüzyıla kadar devam eden felsefi gelişmeleri aktardığı yapıtı (*Historia Critica Philosophiae, Eleştirel Felsefe Tarihi, 1742-1744*) Eski İbrani, Keldani, Hint, Pers, Mısır, Etiyopya ve Arap felsefelerinin ayrıntılı analizini içerir. Bu yapıt Avrupa kültürü üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Öyle ki, Goethe, Kant, Schopenhauer, Hegel gibi, “dünya tarihi”nde yer etmiş olan yazar ve düşünürler, bu çalışmadan sıkça yararlanmışlardır (Droit, 2014: 15).

⁹¹ M.S. 3. yüzyıldaki Platoncu düşünce hareketidir. Nihai ve en yüksek gerçekliğe ilişkin kişisel bir kavrayışa erişmek amaçlanmıştır.

⁹² Orta çağ felsefesinin birinci dönemine tekabül eder. Hristiyanlığa karşı yöneltilen itirazları, Platon ve Plotinos’un görüşleri aracılığıyla bertaraf etmeye çalışmışlardır.

⁹³ Yunanlılar, Yunanca konuşmayanların dillerini anlayamadıkları için, bu ifadeyi kullanmışlardır.

⁹⁴ Çıplak bilgin anlamındadır.

Kayıkçının dostluğu, tatlı dili ve güler yüzü, içini sevinçle doldurmuştu Siddhartha'nın, gülümsedi. 'Tıpkı Govinda' gibi diye düşündü gülümseyerek, 'yolda karşıma çıkanların hepsi de Govinda gibi. Aslında onlara teşekkür edilmesi gerekirken, onlar teşekkür ediyor. Hepsi de alçak gönüllü, saygılı kimseler, hepsi de dost olmaya, sizin sözünüzü dinlemeye can atıyor, fazla düşünmüyorlar. Çocuk gibiler tıpkı. (Hesse, 2012: 57)

Siddhartha çevresindeki herkese kendi yargılarını yansıtır. Onların dertleriyle ilgilenmez. Kendisinden farklı kültürel değerlere tabi olmaları onun ilgi alanına girmez. “Sevgi” söyleminin arkasına gizlenerek onları aşağılar. Aydınlanma, üstünlük iddiasını güçlendirmek için, “geri kalmış” ulusların varlığından beslenir. 19. ve 20. yüzyıllarda Hindoloji, Tibetoloji, Sinoloji’yle beraber Arap ve İran çalışmaları da oryantalizm çatısı altında biçimlendirilir. Tüm bu kültürel birikimler Almanya ve diğer Batılı ülkeler tarafından “incelendikten” sonra, Yunan odaklı yeni bir merkezileşmeye gidilir. Bu içe kapanma sonucunda, edebiyat ve felsefenin anavatanının Yunanistan olduğuna kanaat getirilmiştir. Günümüzde yaklaşık yedi buçuk milyon insan, yedi milyardan fazla insan dışı hayvan türü ve iki yüz sekiz ülke varken, ayrıcalıklı tek bir kültürün ve türün var olduğu iddia edilmektedir. Üstelik böyle bir hiyerarşik yapılanma, var olan sistemin ezeli ve ebedi olduğuna dair bir algı üretir.

Karatani’ye göre manzara, içsel bir alt üst oluş ve algılama tarzının değiştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Böyle bir manzara, Alman düşünürlerin sözcülüğünü yaptığı “birlik duygusu”na imkân tanır. Ne var ki kişi, yanı başındaki “öteki”ye karşı ilgisizdir. “Manzara” böylelikle kendi dışındakine karşı ilgisiz olan, çevresinin farkında olmayan bir “içsel kişi” tarafından keşfedilir (Karatani, 2011: 40). Manzara ve “betimleme” hem nesne hem de özne tarafında meydana gelir. Dolayısıyla bu ikilikler birbirlerinden bağımsız değildir. Karatani’nin Van Den Berg’ten aktardığına göre Luther, 1520 yılında yayımlanan *Hristiyanların Özgürlüğü Üzerine* isimli yapıtında, dışsal olan her şeyi reddetmiştir. Dışsal olanın yerine ise Tanrının buyruğuyla yaşayan “içsel insanı” yerleştirir. Berg’in insanlığın doruk noktası şeklinde idealize ettiği, Luther’le aynı dönemde yaşamış, Leonardo Da Vinci’nin *Mona Lisa* tablosu da manzaranın keşfine iyi bir örnek oluşturur. Alman şair Rilke, Mona Lisa’nın gizemli gülümseyişinin “içsel bir benlik” barındırdığını dile getirmiştir.

Ve Govinda'nın gördüğüne göre maskenin bu gülümsemesi, birlik ve bütünlüğün binlerce varlık üzerindeki bu gülümsemesi, binlerce doğum ve ölüm üzerinde eş zamanlılığın bu gülümsemesi, Siddhartha'nın bu gülümsemesi tıpatıp Gotama'nın gülümsemesiydi, aynı sessiz, aynı içyüzü kestirilemeyen, belki iyi yürekli, belki

*alaylı, bilge, bin bir yüzlü gülümsemesiydi, bizzat Govinda'nın yüzlerce kez huşuyla izlediği gülümsemesiydi Gotama'nın, Buda'nın*⁹⁵. (Hesse, 2012: 147)

Söz konusu gülümseme, manzarayı ifade eder. Bireyler kendi “ben”liklerine hapsedilmişlerdir. Gülümseme, içsel bir sistemi dışa vurur. Başka önemli ayrıntı da Van Den Berg'in, Luther'in metni ve *Mona Lisa*'nın özde aynı şeyler olduğunu ileri sürmesidir. Karatani'ye göre bu “içsel benliğin” oluşması Protestanlığın doğmasına neden olmuştur. Avrupa'da manzaranın keşfinin tüm varlığıyla ortaya çıkması ise Romantizm akımı içinde gerçekleşmiştir (Karatani, 2011: 41-42).

1. Batı Merkezli Dünya Edebiyatı ve Klasik Edebiyat Olgusu

“Binlerce çeşitliliğin üzerinde yansıyıp kaybolduğu yüz değişmemiştir.” (Hesse, 2012: 147) Johann Wolfgang von Goethe, şiirin insanlığın “evrensel” mülkiyeti olduğunu ifade eder. 1827 yılında öğrencisi Johann Peter Eckermann'la yaptığı konuşmada, ilk defa *Dünya Edebiyatı (Weltliteratur)* terimini kullanır. Bu terim hem edebi bir perspektifi hem de yeni bir kültürel bilinci kristalize etmiştir. 19. yüzyıla, günümüzde de etkisi devam eden “küresel” bir modernite duygusu hakimdir. Goethe'nin sözünü ettiği *Dünya Edebiyatı* bir dizi eserden oluşmaktadır. Damrosch'un İsviçre-Alman edebiyat tarihçisi Fritz Strich'ten aktardığına göre, bu ağ ulusların entelektüel hazinelerini takas için getirdikleri bir edebi pazardır. Eski yerleşik ulusal sanayilerin yok edilmesine vurgu yapan Marks, sayısız ulusal ve yerel edebiyattan bir tek *Dünya Edebiyatı* çıktığını söyler. Marks ve Engels için, *Dünya Edebiyatı* modern zamanların en “özlü” edebiyatıdır (Damrosch, 2003: 3-4). Günümüzde de okuyucuların *Dünya Klasikleri* denildiğinde anladığı şey, tarihin belirli dönemlerinden, Batılı “seçkin” yazarların bel başlı yapıtlarıdır. Bu olgu sorgulanmaya değerdir.

“İzninle, baba, yarın evinden ayrılmak ve gezgin çilecilerin arasına karışmak geçer içimden, bunu söylemek için geldim sana.” (Hesse, 2012: 19) 19. yüzyıl sonlarında Avrupalılar uzak ülkeleri ve halkları gözeterek, yönetmek için önemli stratejiler belirlemişlerdir. Elleri tuttukları yerlilerden bu şekilde kar elde edebilecek, ekonomiyi canlandırabileceklerdir. Avrupalıların “keşif gezileri”, lüks malların ticareti, yönetim, bilgin heyetlerinin gezileri ile sergileri, yerel sahne sanatları, yeni sömürge

⁹⁵ Buradaki ikileme, yazara aittir.

yöneticileri ve uzmanlar sınıfı, orantısız güç kullanımının sebebi ve sonucu olarak meydana getirilmiştir.

Çalışıp didindiğini görüyordu onların; karşılığında ödedikleri ücrete hiç de değmeyecek nesneler uğrunda, para pul, küçük hazlar, küçük payeler uğrunda acı çektiklerini, saçlarını ağarttıklarını görüyor, birbirlerine veriştip hakaretler yağırdıklarını, bir Samana'nın gülüp geçtiği ıstıraplardan dolayı ah vah ettiklerini, bir Samana'nın hiç duyumsamadığı yokluk ve yoksunluklardan etkilendiğini görüyordu. (Hesse, 2012: 75)

Bir diğer yöntem ise, yerlilerin yönetilecek ve üzerlerinde egemenlik kurulacak topluluklar durumuna indirgenmesidir. Bu şekilde baskı altına alınan halklar, ideolojik bir mantık oyunuyla yeniden yapılandırılacaklardır. Yerlilerin kendi topraklarından, kendi tarihsel yerlerinden edilmeleri söz konusu olduğundaysa, “ortadan kaldırılan” tarihin yerine, emperyalizme hizmet eden bir tarih yerleştirilir.

Karşılaştırmalı edebiyat kuramcısı Edward Said'in, İngiliz tarihçi Thomas Hodgkin'den aktardığına göre, Fransız Descartes'çılığı, İngiliz deneyciliği, Belçika Platonculuğu gibi “insan bilimleri” aracılığıyla, Asya ve Afrika'nın her yerinde çeşitli okullar, üniversiteler ve benzeri eğitim kurumlarında da sömürgeleştirme eylemleri vuku bulmuştur. Misyonerler, öğretmenler ise, Batı'nın “geri kalmış” halklarını kendi “ilerleme ülkelerine” dahil etmek için gönüllü olurlar. “Uygarlaştırma görevi” modern sanayinin de yapılandırılmasıyla, Batı harici halkları “esenliğe kavuşturma” iddiasını taşır. Böyle bir yayılmacı düşünce, tüm dünya halklarının Batılılaştırılarak, tek bir merkezden yönetilmesi idealini gerçekleştirir. Söz konusu sistemler, bir tür güvenlik alanını da beraberinde getirir. Uygulanan tahakkümün ve aygıtlarının mekanizması, meydana getirenler tarafından ve meydana getirenler için gizlenir. Yani, kendi uyguladıkları şiddetin gerçekliğiyle yüzleşmek zorunda kalmazlar.

Edward Said'in Arnold'tan aktardığına göre “kültürün” kendisi de uygulamayı kuram düzeyine iten bir “tasarımdır”. Bu süreçte, şiddetin özümsemesi amacıyla, *anlatı biçimi* kullanır ve birbirleriyle çelişen anılar bertaraf edilir. Başka bir deyişle, gerçeğin yerini hikâyeye alır. “Buda söylencesi hoş geliyordu kulağa, bu çeşit haberlerden bir büyü kokusu yayılıyordu.” (Hesse, 2012: 31) Gözlem ve ondan ayrı tutulamayacak olan anlatı sanatı, Avrupa iradesini pekiştirmek için bir araçtır. Neticede, uyuşturularak tahakküm altına alınan halklar, maruz kaldıkları merkezi sistem dışında başka bir olasılığın imkansızlığına kanaat getirirler (Said, 2016: 181).

2. Hesse'nin ve Felsefenin "Anavatanı"

"Ne diyorsun, Govinda?" diye başladı Siddhartha konuşmaya. 'Ne diyorsun? İlerledik mi sence? Hedeflerimize ulaştık mı?'" (Hesse, 2012: 26) Modern Çin siyasi tarihi bilgini İngiliz Martin Bernal, fenomenolojinin kurucusu olarak anılan Edmund Husserl'in evrensel bir ilginin yalnızca Yunanlılarda görüldüğünü ifade ettiğini aktarır. Husserl'e göre her alanıyla teorik olan bu "biricik" yapılanma, özgün bir bilginler ve filozoflar topluluğundan oluşmaktadır. Bu Yunan merkezli algılama tarzı esasen bir Alman mitidir. Hegel'in, Husserl ve öğrencisi Heidegger'in sıklıkla vurguladığı "sadece Yunanlılarda" (nur bei den Griechen) ifadesi, eski Yunan (Helen) kültürü dışında felsefi düşünce geliştirebilecek kapasitede başka bir yer olmadığını, gizli bir biçimde açığa vurur. Bu dogma, eğitim ve araştırma alanlarında ciddi sorunlara neden olmuştur.

Droit'e göre Almanya'yı Yunanistan'ın varisi olarak atayan filozoflar, sadece Yunanca ve Almanca ile felsefe yapılabileceğini iddia ederler. Bu inanç, Avrupa'nın genelinde de kabul görmüştür (Droit, 2014: 19). Söz konusu dönemde, edebiyatta olduğu gibi felsefe de tarihin bazı dönemlerindeki belirli filozofların belirli yapıtlarıyla sınırlandırılmıştır. Droit, sözde bir varlık tarihinin sınırlarına giremeyen düşünce dünyalarının, faydasız ilan edilmeye mahkûm olduklarını ifade eder. Buna göre Budacılık, Taoculuk, Zen Budacılığı gibi okulların dizgeli çalışmaları, Almanya ile Avrupa'nın perspektife dayalı bakışına dayanarak, eksik ve yetersiz ilan edilir.

"Bu küçük boşluk, bu ufak kopukluk ise tutarlılık içindeki ezeli ve ebedi dünya yasasını çökertiyor, geçersiz kılıyor. Öğretene karşı böyle bir eleştiri yöneltmemi başlıyorsun umarım." (Hesse, 2012: 42) Sözü edilen okulların binyıllarca süren araştırmaları, metinleri, argümanları, görünüş ve öz gibi konular hakkında derinlikli çalışmaları, "anlamsız" olarak etiketlenir. Batı felsefesinin temel bir eğilimi olarak bu alanlar din, ilahiyat, kişisel gelişim, ruhani yaşamlar gibi kategorilere bölünürler. Nitekim Batılı anlamda "derinleştirme" ve "tutarlılık" gibi iddialar, "seçkinlik", merkezi yönetim ve "tekeli" olmak gibi kavramları da beraberinde getirmektedir.

Felsefenin çeşitli tanımları yapılmıştır. En genel anlamıyla bu sözcük, bir bütün olan varlığın doğası, hayatın nasıl yaşanması gerektiği, bilgi, inançların ne olduğu gibi konularla ilgilenen akla dayalı, sistematik ve eleştirel bir düşünüş biçimi olarak ifade edilebilir (Cevizci, 2017: 176). Beşerî anlamda, bu gibi alanlarda genel ilkelerin bilgisini meydana getirmeye çalışan böyle bir etkinlik, Hindistan, Çin gibi toplumlarla da geliştirilmiştir. Üstelik Asya'nın bu çalışmaları, "doğa" denilen ile beşerî olan arasına

aşılmaz sınırlar çekmemiştir. Hesse'nin yapıtlarında sıklıkla alımladığı Çin ve Hindistan'ın felsefi ve edebi geleneklerinde, mitoloji ve pratiklerinde bu ayrım açıkça görülmektedir. Söz konusu birikimler, anlamsız birer parçadan değil, çoğunlukla dünyayı, var olanları bir bütün halinde ele alan son derece sistemli uygulamalardan oluşmaktadır. Bir başka deyişle Avrupa felsefesinde karşılaşılan teori ve pratik ayrımının, Asya'da birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak ele alındığı görülmektedir.

3. Kültürü Üreten Birey, Bireyi Üreten Kültür

Hesse Batı kültürünü, hayali bir Doğu topografyasında yeniden kurar. Tarihi boyunca milli birlik ve beraberliğini sağlayamamış olan Almanya, sömürgeleştirme sürecini “eğitim” yoluyla gerçekleştirir. Sanatı ve bilimi, insanların zihinlerini işgal edebilmek için araç olarak kullanır. Bu yönüyle İngiliz yazar Daniel Defoe'nun kaleme aldığı *Robinson Crusoe* (1719) romanıyla benzerlik taşır. Nitekim bu kez tahakküm, sıkça vurguladığımız gibi, somut değil “soyut bir alan”da gerçekleştirilir. Hesse'nin ve “Uzak Doğu”yu alımlayan çağdaşlarının bir tür *robinsonade* yazarı olduğundan bahsetmek yanlış olmayacaktır. Devrim Çetin Güven'e göre edebi söylemde *robinsonade* yazarları, metaforları sistemli olarak yeniden metaforlaştırırlar. Bu yeniden üretme etkinliği ütöpik ya da distöpik anlamları dışavurmak için tasarlanır (Güven, 2018: 139).

Hermann Hesse'nin *Siddhartha* anlatısı, modern gelişim romanı (bildungsroman) türünün tipik bir örneğidir. Humboldt'a göre uygarlık ve kültür dışsal iken *Bildungs* kavramı içsel bir ilişki tarzına karşılık gelir. Humboldt burada Alman düşüncesine içkin olan karşıtlıkları sürdürmeye devam eder. Bu ayrımlara göre “uygarlık”, insanların dışsal kurumlarının, törelerinin insanlaşması ile bunlara ilişkin içsel tutumlarıdır. Kültür ise toplumsal düzene, bilimin ve sanatın inceliklerinin eklenmesiyle meydana gelir. Tansu Açıık'a göre dilimizde *Bildungs* dendiği zaman, daha üstün daha içsel bir anlam açığa çıkar. Yalnızca bir eğilimden, bütün bir zihinsel ahlaki girişimin bilgisi karaktere aktarılır. Uygarlık buduna dışarıdan aşılanır. Toplumsal düzenin her yerine sızarak kolayca yayılır. Uygarlık, karakteri doğrudan ve aynı kuvvetle etkilemese de *Bildungs*un ona yön veren temel düşüncelerden biri olduğu unutulmamalıdır (Açıık, 2020: 15).

Romanlarında Hristiyanlık ve Budacılıkla ilgili konular işleyen başka bir yazar ise Danimarkalı Karl Gjellerup'tur. Yazar, Hesse'nin *Siddhartha*'yı yazmaya başlamasından iki yıl önce *Nobel Edebiyat Ödülü*'nü almıştır. Gjellerup, en önemli

yapıtlarından birisi olan *Pilgrim Kāmanīta*'yı Almanca olarak yazar. Bu yapıt, Hintli bir tüccarın oğlu *Kāmanīta*'nın dünyevi refah ve “cinsel” romantizmden, yabancı bir keşişle tanışmasına kadar geçen yolculuğunun öyküsüdür. Romandaki keşiş karakteri aslında, tarihsel Gautama Buda'dır. Gjellerup'un *Pilgrim Kāmanīta*'sı, Hermann Hesse'nin *Siddhartha*'yı yayımlamasından on altı yıl önce, 1906'da yayımlanır. Oldukça ilgi toplayan bu yapıt, 1912'de İngilizceye ve 1930'larda da iki kişi tarafından Tayca'ya⁹⁶ çevrilmiştir. Öte yandan Oxford'da okuyan aristokrat Taylandlı akademisyenler, bu yapıtı yıllarca lise müfredatının bir parçası olarak okutmuşlardır. 1999 yılında ise Birleşik Krallık doğumlu, Güney Doğu İngiltere'de Budacı bir rahip olan Amaro Bhikkhu tarafından, *Amaravati Budacı Manastırı*'nin açılışına ithafen, düzenlenerek yeniden yayımlanmıştır. *Siddhartha* ile *Pilgrim Kāmanīta*'nın yazarları arasında “şaşırtıcı” benzerlikler bulunmaktadır. Her iki yazar da yapıtlarında Budacılıkla ilgili motifler kullanır ve Hristiyanlığın değerlerini ön plana çıkarır.

Gjellerup, Eski Yunanistan'da M.Ö. 3. yüzyılın sonlarında Pergamon'daki *Attalid hanedanının* saray heykeltıraşlarının başı olan Epigonos'un adını, mahlas olarak kullanmıştır. Hesse'nin ailesi gibi, Gjellerup da dindar bir ailede yetişir. Bir papazın oğlu olan Gjellerup, ilahiyat (teoloji) okur fakat Darvenciliğin de etkisiyle kendisini ateist olarak tanımlar. Gjellerup da tıpkı Hesse gibi bir tür inanç bunalımı yaşar. Bu süreçte iki kitap kaleme alır. Bunlardan ilki olan *En Idealist Shildring af Epigonus (Epigonos'un İdealist Bir Tasviri, 1878)* yapıtında, Hristiyanlıktan uzaklaşmasının etkileri görülür. Nitekim ikinci kitabı olan *Germanernes lærling (Cermenlerin Çırağı, 1882)*, teolojiden uzaklaştığı izlenimini verir. Söz konusu ikinci kitabında, başka bir yönelimin izleri belirginleşmiştir. Gjellerup çağdaşları gibi, Alman İdealist felsefesi ve Romantizmle ilgilenir. Bu şekilde Budacılık ve diğer Doğu dinleriyle ilişki kuran yazar, başka bir din arayışına yönelir. 1889 yılında Almanya'da (Saksonya) geçen, Romantik tarzdaki romanı *Minna*'yı kaleme alır. Bu tarihten yedi yıl sonra yayımladığı, Hindistan'da geçen “egzotik” bir reenkarnasyon hikayesi olan *Pilgrim Kāmanīta* ise yazarın bilinçli din arayışının doyuma ulaştığının bir göstergesi olarak kabul edilir (Britannica.com, 2021).

Alfred Nobel'in 1895 yılında yazdığı vasiyetine göre, verilecek olan beş Nobel Edebiyat Ödülü'nden biri, edebiyat alanında “ideal yönde en seçkin eseri” üreten kişinin olacaktır. Tüzük ayrıca, bir Nobel Enstitüsü içerisinde modern edebiyatın seçkin bir koleksiyonuna da yer verir. 1901'den 1912'ye kadar olan süreçte Nobel'in ideali, "yüce

⁹⁶ Tayland'ın resmi dilidir.

ve sağlam bir idealizm" olarak tanımlanır. Bu ideal, Hegel felsefesinin yeni bir türü olan muhafazakâr idealizm, kilise, devlet ve aile ile karakterize edilir. Başka bir deyişle kutsal ve idealist estetiği sayesinde Goethe ve Hegel'in döneminden türetilmiştir. Sözü edilen İsveç Romantik idealizmi, uluslararası edebiyat alanlarına da taşınır. Esasen Nobel'in değerleriyle uyuşmayan bu uygulama, ütöpik idealizmi ve dini motiflerle işlenmiş olan "isyan ruhu"nu benimsemiştir. Öte yandan, tartışma götürmeyecek şekilde papazlık karşıtıdır.

Gjellerup'un *Nobel Edebiyat Ödülü*'nü aldığı 1917 yılında, "ideal yön" tanımı aşılmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası "popüler beğeni" ön plana çıkartılmış "öncü" olma vurgusu yapılmıştır. Buna göre ödüller, bilimlerde olduğu gibi "insanlığa en büyük fayda sağlayan" ve yeni gelişmelerin önünü açan yazarlara verilecektir. Yazarın, dilde yeni olanaklar sağlaması ve *Dünya Edebiyatına* bakış açısı, kriterlerin belirleyici unsurlarından olur. Hermann Hesse'nin *Nobel Edebiyat Ödülü*'nü aldığı 1946 senesi de "öncü" olma kriterinin hayata geçirildiği döneme karşılık gelir (NobelPrize.org, 2021). Sonuç olarak, Gjellerup ve Hesse'nin yapıtları, doğduğu toprakları aşarak evrensel olma iddiası taşırlar. Kāmanīta ve Siddhartha ise "dünya insanı"nın ulaşması için yapılandırılmış, örnek teşkil eden (tipolojik) karakterlerdir. Bu şekilde çeşitlilik tek bir merkeze indirgenir. Birbirinden farklı özelliklere sahip olan topluluklar, birbirlerinin kopyası olan "bireylere" dönüştürülür.

Siddhartha anlatısı, edebiyatı felsefeleştirmiş, felsefeyi ise yazınsallaştırmıştır. Hegel'in ileri sürdüğü şekilde Siddhartha, "insanlığın öğretmeni" olma idealini gerçekleştirir. Burada artık felsefe ve tarih yoktur. Yüzyıllarca yaşayabilecek, başka dillere çevrildikçe tazelenecek "ölümsüz" bir sistem meydana getirilmiştir. Öyle ki 20. yüzyılın başlarında kaleme alınan *Siddhartha*, günümüze kadar birçok dile çevrilmiştir. Hindistan'da bulunan *Hermann Hesse Derneği* de 1991 yılında, *Hermann Hesse çeviri projesini* hayata geçirir. Derneğin amacı, Hesse'nin yapıtları üzerine yapılacak olan çalışmaları teşvik etmektir. Buna göre Hesse, uluslararası bir anlayış yaratmış ve kültürlerarası diyalogu olağanüstü derecede geliştirmiştir. Bu nedenle yazarın çalışmalarının Hint dillerinde yayımlanması önemsenmiştir. Sanskrit de dahil olmak üzere, *Siddhartha*'nın tüm Hint dillerine çevrilmesi amaçlanır. Ek olarak, anlatının İngilizce'ye de bir Hint çevirisinin hazırlanması planlanmıştır (en.dharmapedia.net, 2021). Böylece insanların "yeni bir mitolojiye olan gereksinimleri" karşılanmış olur.

Amerikalı yazar Henry Miller, *Siddhartha*'nın "kutsal kitaptan kat kat üstün" olduğunu ifade etmiştir. Hesse'nin meydana getirdiği başkışı, tarihsel Buda'nın

gerçekliğini ortadan kaldırarak, onu tekrardan inşa etmiş ve doğduğu topraklara geri göndermiştir. Söz konusu “yeni Buda imgesi” dünyanın tümüne yayılmıştır. Böylece tarihsel Buda’nın mantık bilimi, felsefesi, öğretisi ve uygulamaları unutulmaya yüz tutar. Dünyadaki bütün felsefeler, dinler ve uygulamalar Siddhartha tarafından, kendi içlerinden imha edilirler. Geriye kalan, kendisinden başkasını düşünmeyen bir birey tipolojisidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYCİLİK MİTİ VE ÖZGÜRLÜK HAPİSHANESİ

Hermann Hesse daima, siyasi mücadelelerden kopuk bir duruş sergilemiştir. Hesse korunaklı yaşam tarzından dolayı, çağdaşları tarafından ilgi görmemiştir. Kaos içerisindeki bir toplumdan uzaklaşmak kabul edilebilir bir durum değildir. Yazar hiçbir zaman net bir şekilde safını belli etmez. Bu tarafsızlığı ve bağımsızlığı ilkeli bir duruş değil, psikolojik bir taktik olarak görülmelidir. Bu şekilde, deyim yerindeyse suya sabuna dokunmadan yaşamını sürdürebilecektir. Hesse'nin sevgi dolu, örnek bir insan olduğunu söylemek mümkün değildir. Hayatı boyunca kendi “içsel” sıkıntılarını “aşmaya” çalışır. Bunu yaparken de çevresindekilerle gerçek bir paylaşıma girmekten kaçınır. Öyle ki İsviçre'deki evinin kapısına ziyaretçi kabul etmeyeceğini bildiren bir yazı asmıştır. Hiçbir zaman, konumundan ve elde ettiklerinden tatmin olmaz. Topluma yönelik öfkesi büyüktür. Öyle ki, *Nobel Edebiyat Ödülü*'ne layık görüldüğü sene bir sanatoryuma sığır. İnsanlardan aldığı tebrik mesajlarından hoşlanmaz.

“Siddhartha suratını asıp kendine ait bir bahçeye girdi, kapıyı kapadı arkasından, bir mango ağacının altına gidip oturdu, yüreğinde ölümü, göğsünde yılgınlığı hissetti, oturdu ağacın altında ve bir şeylerin öldüğünü, sararıp solduğunu ve bitip tükendiğini hissetti.” (Hesse, 2012: 86) Hayatı boyunca, arzuladığı şekilde kendi başına kalamamıştır. Yazarın ömrü boyunca üzerinden atamadığı bu ruh hali, doğru bir yaşamın dünyadan bağımsız olarak yaşanması gerektiğine olan inancından kaynaklanır. Hayatı boyunca intihara meyilli ve tekrarlayan akut depresyondan mustarip olmuştur.

I. HESSE İLE JUNG DOSTLUĞU VE PSİKANALİZ DİNİNİN DOĞUŞU

Hesse henüz on dört yaşındayken Maulbron'daki ilahiyat okulundan kaçar. Söz konusu davranışlarının dizginlenebilmesi için, *Bad Boll Protestan Akademisi*'ne götürülür. Nitekim bu girişim, Hesse'nin başarısız bir intihar denemesiyle sonuçlanır. Bundan sonra bir sanatoryuma yerleştirilir (Goepingen.de, 2021). Yazarın psikoseksüel⁹⁷ gelişimi bu şekilde engellenmiş olur. Otuz dokuz yaşındayken babasını kaybeder ve depresyona girer. On yıl boyunca Freud'un öğrencisi Jung'tan ve onun öğrencisi

⁹⁷ Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud'un öncülük ettiği, bilinçdışı dürtülere yoğunlaşan kişilik gelişim kuramıdır.

Lang'tan psikanaliz tedavisi görür. Ne var ki bu süreçte Hesse sağlığına kavuşamaz. Zamanla psikanalizden uzaklaşmaya başlar. Ellili yaşlarındayken, Jung'un kutuplu anlayışını aşmaya yönelik metinler kaleme almaya başlar.

“Bu, her an, yaşamın ortasında birlik düşüncesini düşünebilme, onu hissedebilme ve nefesle içine çekebilme konusunda ruhta her an var olan eğilimden başka bir şey, bir yetenektir, gizli bir hünerden başka bir şey değildi.” (Hesse, 2012: 129) Hesse, romanlarında uyumlu, ruhsal bir birliğe doğru ilerleyen karakterlerin yaşamlarını işler. Başlarda yazar için ıstırap kaynağı olan Pietizm, sonraları bir avuntuya dönüşmüştür. Kendisine “duygudurum bozukluğu” teşhisi konulan yazar, ebeveynlerine yönelik saldırgan tutumundan dolayı suçluluk duyar. Kararsızlık ve cinsel çatışma da söz konusu olunca bu baskılarla başa çıkabilmek için din ve sanatı kullanır. Dindar özdenetim, münzevi hayatı, bilim ve edebiyatla uğraşmak Hesse'nin sorunlarını baskı altına alabilmesine yardımcı olur. Yazdığı özyaşamöyküsel gelişim romanlarında okuyucuyu da aydınlatmak ister. Siddhartha'da görülebileceği üzere, babasını terk etme eyleminin meydana getirdiği suçluluk duygusundan hiçbir zaman kurtulamamıştır (Min, 2018).

“Hırsla odadan çıkıp gitti babası, hırsla yatağına yöneldi ve uzanıp yattı.” (Hesse, 2012: 20) Anlatının başkışisi de babasını terk eder, bir daha da geri dönmez. Hesse, rol modeli olan büyükbabası Hermann Gundert'in koşullarının tamamen değiştiği bir zaman-mekânda yaşar. Nietzsche'nin kendine özgü Romantik üslubuyla Tanrı'nın öldüğünü iddia ettiği çağın devamındaki Batı Avrupa'dır bu. Önceki kuşağın aşkın bir güce olan inancı, 1. Dünya Savaşı'yla birlikte yıkılır. Kurtarıcının yalnızca insanların içlerinde bulunabileceği düşüncesi, baskın inanış haline gelir. Buna göre insanları canlandıran ruh bazen karanlık ve yıkıcı olsa da kurtarıcı güce sahiptir. Hesse'nin savaşın sona erdiği 1918 yılında kaleme aldığı *Demian*'da ve hemen ardından yayımlanan *Siddhartha*'da, Jung'un fikirlerinin etkisi görülür. *Siddhartha*'nın yayımlanmasından kısa bir süre önce, 1921'in şubat ayında, doğrudan Jung'un rehberliğini ister. Böylece Hesse, *gnostisizm*⁹⁸ ve *okültizm*⁹⁹ ile ilgili fikirlerden oluşan bir tedavi sürecine girer. 20. yüzyılda din olgusunun yerini terapi amaçlı (sağaltım) teknik alır. Bu dönüşümde, Jung'un etkisi büyüktür.

“Gördüğü düştür anınsızın uyanıp fırlayan Siddhartha, kendini derin bir hüznün ortasında bulmuştu.” (Hesse, 2012: 86) Simya metinleri, rüya incelemeleri, ilkörneksel

⁹⁸ Esrarengiz bir aydınlanmanın sonucunda, kişinin Tanrı'yla birleşebileceğini ileri süren, Kiliseden ayrılarak, kişisel ve gizemli bir bilgiyi, resmi dinin dogmalarından üstün sayan bir akımdır.

⁹⁹ Din ve bilimin kapsamı dışında kalan doğaüstü inançlar ve uygulamalar bütünüdür.

(arketip) izlenimlerden oluşan bir aygıt meydana getiren Jung, kurtuluş arayışını bireyleşme sürecine dönüştürmüştür. Buna göre insan hayatının amacı, kişiliğin çatışan yönlerini sentezlemektir. Öte yandan insanlar, kendilerinin ve başkalarının farkında olmadığı bir *gölge kişiliğe* sahiptir. Psikoterapinin misyonu, bu gölgeyi bilinçli farkındalığın ışığına çıkarmak ve ruhtaki savaşı güçler arasındaki barışı sağlamaktır. Sonuç olarak, geleneksel inançların yıkıma uğramasıyla toplumu güdüleyecek olan unsur, bilinçsiz zihnin gücüne dayanan yeni bir dine dönüşür.

A. Din, Psikanaliz ve Siddhartha'nın Oluşumu

Hermann Hesse'nin Adolf Hitler hakkındaki görüşleri hiçbir zaman net olmamıştır. Hatta bir ara Almanya'nın ilerlemesinin, Hitler aracılığıyla mümkün olabileceğine ihtimal verir. Fakat hiçbir zaman Hitler rejimine yakınlaşmaz. Jung ise modern ruhun rahatsızlıklarına çare bulmaya çabalarken, Nazilerle iş birliği yapar. 1936'da Berlin Psikanaliz Enstitüsü, Naziler tarafından ele geçirilir. Bu tarihten sonra Jung, bir konferans vererek "Aryan bilinçdışının Yahudilerden daha yüksek bir potansiyele sahip olduğunu" ilan eder. Naziler güç kaybettikleri zaman Jung, Amerikan istihbaratıyla çalışmaya başlamıştır. Yeni göreviye, Hitler'in davranışlarının psikolojik yorumlarını, *Stratejik Hizmetler Ofisi*'ne sunmaktır. Özellikle Jung'un arketip teorisi günümüzde hala etkisini sürdürmektedir. ABD eski başkanı Trump gibi liderler, otoritelerini güçlendirmek için, Jung'un fikirlerine başvurmaktadırlar (Baumann, 1997). Batı merkezli bir algıya sahiptir. Bir takım toplumsal ölçütler belirleyerek, bireyleri buna göre sınıflandırır ve etiketler.

Hermann Hesse, *Siddhartha*'nın 1. bölümünü kaleme aldıktan sonra, 1921 yazında Jung'un Küshnacht'taki dairesinde terapi görür. Mektuplarında bu dönemin verimli geçtiğinden söz eder. Jung'un karakterinden ve aklından övgüyle bahseder. Hesse'nin eserlerindeki birçok karakter bilinçdışının yönlerini veya kişiselleştirilmiş içeriğini temsil eder. Jung'a göre söz konusu *ilkörneksel (arketip)* içeriklerin farkına varmak, mitolojik biçimlerin veya başkaları üzerinde meydana getirdiği izdüşümlerin gözlemlenmesiyle mümkün olur. Anlatının *Kamala* kısmında, başkişi de kendi *gölgesiyle* karşılaşır. "Dünya onu avucunun içine almış, zevk, şehvet, miskinlik ve nihayet kötü huyların her zaman en aptalçası olduğunu düşünüp hepsinden çok küçümsediği ve alay ettiği açgözlülük onu ele geçirmişti." (Hesse, 2012: 82) Başkişi başkalarında fark ettiği

ve alaya aldığı kişilik özelliklerinin, kendisinde de olduğunu keşfeder. Yazarın 1919 yılında yayımlanan *Demian* romanında ve sonraki tüm yapıtlarında Jung'un *ilkörne*k (*arketip*) anlayışının etkileri görülür. Yazarın bu anlayışı kolayca benimseyebilmiş olması şaşırtıcı değildir. İki yazar da Protestan ahlakının hâkimiyeti altında büyümüşdür. Ailelerinin baskısından dolayı, hayatları boyunca kendilerini yetersiz hissederler. Neticede bu durumu yaratıcı bir kaynağa evirmeyi başarırlar.

Jung'un psikoloji kuramını oluşturan şey, Hesse'nin alt yapısıyla aynıdır. İkisinin çalışmaları da Aziz Pavlus'un ¹⁰⁰ “insanlığın Tanrı'nın merhametiyle kurtuluşu” öğretisinin devamı niteliğindedir. Hesse ve Jung kendilerinden önceki dinsel bilgiyi çağcıl duruma getirirler. Bu şekilde çalışmaları, “ruhları işkence çeken bireyler” için bir tür “cennete açılan kapı” olur. *Alman Hristiyan Demokrat Birliği Partisi* üyesi Günter Baumann, *Der Archetypische Heilsweg: Hermann Hesse, C.G. Jung und die Weltreligionen (Kurtuluşun Arketipik Yolu: Hermann Hesse, C.G. Jung ve Dünya Dinleri, 1990)* çalışmasında Hesse ile Jung'un İsa'dan Aziz Pavlus'a, Augustinus'a ve Martin Luther'e kadar uzanan temel bir modeli takip ettiğini ifade etmiştir. Buna göre Jung'un *gölge* terimi, Aziz Pavlus'un *ilk günah* kavramının şekil değiştirmiş halidir. Yani *gölge*, benliğin ahlaki açıdan aşağı bir rakibidir. Burada kurtarıcı unsur, benliğin bütünlüğüne karşılık gelmektedir. Başka bir deyişle “Tanrı'nın merhameti” kendisini bilinçdışı ile bilincin bütünlüğünde açığa vurur.

Baumann'a göre İsa, Luther, Jung ile Hesse doğrultusunda devam eden bir öğreti söz konusudur. Bu dinsel birikim, kültürün çöküşünün süspansiyonu olmuştur. Hesse, Jung'un psikoloji kuramına karşı yabancılık duymaz. Bunun sebebi de söz konusu dinsel geleneğin iki yazar için de ortak olmasıdır. Hesse kolaylıkla benimsediği bu yeni öğretiyi eserlerinde yeniden üretir. Jung'un kuramı, hayatı boyunca yaşadığı krizleri aşabilmesi için makul bir yorum modeli olmuştur. Baumann'a göre Hesse, *Siddhartha*'yı yazmaya ara vermişken, Jung'la görüştüğü sıralarda öfori ¹⁰¹ sayılabilecek bir duygu durumundadır. Bu etki, anlatıya da sızar. Nitekim okuyucularının bir kısmı, *Siddhartha*'yı okurken veya okuduktan sonra bir rahatlama hissettiklerini dile getirmektedir. Bu okuyucuların çoğu, anlatıyı Budacılıkla ilişkilendirerek başkalarına önerirler. Hindistan temelli *yoga* ile Buda temelli *farkındalık* (*mindfulness*) eğitimi veren

¹⁰⁰ İsa'nın vaazlarını ve öğretilerini, Pagan inanışındaki Roma dünyasına öğreten ilk Yahudi din adamı, ilk misyoner, elçi ve havaridir.

¹⁰¹ Yoğun bir neşe, heyecan, mutluluk ve kendine güven hali. Bunların düzeyi, koşulların gerektirdiğinin çok üstündedir. (Vecde)

eğitmenler dahi, Buda hakkında bilgi edinilmesi için bu anlatıyı önerebilmektedirler. Ne var ki bu eğilim yaygın kanının aksine, Budanın kim ve Budacılığın ne olmadığına dair bir fikir verebilir. *Siddhartha* Alman ve Hristiyan geleneğiyle bezenmiş olan, Batılı bir figürdür. Okuyucusunu etki altında bırakan altyapı ise, Jung’la birlikte psikoloji bilimine dönüşen Hristiyanlık öğretisidir.

Demian ve 60’lar *Hippi kuşağını* derinden etkilemiş olan *Siddhartha* ile *Bozkırkurdu* romanlarının kompozisyonu, Jung’un psikoterapi kuramıyla oluşturulmuştur. Jung gibi Hesse de hayatının dini temelini yeni, çağdaş ve teşvik edici bir şekilde yorumlar. Bu sistemin içerisinde, edebi eserlerine uygulayabileceği bir dizi araç bulur. Jung’un öğretisini, *Demian*’dan itibaren çalışmalarının merkezi konumuna yerleştirir. Bu şekilde iletilen mesaj ise “öz farkındalık” ile “Tanrı’nın farkındalığına” ulaşma ilkesidir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken bir başka husus, Hesse’nin Jung’tan ilham almadığıdır. Açıkça söylemek gerekirse, Hesse söz konusu yöntemde kendi dini deneyiminin ve fikirlerinin bir tür onayını bulur. 1. Dünya Savaşı sonrasında psikolojik bir yıkım meydana gelmiştir. Hesse savaş sonrasında kaleme aldığı yapıtlarını, kültürde meydana gelmiş olan yarığı kapatmak için oluşturur. Din ve Aydınlanma vaat ettiklerini yerine getirememiştir. Bilimsel gelişmelerle “insanlığın” refaha erişeceği ülküsü, yerini katliamlarla dolu bir iktidar mekanizmasına bırakır. *Siddhartha* anlatısı da ölümcül bir darbe almış olan merkezî Batılı aygıtı yeniden diriltmek için aracı olur. 2. Dünya Savaşı’ndan hemen sonra, ABD’de popüler olmasının nedeni de budur. “Yolunu kaybetmiş insanlığa”, yeni bir “umut kapısı” aralanmıştır. Böylece savaş sonrası kuşağına (baby boomers), oradan da tüm dünyaya “örnek” bir insan imgesi dayatılır.

1. Yeni-Nazi Serrano, Hesse ve Jung Üçgeni

Hesse başlarda Nazizm’e sempatiyle yaklaşıp da sonraları Nazilerin Almanya’nın kontrolünü ele geçirmesinden derin bir endişe duymuştur. Savaş boyunca, onaylamadığı Nazi rejiminden kaçmış, Thomas Mann ve Bertolt Brecht de dahil olmak üzere Alman mültecilerini desteklemiştir. 1933’te Naziler, yayımlanamayacak, satılamayacak ve ödünç verilmeyecek kitapları ifşa ederler. Kara listeye alınan bu yapıtları alenen yakarlar. Nazi karşıtı tutumunda dolayı Hesse de Nazilerce yasaklı yazarlar listesine dahil edilmiş ve üç yüz altmış iki adet kitabı imha edilmiştir (Bentley, 2014: 313).

Hermann Hesse ile Jung'un "bilgeliklerinden" faydalanmış bir diğer politikacı ise *Carl Gustav Jung ve Hermann Hesse İki Dostun Anıları* (*C.G. Jung and Hermann Hesse, a Record of Two Friendships*, 1965) kitabının yazarı Miguel Serrano'dur. Serrano Şili diplomat, yazar, gizlici (okültist) ve faşist bir eylemcidir. 2. Dünya Savaşı sırasında bir Nazi sempatzanı olan Serrano, daha sonradan içrek (ezoterik) Hitlerciliğin temelini oluşturan yeni Nazi hareketinin önemli bir figürü olur. Ruhani arayış ve gizlici Hitlercilik üzerine kitaplar kaleme alır ve şiirler yazar. Serrano yeni-gnostik bir inanca sahiptir. Hyperborean (efsanevi Kuzey diyarı) kökenli olduğunu düşündüğü Aryanlar'ın dünya dışı kökenlerini açığa çıkarmaya çalışır. Serrano, Hesse ve Jung gibi, Hindu gelenekleriyle yakından ilgilenir. Aryan-Hyperborean kökenli olduğuna inandığı Hindu-Vedik ve İskandinav geleneklerini sentezler. Adolf Hitler'i, Kali Yuga'da¹⁰² "şeytani" insanlara karşı savaşan bir *avatar* olarak kabul eder (Religion.wikia.org, 2021).

1941'in sonlarında Serrano, Şili'de yaşayan bir Alman göçmen tarafından kurulan Şili ezoterik tarikatıyla tanışır. Tarikat, Himalaya merkezli olan gizemli ve uzaklara dağılmış bir *Brahmin* elitine bağlılık iddiasındadır. Bu gizemci askeri düzen Nietzscheci *güç istenci* (*will to power, der Wille zur Macht*) ve faşist aktivizm kavramlarıyla bağlantılıdır. Ritüeller, büyü, *tantrik* uygulamalar ve *kundalini yoga* (*çeşnili yoga*) pratiklerini içerir. Tarikata göre, astral yolculuk ve daha yüksek farkındalık durumları safkan Aryanların atalarının mirasıdır. Grubun lideri Hitler'i bir *inisiyator*¹⁰³ (*mürşit*) olarak görür. Buna göre Hitler, sınırsız ve benzeri görülmemiş bir iradeye sahip olan bir varlıktır. İrkçı gizemcilik (spiritüellik) ile, kurumsallaşmış *Tantracı Budacılığın* bazı figürleriyle zaman zaman iç içe olmuşlardır. "Uzak Doğulu" yazarlar daima diğer kıtaların, ülkelerin araştırmacılarıyla irtibat halinde olmuştur. Serrano da Hesse ve Jung'un yanı sıra, bazı Hintli ruhani liderlerle yakınlık kurmuştur. Öte yandan Dalailama gibi kimi Tibetli ruhani liderler ile arkadaş olduğu bilinmektedir (EstoniannyngmaEncyclopedia.com, 2021).

Hermann Hesse, yetmiş üç yaşında inzivaya çekilmişken, Serrano onu ziyaret eder. Hesse'nin kapısında Meng-Tse'den bir alıntının Almanca çevirisi bulunur. Ziyaretçi istemeyen yazar, Serrano'yu kabul ederek, onunla yakınlık kurar. Miguel Serrano ile yaptığı bir sohbette Hesse; Tanrı'ya, kadere direnilmemesi gerektiğini söyler. Bir takım Hindu fikirlerini çağrıştırıyor olsa da Hesse burada, Hristiyan dini inancından

¹⁰² Tanrıça Kali'nin çağı. Hint zaman anlayışına göre maddi ve manevi yozlaşmanın doruğa çıktığı dördüncü zaman devresidir.

¹⁰³ Geleneksel ezoterik bilginin aktarımını yapan kişiye denir.

söz etmektedir. Yazar böylece günümüzün Budacılık anlayışının tohumlarını atar. *Teistik* dini ideolojisi ile yorumladığı Budacılığa, gizemci bir anlam katar. Bu soyutlama Budacılık, Taoculuk gibi düşünsel ve uygulamaya dayalı birikimlerin dünya ötesi olarak algılanmasına neden olmuştur.

Miguel Serrano seneler sonra Hesse'nin bir zamanlar yaşamış olduğu Montagnola'ya, Casa Camussi'ye taşınır. Serrano bu deneyimi için “büyülü bir varoluşla kutsandım” der. Bir zamanlar sırt çantasıyla yollara düşmüş ve Hesse'nin evinin yolunu tutmuştur. Tıpkı Hesse'nin kendisini misafir ettiği gibi, o da döneminin “genç hacılarını” misafir eder. Onların karınlarını doyurur, şarap ikram eder ve onlarla sohbet eder. Hesse'nin yaşadığı dönemin üzerinden yirmi seneden fazla bir zaman geçmiştir. Her yer asfalt olmuş, dönemin insan profili de dönüşüme uğramıştır. Serrano'nun ifadesine göre, Hesse'yi hiç görmemiş olan genç hacılar yazar ve yapıtları hakkında yanlış bir algıya sahiptirler. Yazar hakkındaki düşüncelerini uyuşturucu kültürü ve Hinduculuğun sahte biçimlerinin dolayımıyla oluştururlar. Hesse'nin eşi Ninon'un yanı sıra, Serrano da bu yanlış imajı düzeltmeye çalışır. Ne var ki birkaç kişiye ulaşmaktan öteye geçemezler (CarlJungDepthPsychologySite.blog, 2020). Hint ve Çin düşünsel birikimlerini soyutlayan Hesse de kendisinden sonra gelen kuşak tarafından çarpıtılır. Uç boyutlara taşıdığı bireycilik öğretisi, zaman zaman bir Nazi'yi derinden etkilemiş, bazen de uyuşturucu bağımlılığının onaylanması etkinliğine dönüşmüştür.

B. Amerika'nın Siddhartha'ları ve Tüketim Çılgınlığı

Hermann Hesse her zaman Avrupalı bir yazar olduğunu vurgulamıştır. Yapıtları altmışlı yılların “karşı kültür”ünde çok okunmuştur. Bunun nedenlerinden birisi de Batılı olmayan geleneklerden gelen kavrayışlara açık görünmesidir. Özellikle, *Siddhartha* (1922) ve *Doğu'ya Yolculuk* (1932), Budacılığın, Hinduculuk ile Taoculuğun “gizemci” uygulamalarına kucak açmış görünür. Hesse, Alman ulusunun geleceğinin parlak olduğu inancına sahiptir. Sağlam adımlarla aydınlık bir geleceğe yürüdüklerini düşünür. Nitekim iki dünya savaşıyla birlikte, bu inanç yerini derin hayal kırıklıklarına bırakır. Kendisine ve çevresine yönelik olan öfkesi büyüktür. Sonuç olarak yazar çözümü, toplumdan daha da uzaklaşmakta bulur. Hesse'nin yalnızlığı, yapıtlarında meydana getirdiği keşişlerinkine benzemez. Yazarın münzeviliği konforludur. “İç dünya”sında çözümleyemediği duygu durumlarını kişileştirir. Decker'ın da ifade ettiği gibi, Hesse'nin

Siddhartha'sında Buda'dan çok Nietzsche vardır. Hesse'nin kendisi, dolayısıyla başkişisi için asıl mesele “öz” den vazgeçmek değil, “öz”ü bulmak olmuştur. Ve bu düşünce tarzı son derece Batılıdır (Newstatesman.com, 2018).

Hesse'nin 60'lı yıllarda büyük yankı uyandıran kitaplarından ikisi *Siddhartha*'nın yanı sıra, *Bozkırkurdu* (1927) idi. Bu kitaplar hem nicelik hem de nitelik yönünden, 60'ların *Hippi kuşağına* ilham olur. Öyle ki bazı *psikedelik rock*¹⁰⁴ grupları, isimlerini Hesse'nin bu yapıtlarından almıştır. *Born To Be Wild* (1968) şarkısıyla dünya çapında tanınan, Alman asıllı John Kay ve arkadaşlarının meydana getirdiği *Steppenwolf* (*Bozkırkurdu*, 1967) grubu buna iyi bir örnektir. Akabinde Almanya'da *Siddhartha* (1973) isimli bir *psikedelik rock* grubu kurulur. Bu grup gibi dünyanın farklı ülkelerinde, çeşitli müzik türlerine (janr) ait gruplar, Hesse'nin romanlarından ilham almışlardır. Grup ve albüm isimlerinin yanı sıra, şarkılarını da Hesse'nin yapıtlarının etkisiyle meydana getirmişlerdir. *Siddhartha* grubunun ilk ve tek albümünün ismi olan *Weltschmerz* (*dünya ağrısı*) bu etkileşimin ürünüdür.

*Weltschmerz*¹⁰⁵ Grimm Kardeşler tarafından yazılan *Deutsches Wörterbuch*'daki¹⁰⁶ orijinal anlamıyla, dünyanın yetersizliği veya kusurluluğu hakkında derin bir üzüntüyü ifade eder. Bu kavram, Romantik Dönem yazarlarının duygu durumlarına karşılık gelir. Bu bakımdan kavramın, Romantizmi simgelediğinden de söz etmek mümkündür. *Weltschmerz*, başka bir deyişle “dünya kederi” bakış açısı, dünyanın gerçeklerine uyum sağlamayı reddeder. Kişisel özgürlük arzusu söz konusudur. Bireyler karamsar ve melankolik bir ruh hali içerisindeyler. *Weltschmerz*, dünyaya karşı nihilist bir tikslenme ve şüpheci bir şekilde bıkkın bir görüşü temsil eder. Goethe'nin de dikkatini çeken, Victor Hugo'nun arkadaşı olan, Fransız edebiyat eleştirmeni Charles Augustin Sainte-Beuve tarafından *mal du siècle* (yüzyılın hastalığı) olarak adlandırılmıştır (francearchives.fr, 2004). Söz konusu yalnızlık, acı çekme, toplumdan kaçış, geçmişe ya da anılara sığınma gibi unsurlar Charles Baudelaire ve Arthur Rimbaud'da köktenci bir başkaldırıya dönüşür (Gürsel, 1997: 19-20).

Beat kuşağı yazarları da İngiliz, Alman ve Fransız Romantiklerinin eserlerinden beslenmiştir. Hesse'nin yapıtları da söz konusu yazarlara kaynak teşkil eder. Yüzyılın

¹⁰⁴ Psikedelik kültür, algıda değişiklik yaratan sanrısız deneyimleri içerir. Söz konusu deneyimler sıklıkla, uyuşturucu/uyarıcı maddelerin tüketimiyle gerçekleştirilir. Psikedelik rock ise psikedelik kültürden ilham alan ve bu kültürün temsilcisi sayılan bir rock müzik alttürüdür.

¹⁰⁵ Alman yazar Jean Paul Richter tarafından 1827 tarihli Selina adlı romanında Lord Byron'ın hoşnutsuzluğunu tanımlamak için kullanılmıştır.

¹⁰⁶ Almanın en kapsamlı sözlüğüdür.

sonunda (Fin de siècle) yaşanmış olan çöküş (dekadans) dönemi sonrası, 2. Dünya Savaşı'yla birlikte bütün meta öyküler yıkılmıştır. Bu kültür krizinin sonucunda bireyleşme unsuru, yerini parçalanmaya bırakır. *Beat kuşağı*nın müziğinde ve edebiyatında yabancılaşmanın nasıl bir boyuta geldiğini gözlemlemek mümkündür. Geç modern dönemde artık, yeni meta öykülerin yazılması mümkün olmaz. Bilimin sunduğu çare, bir “kayıp cennet” simülasyonu meydana getirmek olur. Başka bir deyişle, dinin birleştirici rolünü, bilim üstlenir.

“Yıllar yılı yersiz yurtsuz yaşamış, ama bunun farkında bile olmamıştı.” (Hesse, 2012: 49) Hesse'nin romanları, topluma ve kendisine yabancılaşmış olan kişileri anlatması bakımından, savaş sonrası gençlerinin (baby boomers) ilgisini çeker. *Siddhartha* ve *Bozkırkurdu* romanlarının başkışileri ile özdeşlik kurarlar. *Bozkırkurdu*'nda Harry Haller'in yaşadığı sanrısız deneyimleri, kendilerinininkine benzetirler. Haller'in deneyimleri “zihin açıcı” ilaçların neden olduğu deneyimlere benzemesi nedeniyle “karşı kültürü” etkilemiştir. *Beat kuşağı*nın ikonları da Hesse'nin yapıtlarını uyarıcı maddelerin tamamlayıcısı olarak sunmuşlardır.

Amerikalı yazar ve eski Harvard psikoloğu olan Timothy Leary, *The Politics Of Extacy (Ekstazi Siyaseti)*, çalışmasında Hesse'nin yapıtlarını uyarıcı maddelerin tamamlayıcısı olarak önerir. Amerikalı yazar John Gray, Leary'den LSD¹⁰⁷ evangelisti olarak söz eder (newstatesman.com, 2018). Gerçekten de Leary, *Beat kuşağı*nın yaşayan “Havari”lerinden olmuştur. Söz konusu kitabının giriş kısmında kaleme aldığı yazı da bu iddiayı doğrular niteliktedir. Yazar, 60 devrimi sonrası, “bireysel özgürlük” deneyimine dayanan bir toplumun yaratılmakta olduğunu iddia eder. Ona göre bu deneyim, gizemci ve aşkın rüyaların doruk noktasıdır. Leary bu “devrim” hareketi için bazı adlandırmalar öne sürer. “Hümanizm”, “özgürlükçülük”, “bireysel Tanrıların altın çağı” gibi tanımları zikrettikten sonra, “özgürlük” kavramında karar kılar. Söz konusu süreci de “vecd deneyimi”¹⁰⁸ olarak tanımlar. Bu metin, Martin Luther King'in “benim bir hayalim var” başlıklı konuşmasının devamı niteliğindedir. Leary'ye göre 1969'da gerçekleştirilen *Woodstock* (Woodstock.com, 2021) müzik festivalinde, bu özgürlük genelgesinin altı, bir kere daha çizilmiştir. Bu “vecd halinde olan” yeni toplumun hedefleri ise “bireysel özgürlüğü” ve “kişisel gelişim”i desteklemektir. Leary, söz konusu bireysel özgürlük hareketinin, insanlık tarihinde çok yeni olduğunu ifade eder. Nitekim o kadar da yeni bir

¹⁰⁷ Liserjik asit dietilamid, halk arasında bilinen ismi ile asit, yarı sentetik psikoaktif bir halüsinojendir.

¹⁰⁸ Ruhun dünyevi gerçeklikten kurtulduğu kendinden geçme ve coşkunluk halidir.

olgu değildir. Bireysellik vurgusu 16. yüzyıldan beri Protestanlık, 18. yüzyıldan beri de Romantikler tarafından yapılmaktadır. Leary'nin sözünü ettiği bu yeni hareket, coğrafyaya, siyasete, sınıfa veya dine dayanmaz. Öte yandan, siyasi yapıdaki değişikliklerle değil, bireysel zihinle ilgilenir. Kişinin "kendisi için düşünmesini" içerir. Buna göre zekâ ve bilinç yükseltme gibi meseleler, uyarıcı maddelerin yardımıyla gerçekleştirilecektir (Leary, 1968: 8).

John Gray, Leary'nin Hesse'yi psikedelik maddeler¹⁰⁹ konusunda bir "usta-rehber" olarak kutsamasının tutarsızlığına vurgu yapar. Leary'nin öğrencilerine yaptığı "LSD seansınızdan önce *Siddhartha* ve *Steppenwolf*'u okuyun" önerisi, Hesse hakkındaki asılsız fikirleri pekiştirmiştir. Gray'e göre, şarap ve tütüne ömür boyu süren bir bağımlılık dışında, Hesse'nin uyuşturucuya ilgisi olmamıştır. Hatta, Leary'nin psikedelik deneyimde aradığı ve bulduğu benlik kaybından tüm gücüyle korkmuştur. (Newstatesman.com , 2018) Öte yandan İngiliz Alan Watts gibi araştırmacıların çalışmaları da sistemli meditasyon pratiklerinin içini boşaltmıştır.

“Şarap tasının üzerinde sızıp kalır, uzun çalışmalar sonucu bedenlerinden çıkıp giderek Ben'sizlikte kalan Siddhartha ile Govinda'nın ele geçirdiği şeyin aynısını ele geçirir.” (Hesse, 2012: 27) Alman, İngiliz ve Amerikalı yazar ve araştırmacıların “Uzak Doğu” öğretilerine olan yaklaşımları son derece indirgemecidir. Batı geleneği ve felsefesi olguların derinliklerini kavramaktan uzaktır; biçimlerin ötesine geçememiştir. Üstelik karşılaştığı her nesneye ve olguya önceden belirlenmiş olan kategorilerini dayatır. Dolayısıyla dünyada var olan her şey bu perspektif algısına doğru çekilirler. Siddhartha'nın madde bağımlılılarıyla, Samanaları aynı kefedeki değerlendirmesi buna iyi bir örnektir. Belirli kurallara dayanan meditasyon uygulamaları, geçici zevk veren unsurlarla bir tutulmuştur. Böylece emeğin, kalıcılığın ve fayda sağlamanın yerine, kolaycılık, geçicilik ve zarar verici öğeler ikame edilir. Hermann Hesse'yi, Timothy Leary'yi ve Alan Watts'ı “ilahlaştıran” *Hippi Kuşağı* da bu “yolu” takip etmiştir. Batının “kestirmeden hedefine ulaşma” ilkesine uygun davranmışlardır. Sistemli meditasyonların yerine “uyuşturucu madde” kullanımını yerleştirirler. Bu mesele kitlesel, psikolojik yıkımlara neden olmuştur. Öte yandan bu durumun ne kadar ciddi bir sorun teşkil ettiği yeteri kadar anlaşılamamıştır.

¹⁰⁹ Belirli psikolojik, görsel ve işitsel değişikliklere ve sıklıkla büyük ölçüde değişmiş bir bilinç durumuna neden olan, ilaç sınıfıdır.

İngiliz Çeviribilim ve Karşılaştırmalı Edebiyat araştırmacısı Susan Bassnet'e göre, bir kültürde dinamik çeviri iş birliğini belirleyen koşullardan birisi de dönüm noktaları, edebi krizler veya boşluklardır (Bassnet'ten Aktaran Güven, 2019, s. 75). 2. Dünya Savaşı, Avrupa modernleşme sürecinin en büyük çöküntülerinden olur. Dünyaya bir kıyamet atmosferi hâkimdir. Böylece Avrupa-Amerikan edebiyatı kültüründe büyük manevi bir boşluk meydana gelir. Batı edebiyatlarının başka bir kültürle etkileşime geçerek, tazelenmesi gerekir. Bu durum hem ABD ve Avrupa'da hem de diğer ülkelerdeki çeviri etkinliklerini tetiklemiştir (Güven, 2019: 71-76). Burada bir özeleştirici söz konusudur. Üçüncü Dünya Edebiyatı kategorisi de bu sürecin sonunda oluşmuştur.

Jack Kerouac, Allen Ginsberg, William S. Burroughs gibi, *Hippi kuşağının* ilahlaştırılmış yazarları, postmodern bir Japonculuk olarak nitelendirilebilecek yeni stiller meydana getirirler. Söz konusu durumun sebebi ise, Batı edebiyatının bir özeleştirici sürecine girmiş olmasıdır. Bu süreçte, kaynak kültürün, hedef kültür ile kaynaştırılmadığı, kelimesi kelimesine çeviriler meydana getirilmiştir. Böylece, *haiku*¹¹⁰ gibi Japon kültürüne içkin edebi türler Amerikan edebiyatına uyarlanır. *Haiku*, *Beat edebiyatı* da dahil olmak üzere, dünya çapında birçok edebiyatı etkileyerek, ün kazanmıştır. Bu şekilde, Batı merkezli eğilime bir merkezkaç kuvveti uygulanmış olsa da Japonya ve Japon kültürüyle ilk temasın emperyalist bir amaca hizmet ettiği unutulmamalıdır. Başka bir deyişle öncü sayılan çeviriler, imparatorluk merkezinin askeri veya istihbarat organlarının memurları veya çalışanları olmuştur (Güven, 2019: 10). Söz konusu “yeni oryantalizm” dönemi, Batı’yı *Ikebana*¹¹¹, *Feng Şui*¹¹² gibi Asya uygulamalarıyla tanıştırmış olsa da onları tüketim nesnesi haline dönüştürmüştür. Yine de bu durum, söz konusu uygulamaların asıllarına ulaşabilmek için bir fırsat olarak değerlendirilmeye açıktır. Söz konusu edebiyat, felsefe, öğreti ve uygulamaları, onları popüler kılan, Allan Watts gibi Batılı yazarların dolayımından sıyrılarak, incelemek ve onları doğrudan deneyimlemek mümkündür.

¹¹⁰ “Doğa imgelerini ve şairin bunlara verdiği duygusal tepkileri betimleyen kısa, yedi heceli bir Japon şiir biçimidir.” (Güven, 2019: 74)

¹¹¹ Çiçek düzenleme sanatıdır.

¹¹² Rüzgâr ve su anlamına gelir. Doğada var olan yaşam enerjisini, yaşanılan mekânlarda harekete geçirme yöntemlerini gösteren eski bir Çin öğretisidir.

1. Kültürün   k   n n Habercisi Nietzsche ve Nazi Almanya'sı

Hippi ku a ının meydana gelmesine neden olan olguları yakından incelemek gerekmektedir. Hesse'nin *Siddhartha*'yı kaleme almaya ba ladığı yıl olan 1919, dünya tarihi için bir dönüm noktasıdır. Bunun nedeni Batı kültürünün çökmekte olduğunu haber veren Nietzsche'nin *Tanrı'nın öldüğünü* (*Gott ist tot*) (Nietzsche, 1882) iddia ettiği  zdeyi ini telaffuzdan yalnızca otuz k sur sene sonra bir kültürel yarılmanın gerçekleşmiş olmasıdır. Bu söz çoğunlukla yanlış anlaşılmıştır. Nietzsche burada Tanrı'nın ölümünü g zellemez. Aksine, kültürün tüm maneviyatı öldürüp yerine d nyevili i yerle tirdi inden yakındır. Nietzsche bu durumu *M zi in Ruhundan Tragedya'nın Do u u* (*Die Geburt der Trag die aus dez Geiste der Musik*, 1872) isimli kitabında, Dionysos ve Apollon ikili i ile açıklamıştır. Burada Apollon aklı ve kültürü temsil eder, doğayı dondurur ve yazıya karşılık gelir. Dionysos ise kaosun ve akı kanlı ın timsalidir. Apollon sınırlandırıp, sınıflandırırken, Dionysos'da tüm sınırlandırmalar etkisiz kalır. Başka bir deyişle bir kutup “kendini bil” derken, diğeri “kendini unut” demektedir. Nietzsche bu kutupların dengede olması gerektiğini ifade eder.

Nietzsche de döneminin diğer Alman entelektüelleri gibi, Alman kültürünün, Yunan “altın  a ”ını yeniden canlandırabilece ine inanmıştır. *M zi in Ruhundan Tragedya'nın Do u u* da böylesine bir güven ikliminde ortaya çıkar. Nitekim Richard Wagner'e duyduğu ilgiyi kaybettikten sonra, bu iki unsurun dengede olmasıyla ilgili olan ılımlı tutumunu de i tirir. Yani bu baskın kültürün (Apollon) karşısına, en az onun kadar baskın bir Dionysos çıkarmak gerekmektedir. Ona göre Kant ve Hegel baskın bir Apollonculu un savunuculu unu yapmaktadırlar. Schopenhauer ile Wagner ise “hastalıklı” bir Dionysos ulu u içlerinde barındırırlar. Söz konusu mesele, Schopenhauer'in de alımladı ı Silenos'un Kral Midas'a vermiş olduğu cevaba içkindir. Buna göre Kral, insanlar için en iyi ve mükemmel olanın ne olduğunu sorar. Silenos'un buna verdiği yanıt ise, en kısa zamanda ölmek ya da hiç do mamı  olmaktır. Ona göre Hristiyanlık da yaşamı olumsuzlamasından ötürü bu   r m  l   n bir parçasıdır.

Nietzsche'ye göre bu durumu a abilmenin tek yolu, iyinin ve kötünün ötesinde olan bir ilahi bakışla mümkün olabilir (Nietzsche, 2018). Yazar bu durumu *amor fati* (*kaderini sev*) kavramıyla açıklamıştır. Orada acı da keder de mutluluk da olacaktır fakat birey tüm bunları kucaklamalı, olumlamalıdır. İşte bu düşünce *Siddhartha*'nın ba ki isinin bakış açısına da bir açıklık getirir. Siddhartha da defalarca kez “ben”inden kurtulmaya çalışır fakat sonunda hep “ben”ine geri döner. Bir zaman sonra kendisinden

kurtulmaya çalışmaz ve kendisini olduğu gibi kabul eder. Sonunda her zamankinden daha “ben” olduğunu ifade ederek yoluna devam eder. Bu bireycilik tam olarak Nietzsche felsefesine karşılık gelir.

Friedrich Nietzsche çizgisel Alman Aydınlanma düşüncesinin karşısına, *bengi dönüşü* yerleştirir. Bu şekilde doğaya ve onun döngüsellğine yani Dionysos’a varoluşlarını teslim eder. Öte yandan kültürün dışladığı unsurları ön plana çıkarır. Bir anlamda onlara özgürlüklerini yeniden teslim eder. Fakat söz konusu bireycilik, başka dimağlar tarafından çarpıtılmaya müsaittir. Nitekim böyle bir “ben”ciliğin ne derece ileri götürülebileceğini ve ne kadar yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini artık biliyoruz. Nietzsche’nin ölümünden yalnızca birkaç on yıl sonra Almanya’nın yönetimine geçen Adolf Hitler, söz konusu durumun cisimleşmiş halidir.

2. Hitler ile Hesse’nin Müritleri ve Madde Bağımlılığı

“Düşler geliyordu ona ve ruh tedirginliği geliyordu Tanrılara sunulan sungulardan tüterek, Rigveda dizelerinden eserek, yaşlı Brahmanların derslerinden damla damla sızarak.” (Hesse, 2012: 15) Hermann Hesse’nin ve Almanların Hindistan’a olan ilgisi, kendilerine bir köken arama fantezilerin ürünü olarak meydana gelmiştir. Dönemin Avrupalı araştırmacılarının Sanskrit diline özel bir ilgi göstermesi de söz konusu fanteziyle ilgilidir. Buna göre Hindistan’dan Batı Avrupa’ya kadar olan bölgede, Aryanlar ya da Arîler olarak adlandırılan bir topluluk yaşamaktadır. Aryanların istila ettikleri Hindistan’ın Kuzeyine, Ön-Sanskrit dilini göturdükleri düşünülmektedir. Hint-Avrupalıları tanımlayan Aryan sözcüğü Sanskrit dilinde, onurlu veya asil anlamına gelen *Ārya*dan türetilmiştir. Buna göre, Hindistan’dan Batı Avrupa’ya kadar olan bölgede yaşayan söz konusu topluluklar¹¹³, Hint-Avrupa ya da Arî olarak adlandırılan bir dilin lehçelerini konuşmaktaydılar. Söz konusu lehçeler, Kürtçe, Latince, Farsça, İngilizce, Fransızca, Almanca ve Sanskrit gibi dillerin henüz birbirinden ayrılmadığı bir dilden türemiştir. 20. yüzyılın başlarında, Britanyalı arkeolog Mortimer Wheeler, Aryan halkının İndus Vadisi Uygarlığı’nı ele geçirmiş olduğunu ileri sürer. Buna göre günümüzün Pakistan ile Hindistan sınırları içerisinde yaşamış bir uygarlığın yıkılmasına sebep olmuşlardır.¹¹⁴

¹¹³ Ren nehrinden İdil (Etil, Volga) Nehri’ne kadar uzanan geniş bir bölgede yaşamaktaydılar.

¹¹⁴ <https://arkeofili.com/hindistanin-tarih-oncesi-antik-dna-ile-bastan-yaziliyor/>

Aryan'ların M.Ö. 1.500'lerde bu günkü Kazakistan'ın bulunduğu bölgede, yaşadıkları düşünülür. İranlılar ve Indo Aryanlar olarak ikiye ayrılmışlardır. İstila ettikleri bölgede, Ana Tanrıça Kültü bulunan *Dravidyan*¹¹⁵ bir halk yaşamaktadır. Bölgeyi istila eden Aryanlar'da, ataerkil bir toplum yapısı vardır. Aryanlar'ın dinsel algıları daha çok Yunan ve İskandinav mitolojilerine benzer. Savaşçı bir topluluk olduğu düşünülen Aryanlar, yerlilere boyun eğdirerek, egemen konuma geçmişlerdir. Uzun boylu ve beyaz tenli bir topluluk olan Aryanlar, yerel halk üzerinde üstünlük kurarlar. Öyle ki onlara burunsuz anlamına gelen *Dasya* lakabını takarlar. Aryanlar, tarımla uğraşan yerlileri egemenlik altına alarak, kast sistemini meydana getirirler. Böylece aristokrasi söz konusu olur. Buna göre sırasıyla, kutsal yazıları yorumlayan *Brahmanlar*, prensler ve savaşçılardan oluşan *Kşatriyalar*, tüccarların meydana getirdiği *Sudralar* ve en altta dokunulmazlar (*Dalitler*) da denilen *Paryalar* bulunmaktadır. Tarihsel Buda'nın da yaşadığı bu dönemde, yerli halkın *yoga* ve meditasyon uygulamaları ile Aryan'ların ritüele dayalı inanç sistemleri bir araya gelir. Böylece, *Vedalar*¹¹⁶ ortaya çıkar. Hermann Hesse'nin sözünü ettiği, Tanrı ve Tanrıçalara sunulmuş ilahilerle dolu olan *Rigveda*'da, Hint Mitolojisinin iskeletini bulmak mümkündür (Kaya, 1997: 166). Görüldüğü üzere Aryanların toplumsal yapıları, savaşçı kimlikleri ve fiziksel özellikleri, Almanların, "Arî Alman Irkı" ütopyasına iyi bir temel oluşturmuştur. Böylece 19. yüzyılda meydana gelmiş olan, Sanskrit diline yönelik özel ilginin sebebi de anlaşılmış olur.

İki büyük dünya savaşıyla alakalı olarak, üzerinde yeteri kadar durulmayan konulardan birisi de uyarıcı kullanımıdır. Nazi ideolojisi teoride sosyal olarak uyuşturucu kullanımına karşı çıkmıştır. Eroin, alkol gibi uyuşturan maddelerin "zayıflar" için olduğuna hükmetmiştir. Bu tip uyuşturucuların kullanımı aynı zamanda, 1. Dünya Savaşı'ndaki utanç dolu yenilginin ardından, ülkenin ahlaki çöküşünün simgesi olarak görülmektedir. Fakat 1930'ların sonlarında piyasaya sürülen *metamfetamin* gibi enerji verici maddeler, güven aşıladığından, "Arî Alman Irkı" için uygun sayılmıştır. Öyle ki Hitler, Nietzsche'nin yoruma açık olan *güç istenci* kavramını alıp, kendi arzuları doğrultusunda dönüştürür. Nazi ideolojisinde insan mükemmelliğinin somutlaşmış hali olarak kabul edilen Aryanlar, *metamfetamin* yardımıyla bir *üst insana* dönüşebilme imkanına sahip olmuştur. Bu uyarıcının, diğer uyuşturuculardan farkı ise, aşırı uyanık olmaya neden olmasıdır. 3. Reich Dönemi'nde Almanya'da "zayıf insanlara" yer yoktur.

¹¹⁵ Güney ve Orta Hindistan ve Sri Lanka'da konuşulan geniş bir dil ailesi.

¹¹⁶ *Veda* sözcüğü *bilgi* anlamına gelir. Vedalar *kutsal bilgi* kitaplarıdır. Dört Veda vardır. 1)Rigveda, 2) Yacurveda, 3) Samaveda, 4) Atharvaveda .

Nitekim “güçlü insanlar”, daha güçlü askerlere dönüşmek için madde bağımlısı olurlar. Böylece Almanya koca bir uyuşturucu laboratuvarına dönüşür.

Amfetamin cinsinden olan sentetik uyarıcılar, merkezi sinir sistemini uyararak yorgunluk ve açlık hissini ortadan kaldırır. Öte yandan mutluluk verici hormonların salınımını arttırarak, sürekli bir uyanıklık ve aşırı coşkunculuk haline neden olur. Alman yazar Norman Ohler, Nazizmin (ulusal sosyalizmin) tam anlamıyla zehirli olduğunu ifade eder. Günümüzde *kristal meth (metamfetamin)* olarak bilinen, son derece tehlikeli bir uyuşturucu musallat etmiştir. Kendisini deyim yerindeyse, “temiz ırk” olarak lanse eden Nazi politikası, *pervitin* ismini verdikleri bir uyarıcı maddeyi tenzih eder. Öyle ki o dönem, tüm Almanya ve işgal altındaki Avrupa ülkeleri bu ilaca bağımlı olurlar. Başka bir deyişle “halk ilacı” (volksdroge) haline getirilerek, eczanelerde satılır. 1941 yılındaki *Reich Afyon Yasası*’na kadar da düzenlemeye tabi tutulmamıştır. Şu an da “sıkı bir düzenlemeyle” yasa dışı ilan edilmiş olsa da kullanımının önüne geçilememiştir. Günümüzün en popüler uyuşturucularından birisi olan *kristal methi* yüz milyondan fazla kişi kullanmaktadır. Daha da korkutucu olanı ise merdiven altı laboratuvarlarda amatör kimyagerler tarafından üretilen *methin* kullanıcıları hızla artmaktadır. Çağımızda “parti uyuşturucusu” olarak anılan bu madde, üniversitelerde, iş yerlerinde, ofislerde yani hayatın her alanında tüketilmektedir (Ohler, 2017: 1).

Nietzsche’nin *üst insanı* ve Hesse’nin aşkın Siddhartha’sının böylesine yıkıcı sonuçlar doğurabileceği tahmin edilememiştir. Ne var ki Batılı aydınlanmacı düşünce, karşısına çıkan tüm fikirleri, kendisine göre yontmayı bilir. *Siddhartha*’nın başkişisinin “ben” merkezli bakış açısı, karşısına çıkan tüm mitolojileri ve felsefeleri soyutlamıştır. Buna en iyi örneklerden bir diğeri ise, insanlığın bilinen en eski sembollerinden biri olan *Svastika*’nın Naziler tarafından kullanılmasıdır. Buna göre *Svastika*, Hinduculuk, Budacılık ve Cainacılığa göre kutsal sayılmaktadır. Üstelik kökeni çok daha eskilere dayanmaktadır. Mayalar, Navarrolar ve Sümerler tarafından da tercih edildiği bilinen bu sembolün ilk kullanımının 12.000 yıl önceye kadar gittiği bilinmektedir. Ön Türkler tarafından da *Oz (Oğ, Ok, Og)* damgası olarak kullanılmıştır. Remzi Duran’ın Tarcan ve Parlak’tan aktardığına göre, *Tengri (Tanrı)* damgası olarak da bilinen bu sembolün, Tanrı’ya ulaşmayı temsil ettiği düşünülmektedir (Duran, 2019). Böylelikle, tarih boyunca birçok medeniyet tarafından kullanılagelmiş olan söz konusu sembol, modern Batı kültürü vakumuyla soyutlanarak, tamamen kötücül bir anlama büründürülmüştür.

Hint ve Çin bilgeliklerini Batılı perspektife göre bağlamlarından kopartan Hesse’nin, tütün bağımlısı olduğu bilinmektedir. Buna göre, tütünün ve uyuşturucu

maddelerin dünyaya pazarlanma stratejilerinin benzer olduğunu söylemek uygun olacaktır. Büyük dünya savaşları sırasında, sadece Almanya değil gücü elinde tutan diğer ülkeler de bir tür uyuşturucu madde savaşına dahil olurlar. Hindistan'ı tabiri yerindeyse iliklerine kadar sömüren İngiltere'nin söz konusu maddeleri pazarlamak için ürettiği reklam propagandaları, incelenmeye değerdir. Buna göre sigara ve kokain maddeleri, savaş sırasında ve sonrasında da sanatın tüm alanlarında davetkar bir biçimde sergilenir. Söz konusu maddelerin faydalarına dair, sayfalarca makale kaleme alınır. Hesse'nin *Siddhartha*'yı kaleme aldığı 1919'da *Kraliyet Akademisi*'nde sergilenen ve *The Graphic* dergisinde basılan reklamlar, savaş sonrası yıkılan toplumsal rolleri yeniden inşa etmeye çalışır. Bu resimlerde *kokain* maddesi ve *Kenilworth* sigaraları, 1. Dünya Savaşı'nın anılarını silmeye odaklanmıştır. Cinsiyet rollerinin de yeniden belirlendiği bu reklamlar, yaşanan acı deneyimlerini bastırmak için, bağımlılık yapıcı maddelerin kullanılması gerektiğini öğütler. Büyük savaşın sona ermesiyle birlikte oluşturulan bu resimlerin ortak özelliği ise, bir iç mekânda geçmeleridir. Başka bir deyişle işçi olma vasıfları ellerinden alınan kadınlar, “ev hanımlığı” konumuna yerleştirilirler. Böylece savaş, görsel kültür ve bağımlılık arasında bir ilişki bulunduğu anlaşılır (Skelly, 2013).

Siddhartha anlatısında da Aryan'ların *kast sistemine* benzer bir yapılandırmaya şahit olunur. Nitekim daha önce de gördüğümüz gibi, başkışının dışında kalan tüm karakterler, vasat rollere sahiptir. Savaş sonrasında meydana gelen eril kırılmalı aşmak için, kadınlar, (insan olmayan) hayvanlar ve avam zümreden kimseler vasıfsız olarak konumlandırılırlar. Daha doğrusu söz konusu karakterler yalnızca, beyaz Batılı bir erkek bireyi temsil eden *Siddhartha*'nın kendisini gerçekleştirebilmesine hizmet ederler. Anlatı boyunca tüm kadınlar, yönlendirilmesi gereken zevk objeleri olarak biçimlendirilmiştir. Burada uyuşturucu unsuru ise “ben” kavramıyla oluşturulmuştur. Birey olarak kendisini dünyadan kopuk bir özne olarak algılayan *Siddhartha*, çevresinde olup bitenin farkında değildir. Onun tek odağı kendi “içsellğine” yöneltilmiş durumdadır.

a. Aydınlanamayan Siddhartha'lara Psikosomatik İlaç Desteği

“Hem düşünsene: Senin dediğin gibiyse durum, öğrenme denen şey gerçekte yoksa, nerede kalır o zaman duaların kutsallığı, nerede kalır Brahmanların saygınlığı, Samanaların kutsallığı? Yeryüzündeki kutsal, değerli saygın şeylerin nice olur hali, ey *Siddhartha*!” (Hesse, 2012: 29) Günümüzde Batı tıbbi aracılığıyla meydana getirilmiş olan sentetik ilaçlar, kaynağını birtakım mantarlar ve bitkilerden almaktadır. Tarih

öncesinden günümüze kadar, insan habitatının ayrılmaz parçaları olmuşlardır. Öyle ki kimi araştırmacılar bu doğal unsurların *homo erectus*tan, *homo sapiens*e kadar olan dönemde beynin gelişiminde meydana gelen hızlı gelişimin nedeni olduğunu iddia etmiştir.¹¹⁷ Aslında, bu varsayım, Batılı bakış açısının bütünlükten uzak “tek bir nedene bağlama” ilkesine karşılık gelmektedir. 19. yüzyılda meydana gelen bilimsel “gelişme”lerle birlikte söz konusu mantar ya da bitkiler gibi doğal unsurların, laboratuvarlarda sentezlendiğine tanık oluruz. Örneğin psikotrop kaktüslerde bulunan *meskalin alkaloidi* 1897’de Alman kimyager Arthur Heffter tarafından izole edilir ve 1914’te Avusturyalı kimyager Ernst Späth tarafından sentezlenir. Meskalin içeren kaktüsler bu dönemde, Fransa ve Almanya’daki gece kulüplerinde uyarıcı ve sarhoş edici etkenler olarak kullanılır. “Bir şarap, bir zehir olsaydı da onu hiçbir şey duyup hissetmez duruma soksaydı, her şeyi unuttursaydı ona, uyusa ve bir daha uyanmasaydı!” (Hesse, 2012: 89)

Günümüzde popüler olan birçok bilim insanının da bu maddeleri kullandığını biliyoruz. Öte yandan Batının tüketim çılgınlığına alet edilen söz konusu doğal ve sentetik unsurların kullanılmasıyla, geri dönülemez yıkıcı sonuçlar meydana gelmiştir. Doğanın kültür tarafından şekillendirilmesi sonucunda, “bilimsel keşif” olarak sunulan tıbbi ve psikiyatrik ilaçlar tüm dünyaya pazarlanır. Örneğin Alman ilaç firması Bayern’in 19. yüzyılda ürettiği, *morfin*in bir türeviden olan *eroine*, ilk zamanlar “her derde deva” bir buluş olarak lanse edilir. Öyle ki bu madde, çocuklara öksürük şurubu olarak satılır. Bilim camiası tarafından bu ürüne Almanca kahraman anlamına gelen (*heroisch*, *heroin*) *eroine* ismi uygun görülür. *Eroine* ve *kokain* gibi maddelerin, sağlığa iyi geldiği düşünülerek dünyaya pazarlandığı dönemlerde, Batı tıbbi yayımları politikasını gerçekleştirmektedir. Bir “Uzak Doğu”lu olan Karatani, Japonya’da Meiji Restorasyonuna rastlayan bu dönemin etkilerinden söz etmiştir. Buna göre “bilgi” diğer tüm alanlardan çok modern tıp alanında iktidarını oluşturur. Edo Dönemi’nde Japonya’ya giden Hollandalı doktorlar, Asya tıbbını hor görmüştür. Bunun sebebiyse, Batı tıbbının o dönemlerde “merkezleştiriliyor” olmasıdır. Karatani’nin Foucault’dan aktardığına göre bu merkezleşmenin kökeni 1776 yılında *Kraliyet Tıp Cemiyeti*nin kurulmasıdır. Söz konusu dönemde ulusal düzeyde toplanan bilgiler yönetilip denetlenmiş, dünyanın her yerine Batı merkezli standart bir tıp dayatılmıştır. Bütün dünyaya egemen olan böyle bir tıp anlayışı doktorları adeta birer din adamına dönüştürmüştür. Bu anlayışın ardında

¹¹⁷ Bkz. Sarhoş Maymun Teorisi (Drunken Monkey Theory).

yatan ülkü ise, “sağlıklı bir toplum” oluşturularak, “hastalığın” yer yüzünden silinmesidir. Böylece insan varoluşu düzene sokulurken, tıp bilimi de normatif bir duruşa sahip olur. Öte yandan modernleşme adı altında merkezi bir iktidar biçimi oluşturulur. (Karatani, 2011: 132-133)

Batılı Modernleşme öncesi Japonya’ya diğer Asya ülkelerinde olduğu gibi, bütünsel bir dünya anlayışı içkindir. İnsanların bir kısmı dünyanın en eski inanış biçimlerinden biri olan, *animist (canlılık)* ve *şaman* uygulamaları da içeren *Şinto* dinine mensuptular. Bir diğer öğreti ise, *Zen Budacılığı*dır. Her iki öğreti de insan ve doğa karşılığı içermeyen bir anlayışla yoğrulmuştur. Örneğin kaynağını Çin’den alan *Kampo Tıbbı* için insan bedeni ve zihni birbirinden ayıramaz bir bütündür. Dolayısıyla sağlık, bütünsellik ve denge ile ilişkilendirilmiştir. Batı tıbbı ise, bedeni ve ruhu iki kutup olarak algılar. Öte yandan hastalığı lokal olarak tedavi etmeye yoğunlaşır. Böylece bedeni oluşturan organlar, bağlamlarından kopararak incelenir. Buna göre mide ağrısından şikayetçi olan bir kimseye ya mide hapi verilir ya da o organ nezdinde bir ameliyat önerilir. Bu yaklaşımı Batı’nın Doğu ile, kültürün, doğa ile arasına çektiği keskin sınırlamada da görmekteyiz. Daima bir merkez ve o merkezin karşısında konumlanmak zorunda bırakılan bir ötekiyle karşı karşıya kalırız. Japonya’nın ve “Uzak Asya”nın geleneksel yaklaşımı, Batı’nın otoritesini kurması için engel teşkil eder. Başka bir deyişle kendisini doktor, Doğu’yu ise aydınlatılması ya da iyileştirilmesi gereken bir hasta olarak konumlandırır (Güven, 2020: 160).

Japon yazar Natsuki Ikezawa’nın *Ağabeyine Çiçek Taşıyan Kız* isimli romanı, Batı medeniyetinin, Batılı olmayanlar üzerinde meydana getirdiği kültür şokunu anlamamız açısından önemlidir. Öte yandan bu yapıt, Hesse’nin *Siddhartha* anlatısından etkilenmiştir. Bu bağlamda bir hiciv niteliğinde olan roman, Fransa’da yaşayan Kaoru ve ressam kardeşi Tetsuro’nun ardı sıra anlatıcı olduğu kısımlardan oluşur. Tetsuro’nun babası, oğlunun daha geleneksel ve güvenli bir hayat yaşamasını ister. Babasıyla yaşadığı anlaşmazlıklar üzerine Tetsuro evden ayrılır ve eski Japon sömürgesi Güney Doğu Asya ülkelerini gezmeye koyulur. Romanda Tetsuro, Tayland gezisi esnasında İngeborg adında bir Alman kadınla tanışır.

Ve ben burada, bir süredir sözünü ettiğim o deneyimle mitolojideki Tanrılar gibi heykele dönüşüp sonsuz bir varoluş olmanın hazzını tattım. Tanrıya dönüşmenin ne olduğunu anladım. Haz bir görüngü değil, varoluştur. İşte böylesine engin olan zaman’ın bir yer’i vardır. Ona sahip oldum ben. İşte tam da bu yüzden her yıl buraya gelmeye başladım. Her şeyi idrak ettim, ölümün ne olduğunu kavradım, tüm korkularımdan kurtuldum. (Ikezawa, 2017: 230)

Bir deri bir kemik kalmış bu Alman kadın, Tetsuro'yu eroinle tanıştırır. Güven'e göre İngeborg karakteri, Batı ile Doğu kültürünün dolayısıyla da inançlarının çarpık bir yorumunu cisimleştirir. Buna göre İngeborg, Asya'nın *Beat kuşağı*, Alan Watts gibi Tanrıbilimciler ile *Hippi kültürü* tarafından yanlış okunmasına karşılık gelir. Böylece İngeborg ile Tetsuro uyuşturucu madde tüketimiyle, *Satori*'ye (*Nirvana*) ulaştıklarına inanmışlardır (Güven, 2018: 24). Gerçekte olan ise bir tür yozlaşmadır. Nitekim bir süre sonra Tetsuro Bali'deyken tutuklanır. Kendisiyle birlikte nezarethaneye yerleştirilmiş olan Amerikalıların kayıtsız neşeli bir ruh hali içinde olduklarını fark eder. Tutuklular, Amerika ile dönemin eski Endonezya devlet başkanı Suharto'nun arasının iyi olduğunu ifade ederler. Nitekim kısa bir süre sonra da tahliye edilirler. Böylelikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu'ya egemen olan Amerika'nın nasıl bir "kudrete" sahip olduğu anlaşılmış olur. "Dün o tapınağa girdim ve Buda'yı gördüm. Fakat o gülümsemeyi bir türlü çözemedim ve çizemedim." (Ikezawa, 2017: 183) Ingeborg, Tetsuro'nun bu sözlerine şaşırır. Üstelik, Onun Asyalı olup da "Buda'nın gülümsemesi"ndeki anlamı çözmemesini de garipser.

Söz konusu Buda heykelinin gülümsemesi Mona Lisa'nın gülümsemesindeki belirsizlikle aynı türdendir. Bu müphemlik Hristiyanlığın gizlediklerini açık eder. Dünyanın bütün öğretilerini ve düşünüş biçimlerini kendi potasında eritmiştir. Gayet somut olan kişiler ve pratikler böylece gizemli bir havaya büründürülür. Öte yandan Batı'nın karmaşık ve zahmet çekmekten uzak "hızlı" olma anlayışıyla, Doğu'nun öğretileri ve pratikleri çarpıtılarak, sentetik uyuşturucu/uyarıcı maddelere indirgenir. Doğa aşılar ve yapay bir "gerçeklik", bir tür *Disneyland* meydana getirilir. Dünyaya aşkın başka bir gerçeğin, dünya dışında bir boyutun bulunduğu düşüncesinin onayı söz konusu olur. Neticede Kaoru eser boyunca, dinlerle veya uyuşturucu maddelerle ilişki kurmadan eylemde bulunarak Tetsuro'yu hapishaneden çıkarmayı başarır. Tetsuro madde kullanımını bırakır. Kaoru ise "Batı'nın" çarpıtmasıyla edindiği "Doğu" izlenimlerinin yerine Bali'nin gerçekliğini yerleştirerek, ondan keyif almaya başlar.

Disneyland örneğinde olduğu gibi, *eroin* ya da türevi maddeler aracılığıyla sözde dinginlik ve küçük "aydınlanma" benzetimleri meydana getirilir. Bu şekilde bireyler kontrol altına alınır ve "dış dünya"da olan biteni sorgulamaları engellenir. Bu durum Siddhartha'nın yaşadığı deneyimin aynısıdır. Siddhartha da Hindistan'ın problemleriyle hiçbir şekilde ilgilenmez. Yaşadığı dünyadan tamamen kopuk, küçük bir bölgede yaşamını sürdürür. Maddenin ötesinde başka bir gerçeklik olduğu takıntısıyla, hedefine

doğru ilerler. Amacına ulaştığında ise kendisini dondurur. Böylece yaşadığı dünyayla ilgili hiçbir sorumluluk hissetmesine gerek kalmaz.

Weber'in işaret ettiği gibi, kapitalizmin ilk aşamalarında yüksek derecede Protestan çileciliği nüfuz etmiştir. Kâr, zevk almak için bir araç değil, ahirette gelecekteki bir zevk vaadidir. Ancak çağdaş kapitalizmin ruhu artık üretim alanında değil, daha çok tüketim alanına odaklanmaktadır. Başka bir deyişle tüketim ve zevk artık kusur değil erdemdir. Yani sürekli olarak satın almamız, tüketmemiz ve zevk almamız yönündeki taleplerin bombardımanı altındayızdır. Çeşitli türden reklamlar ise bu itkiyi meydana getirmek açısından oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Bjerg, 2008: 6).

Japonya'da yaşanan "modernleştirme" süreci, Batılı olmayan tüm ülkelere dayatılır. Örneğin sömürge yarışlarının meydana geldiği 19. yüzyılda Çin de Batılı ülkelerle ticaret yapmaya zorlanmıştır. Öyle ki Büyük Britanya, bu duruma yanaşmayan *Qing İmparatorluğuna* 1830 yılında savaş açar. Savaşta galip gelen Büyük Britanya, Çin'in pazarına el koyar. Neticede sömürge Hindistan'da üretilen ve *morfin* ile *eroinin* hammaddesi olan *afyonu*, hızla Çin'e ihraç eder. Böylelikle *afyon* bağımlılığı çok hızlı bir biçimde artar. İthalatı yasaklamak isteyen Çin'in talebi yerine getirilmez. Bunun sebebiyse İngiltere'nin aldığı kârdan vazgeçmek istememesidir. Hatta İngiltere uluslararası ilişkilere ve "serbest ticaret"e uygunsuz davrandığını ilan ederek, Çin'e savaş açar. Her iki savaşı da Çin kaybeder ve aleyhine olan pek çok eşitsiz antlaşma imzalamak zorunda kalır. Böylece Hong-Kong İngilizlerin eline geçer. İkinci afyon savaşı ise hemen ardından 1856 yılında başlar. Bu kez İngiltere, Fransa ile ittifak kurmuştur. Savaş dört yıl sürer ve Çin yine yenilir ve pazarlarının bir kısmını Fransa'ya da açmak zorunda bırakılır. Sonuç olarak Batılı ülkeler Çinlileri afyona alıştırarak toplumsal çöküşlerinin fitilini ateşlemiştir (Haiming, 2014: 158–159).

Modernleşme, uygarlık gibi sorunlu bir kavramdır. Modern sözcüğü kurgulanmış olan hedefe ulaşmak için çalışılması anlamına gelir. Modernlik ise Beyaz Batılı kültürün kendi yaşam tarzını dünyanın tümüne dayatmasıdır. Ekonomi, giyim, sanat, yemek, spor, eğitim gibi bütün alanlar da bu kurguya hizmet eden birer araç olarak kullanılır. Bu şekilde, Batı kültürünün dünya üzerinde inşa etmiş olduğu egemenlik pekiştirilir. Başka bir açıdan bakarsak, modernlik bir yanılsamadır. Örneğin 18. yüzyılda bir Batılı, ruhun kurtuluşunun et yememekle mümkün olabileceğini aklının ucundan dahi geçiremez. *Meditasyon* gibi pratikler, uzun süreler hareketsiz oturmak Batılı bir bireyin tahayyülünün ötesindedir çünkü onun yaşam algısı her zaman daha çok çalışmak ve daha çok kazanmaktan ibarettir (Ercan, 2015: 22). "Meditasyonun normal süresi sona erince,

Govinda doğrulup kalktı. Akşam olmuş, akşamları yapılan kutsal yıkanma vakti gelmişti.” (Hesse, 2012: 18)

Batı tarafından “aydınlatılmaya” ve “iyileştirilmeye” çalışılan Batılı olmayan toplumların kültürleri, özellikle de 19. yüzyıl itibariyle, travmaya maruz bırakılmışlardır. Nitekim Budacı uygulamalar, meditasyon teknikleri ve savaş sanatları hor görülür. Bu etkinlik hiçbir şekilde masum değildir. Binyıllardır uygulanagelen söz konusu pratiklerin, derin ve köklü bir düşünsel geçmişi bulunmaktadır. Siddhartha henüz Buda’yla tanışmadan, onun hakkında bir yargıya sahip olmuştur. Onunla yaptığı konuşma, tek taraflı ve daha çok, kendisini anlatır tarzdadır. Siddhartha’nın temsil ettiği Batı kültürü, söz konusu kadim birikimlere de aynı muameleyi yapar. Onları “çocuksu” olarak damgalar ve basit egzersizlere indirger. Hesse gibi oryantalist yazarlar, bu çarpıtmaların bayraktarlığını yapmaktadır. Batı kültürü anlamadığı şeyi, kendi saldırgan bakış açısına göre biçimlendirir. Nitekim “ilkel” olarak etiketleyerek, kökünü kurutmaya çalıştığı uygulamaların yerine, ölümcül sentetik maddeler yerleştirir. Ya da bu uygulamaları, ekonomi pazarında sergilemekten geri durmaz.

Hermann Hesse’nin özellikle *Siddhartha* ve *Bozkırkurdu* romanları, *Hippilerin* etkisindeki nesil için neredeyse kutsal kitaplar olmuştur.

Bazen Maria da onun gizli keyif vericilerinden kullanıyor, bana da zaman zaman söz konusu maddeleri sağlamaktan geri kalmıyordu. Pablo'ya gelince, bana hizmet için can atıyordu. Bir ara kestirmeden şöyle dedi: ‘Siz pek mutsuzsunuz, iyi bir şey değil bu, öyle olmamalısınız. Bu beni üzüyor. Bir pipo alın kendinize, biraz afyon kullanın’. (Hesse, 2012: 190-191)

Bozkırkurdu’nda önerilen aşkınlık durumları, birçok insanın uyuşturucu madde olarak yaşadığı deneyimlerle birebir örtüşmektedir. Hesse’den çokça etkilenmiş *Beat kuşağı* yazarları, Leary ve Alan Watts gibi araştırmacılar da bu yanılsamayı desteklemiştir. Böylece savaş karşıtı olduğunu iddia eden “alternatif alt türler” çeşitli maddelere, cisimlere ya da kişilere olan bağımlılıklarıyla, ekonomiye “can vermiş”lerdir. Kapitalizmin işine geldiği şekilde, güçten düşürülen insanlar, söz konusu sistemin vazgeçilmez müşterileri olurlar. Etrafından bihaber olan bu “içsel kişiler”, “aşkın olana” ulaşmaya çalışırken, sömürgecilik daha da yayılmakta, sessiz sedasız dünyanın her noktasında yuva yapmaktadır. Görüldüğü üzere bu etkinlik, romanlar, felsefeler, dinler, resimler, gıdalar yani eğitim, sanat, tıp, inanç gibi, sistemin her alanında gerçekleşmek-

tedir. Başka bir deyişle Siddhartha'nın aydınlanması, bir tür uyummadır.

II. SİDDHARTHA'NIN GİZLEDİKLERİ

Hermann Hesse'nin Buda'nın öğretisinde bulduğu “boşluk”, Zen Budacılığındaki “eksikliğe” tekabül eder. Gelgelelim Budacı mantık bilimine göre *boşluk* yani *sunyata* mutlak doğrudur. Siddhartha'nın bu kavramdan hoşlanmaması, anlaşılabilir bir durumdur. Boşluğun olduğu yerde, istilacı düşüncelerin var olması mümkün değildir. Batı felsefi geleneğinin, “öteki” geleneklerin çocuksu olduklarına hükmetmesinin sebebi budur. “Altmış yaşına geldi, öyleyken Nirvana'ya ulaşamadı. Yetmişine, seksenine gelecek, sen de ben de biz de onun onun kadar yaşlanacağız, egzersiz yapacak, oruç tutacak ve murakebeye dalacağız. Ama Nirvana'ya ulaşamayacağız asla, o da ulaşamayacak, biz de.” (Hesse, 2012: 28)

Batı felsefi geleneği *Nirvana* sözcüğünü, kendi aydınlanma ülküsünün içinde eriterek, dünyaya pazarlamıştır. Siddhartha'ya göre *Nirvana*, ulaşılması gereken ideal bir hedeftir. *Siddhartha* anlatısının 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle de Amerika'da popüler olması bir tesadüf değildir. Buna göre, Batılı Aydınlanma ideali defalarca kez suya düşer. Nitekim *Siddhartha* anlatısı, “hedefe ulaşma” ülküsünü yeniden kurarak, bunu tüm dünya insanların “içlerine yerleştirir”. İdealize ettiği *Nirvana* kavramı ise, Batı tıbbi aracılığıyla desteklenir. *Hippi kuşağının* “kutsal kitabı” *Siddhartha*'nın okuyucularının büyük bir kısmının, uyuşturucu/uyarıcı madde bağımlısı olması, bu duruma iyi bir örnek teşkil eder.

Günümüzde dönemin *Woodstock Müzik Festivali* yerini *psikedelik trans*¹¹⁸ partilerine bırakmıştır. Beyinde meditasyon yapma sonucunda meydana gelen ve beyin için son derece olumlu etkilerde bulunan gri madde, müziğin etkisiyle de üretilmektedir. Ne var ki, uyuşturucu/uyarıcı maddeler, söz konusu olumlu etkiyi tersine çevirmektedir. “Özgürlük” ya da “aydınlanma” gibi arzularla bir araya gelen insanların birçoğu bu uğurda, ya “delirmekte” ya da intihar etmektedir. En iyi ihtimalle dünyadan, çevrelerinden kopuk birer uyuşturucu bağımlısı haline getirilmektelerdir. Bu durum Batı geleneğinin tamamen başarısız bir “proje” olduğunu açığa vurur. *Siddhartha* gibi kitlelere hitap eden kaynaklar aracılığıyla bu yıkım gizlenir. Yerine yapay bir *Alis*

¹¹⁸ Trans müzik türüdür.

*harikalar diyarında*¹¹⁹ gerçekliği yerleştirilir. 1987 yılında Amerika'nın Aberdeen kasabasında kurulmuş olan popüler bir rock gurubu da bu soruna iyi bir örnek teşkil eder. Dünya çapında bir üne kavuşan *Nirvana* gurubuna ismini veren Kurt Cobain, *eroin* bağımlısıdır. Nitekim 1994 yılında, av tüfeğiyle kendisini kafasından vurarak intihar eder.¹²⁰ Öte yandan Cobain, hayatı boyunca yakındığı mide ağrılarından dolayı, ömür boyu ilaçlara bağımlı olarak yaşamıştır (Cross, 2019).

A. Siddhartha'lardan Artılmış Bir Nirvana

Hermann Hesse'nin *Siddhartha*'sı anlatı boyunca döngüsellğe mahal vermemiştir. *Taoculuğun Değişmezler Yasasına* göre anlatının başkışisi büyük bir aldanma içerisindedir. Nitekim günümüzde, dünya kaynaklarının hızla tüketildiğine şahit oluyoruz. Hesse'nin ülküsünün doğaya ne kadar zarar verdiği şüphe götürmez bir gerçektir. İnsanlar ileri gitmeye çalıştıkça, arkalarında meydana getirdikleri zararın farkına varmıyorlar. Öte yandan yine söz konusu yasaya göre, Siddhartha zihinsel olarak bu dünyadan “kurtulduğu” sanrısını yaşasa da gerçekte bu dünyadadır. Kendi “ben”cilliği ve bireyselliğiyle dünyayı arkasına katar. Hesse'nin Hristiyanlığı, diğer semavi dinlerde olduğu gibi kıyamet inancına sahiptir. Bu durum, kendini gerçekleştiren kehanet misali, dünyayı yok olmaya doğru götürmektedir. Oysaki tersine çevirmek Tao'nun hareketidir. Başka bir deyişle, ileri ve daha ileriye gitmek, tekrar geri dönmektir (Yalkın, 2017: 41-42). “Ne diyorsun, dostum Govinda, acaba doğru yolda mıyız? Acaba bilim denen şeye, esenlik denen şeye yaklaşıyor muyuz? Bir kısır döngü içinde dolanıp duruyor muyuz yoksa- oysa biz çevrim denen şeyden kurtulmayı düşünmüyor muyduk?” (Hesse, 2012: 27)

Budacılığın kendine özgü yayılma yöntemleri olmuştur. Zira Buda'nın kendisi bizzat çeşitli bölgeleri ziyaret ederek inançlarını yaymıştır. Bunu yaparken hiçbir şekilde kan dökmemiştir. Bunun sonucunda Budacılık, içinde doğduğu toplumun sorunlarına çözüm getiren bir inanç haline gelmiştir. Tarihsel Buda, popüler kültürün nesnesi haline getirilmiş olan imgeden, oldukça farklıdır. Hinduculuğun kast sisteminden ve Brahmanların hegemonyasından hoşnut olmamıştır. Öte yandan Buda, son derece akılcıdır. Hermann Hesse tarafından soyutlanmış olan öğretisi ise, şu şekildedir: *Doğru*

¹¹⁹ Lewis Carroll takma adını kullanan Charles Lutwidge Dodgson'ın 1865 yılında yayımlanan fantezi türündeki romanıdır.

¹²⁰ Söz konusu intihar, bazı çevreler tarafından hala şüpheyle karşılanmaktadır.

görüş (samma ditthi), doğru düşünce (samma sankappa), doğru niyet ve eylem (samma kammanta), doğru konuşma (samma vaca), geçimini doğrulukla sağlama (samma ajiva), doğru çaba (samma vayama), doğru zihin (samma sati), doğru odaklanma (samma samadhi) (Ercan, 2020: 67). Buda'nın *Sekiz Basamaklı Yol*'u, Hesse'nin Püriten ahlakının çok ötesinde bir olgudur. Hazır kıyafetlere, hızlı yemeklere (fastfood), anında etki gösteren ilaçlara alıştırılmış insanların, söz konusu öğretiyi anlaması beklenemez. Öte yandan burada eylemden kopuk bir düşünme etkinliği yoktur.

Beyinde soyut düşünebilme ve imgeler oluşturabilme yetisine sahip olan bir alan bulunmaktadır (The default mode network, DMN, varsayılan mod ağı).¹²¹ Beynin bu alanı, yaşanan bütün anları birleştirip, birbirine montajlayarak, bir hikâye oluşturur (Sciencedirect.com, 2016). Böylece bütün halinde bir film meydana getirir. Siddhartha'nın kendisini “ben” olarak algılamakta ısrarcı olmasının sebebi budur. Beynin söz konusu bölümüne göre, Siddhartha dolayısıyla da Hesse, merkezde sabit bir “ben”inin olduğuna inanır. Buna göre, Batı geleneğinin iddia ettiği şekilde, akılcı olmasından çok hayalperest olduğunu söyleyebiliriz. Buda'nın nörobilimin kurulmasından iki bin beş yüz yıl kadar önce yaşadığı *Nirvana* deneyimi ise, bu durumun farkına varmasıyla meydana gelmiştir. Böylece geçmekte olan hiçbir ana tutunmaz çünkü yaşadığı farkındalık, o anlarla özdeşleşmemesine yol açar. Öte yandan nörobilimciler, nöronların çok hızlı hareket ettiğini ifade etmektedirler. Buna göre yeni bağlantılar meydana getirmek mümkündür. Başka bir deyişle bir nörobağlantı işlenince bir diğeri zayıflamaktadır. Örnek olarak, şefkat gibi olumlu duygular beslendikçe, zalimlik ve hoşnutsuzluk gibi duygular zayıflamaktadır (Forbes.com, 2015).

Düzenli olarak meditasyon yapmak beyin korteksinde, gri madde¹²² (boz madde) artışına neden olmaktadır. Bu bölüm, öğrenme, karar verme ve hatırlamayla ilgili bölgedir. Düzenli olarak meditasyon yapmak ayrıca, ilkel beyin (amigdala) yani “savaş veya kaç” (fight or flight) komutunu veren bölgede gri madde azalmasına neden olur. Böylece sakin kalıp, analiz ederek, olayları oldukları halleriyle değerlendirmek mümkün hale gelir. Bu durum tam olarak, *bilinçli* olmaktır. Buda'nın, bütün bir Hint mantık biliminin, *Yoga*'nın, *Tai Chi Chuan*'ın veya *Zazen*'in ve tüm sözlü ya da yazılı birikimlerinin Batı bilimi ve felsefi geleneği tarafından değersizleştirilmesinin nedeni ekonomiktir. Kapitalizm ve onu ayakta tutan ulus devletler, zihin ve beden ayrımını

¹²¹ Bir kişi dış dünyaya odaklanmadığında aktif olan, fMRI tekniği ile ölçülebilen, etkileşimli beyin bölgeleri ağıdır.

¹²² Gri madde sinir hücrelerinden meydana gelir ve beynin işlemcisi konumundadır.

ortadan kaldırmış, yani “bütün” olmuş insanların varlığından hoşlanmazlar. Aksi taktirde, insanları *id*, *ego* ve *süper ego* olarak parçalara ayıran bir psikoloji biliminin varlığına ihtiyaç kalmaz. Dolayısıyla da dünya çapında, katlanarak artmakta olan antidepresan kullanımında düşüş olur. Unutulmamalıdır ki meditasyon yapmak için, beden dışında hiçbir şeye gereksinim duyulmaz.

Tarihsel Buda’nın uygulamalarının, sözlü geleneğe dahil olduğunu hatırlamak önemlidir. Buda’nın öğretilerini Pali dilinde yazıya geçirenler, keşişlerdir. Sözlü kültür, beden dili ile yakın ilişki içinde olduğundan, daha dışa yöneliktir ve karşılıklı iletişim daha önemlidir. Söz ve konuşma, günümüzde de geçerliliğini koruduğu gibi bütünleştirici, birleştirici bir özellik taşımaktadır. Bu bağlamda, yazının doğayı dondurduğu, onu sabitlediği bir gerçektir. Hermann Hesse, “alışılmış Buda imgesini aşan bir Buda yaratarak” Asya’nın prensiplerini hor görmüştür. Nitekim yerine koyduğu Siddhartha karakteri, “ben”cilliğin doruklarında bireyler meydana getirmiştir.

İskender’in Yunan birlikleriyle, Hindistan’a yaptığı seferler, bir tür kaynaşmayı beraberinde getirir. M.Ö. 4.- M.Ö. 3. yüzyıla rasgelen dönemde, Helenistik kültür ile Budacılık arasında bir etkileşim olur. Bu dönemde, *Vedik Dönem*¹²³ sona erer ve Buda ilk defa heykel formunu alır. Böylece kültür tarafından dondurulmuş olur. *Gandhara* olarak anılan bu dönemde, heykellerin konuları Asyatiktir fakat formlar Yunan (Apollon) tarzındadır. Heykellerin ve tapınakların yer almadığı Hint kültürü böylece Batının etkisiyle görselleşir. Günümüze kadar gelen popüler Buda heykellerinin temelleri böylelikle atılmış olur. Nitekim o zamana kadar Budacılık ve diğer okullarda şatafatın bir önemi olmamıştır (Ercan, 2020: 56). Hermann Hesse’nin *Siddhartha* romanında ve heykellerde olduğu gibi, Buda imgesi kültür tarafından dondurulmuştur. Öte yandan artık, Buda’nın, Lao Tse’nin, Takuan Soho’nun¹²⁴ ve daha nice ustanın sistemlerinin, somut gerçekliklerle örülmüş olduğunu biliyoruz. Savunma sanatları gibi uygulamalar, doğanın ilk elden deneyimlenmesiyle meydana getirilmiştir. Burada Avrupa merkezilik, insan merkezilik başka bir deyişle, bir merkezilik anlayışı yoktur. Batının tanıttığı şekilde, “büyülü”, “anlaşılamaz”, ve “gizemli” olan hiçbir şey bulunmaz. Zihin–beden, doğa–insan, maddi

¹²³ Yazılı ve sözlü bir kültür olup, görselliğe önem vermez. İkonografi ve idollerle ilgili unsurlar görülmez.

¹²⁴ 1573’te Tajima bölgesindeki İzuşu köyünde doğar. Miura klanından bir Samuray ailesine mensuptur. Budacılığın *Jodo* mezhebine ait bir manastıra girdikten sonra, 14 yaşındayken Zen Budacılığının *Rinzai* mezhebine dahil olur. Otuz beş yaşındayken Kyoto’da, önde gelen Zen tapınaklarından birisi olan Daitokuji’nin başına geçer. Hayatının son yıllarını Zen öğretirken geçirir. Kılıç ustasıdır. Türkçe’ye “Engellenemeyen (Sınırsız) Zihin” isminde bir yapıtı çevrilmiştir.

ve manevi gibi ayrımların olmadığı, bütünsel, öğretiyeye dayalı, sistemli sağlık uygulamaları vardır.¹²⁵

¹²⁵ Budacılık ile Taoculuk, İslam öncesi Türk boyları için de son derece önem teşkil etmiştir. Özellikle Uygur edebiyatında, Budacılık ve *Nirvana* ile alakalı birçok eser bulunmaktadır. Bu konu bilahare araştırılmaya değerdir.

SONUÇ

1946 Nobel Edebiyat Ödüllü Hermann Hesse, okuyucularının büyük bir kısmı tarafından barış yanlısı bir yazar olarak değerlendirilmiştir. Nitekim öyledir de. Ne var ki, yazarın ailesinin Protestan Hristiyanlığı ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunmaları dolayısıyla bir nevi kültür emperyalisti olmaları, üstelik yazarın, aksi gibi görünse de böyle bir etkiden muaf olamaması, söz konusu söylemin masumluğunu ortadan kaldırmıştır. Biz de 1. Bölümde, bu durumun kültürel, ailevi ve bireysel yapısını meydana çıkarttık. Buna göre Hesse'nin yaşadığı dönemde, Avrupa çapında söz konusu olan sömürgecilik yarışının, Almanya'da zihinsel bir alanda meydana getirildiğini ifade ettik. Sanayii devriminden sonraki süreçte, diğer ülkelere seyahat etmenin giderek kolaylaştığı bir iklimde, Alman yazarların gezi edebiyatı türünde eserler verdiğinden söz açtık. Ne var ki Alman entelektüellerinin bu etkinliğinin, sıradan seyahat yazarlarınınkinden farklı olduğunu; bu durumunun temellerinin, uzun bir süredir gerek edebi gerekse felsefi alanlarda çok önceleri oluşturulmuş olduğunu ortaya koyduk.

1. Bölümde ele almış olduğumuz bir diğer konuya, çeviri edebiyatıdır. Biz bu bağlamda, Hindistan gibi sömürgecilerin himayesi altında olan ülkelere, Batı'ya taşınan kaynak metinler üzerinde durduk. Söz konusu metinlerin, Hesse'nin ailesi gibi Hristiyan misyonerler tarafından sistemli bir şekilde yönetilmiş olduğunu ifade ettik. Söz konusu etkinlikte, başta Hesse'nin adaşı dedesi Hermann Gundert, anne ve baba Hesse'nin de etkilerinin önemine değindik. Hindistan'da yıllarca misyonerlik yapmış olan Gundert ve çağdaşlarının, Hindistan gibi Asya ülkelerinin dilsel ve geleneksel yapısını öğrenerek, kendi geleneklerini dünyanın tümünde egemen hale getirmek için kullandıklarını gösterdik. Torun Hesse de çocukluk yıllarını geçirdiği aile evinde, Batılı olmayan ülkelere devşirilmiş olan hikayelerle iç içe büyümüştür. Biz de yazarın "Uzak Doğu"ya olan ilgisinin, böyle bir iklimde meydana gelmiş olduğunun altını çizdik.

Doğu ülkelerinin sömürgeleştirilmesinde kritik öneme sahip olan oluşum, Doğu Hindistan Şirketi'dir. Hindistan'da kapsamlı bir demiryolu ağı kurarak, eylemlerini kolaylaştırmıştır. Neticede özellikle de tüccarlar tarafından "keşfedilen" Sanskrit ve Tibet dillerinde yazılmış yapıtlar, Almanya'ya ve Avrupa'nın tümüne yayılır. Biz bu bağlamda, Hesse'yi ve çağdaşlarını önemli ölçüde etkilemiş, Hint düşüncesini Batı'ya tanıtmalarıyla ünlenmiş olan Alman filozof Schopenhauer'in de söz konusu taraflı ve yetersiz çevirilerce kendi felsefesini beslemiş olduğunu ifşa ettik. Bu şekilde, Hesse'nin

yanı sıra Schopenhauer ve Thomas Mann gibi Alman yazarların da gerçeklikten uzak Romantik Hindistan imgesinin üretilmesindeki önemli katkılarını analiz ettik. Milliyetçi Alman aydınları ve bürokratları söz konusu Romantik imgeyi, varisi olduklarını iddia ettikleri Antik Yunan'ı örnek alarak oluşturmuş ve ülkelerinin kültürel “kökenlerini oluşturmak” için bir araç olarak kullanmışlardır. Yalnızca Hindistan ve Hintliler değil, Avrupalılar tarafından kıyıma ve kültürel asimilasyona uğratılan Amerikan yerlileri de Almanların Romantik, egzotik yapıtlarında *soylu vahşi (noble savage)* olarak kullanılmıştır.

Schlegel, Novalis ve Herder gibi ön Romantiklerin de bütün insanlığın “Doğudan gelmiş olduğunu” ifade ederek, söz konusu çarpık imgelerin üretilmesinde öncülük eden yazarlardan olduklarını belirttik. Öte yandan Hesse'yi etkileyen bir diğer “Uzak Doğu” kültürü olan Çin de benzer bir şekilde sömürüye tâbi tutulmuştur. Bu hususta Alman yazar Alfred Döblin'in etkisi büyüktür. Biz de Döblin'in Alman yazarların üzerinde önemli etkiler bırakan yapıtlarından söz açtık. Öyle ki bu oryantalist yapıtlardan biri olan *Wang-lun'un Üç Sıçraması*'nın Bertolt Brecht'in epik tiyatro kuramını oluşturmasında mühim bir tesiri vardır. Bunun yanı sıra, Taoculuğun başucu kitabı olan *Tao Te Ching* ve Çin'deki Taocu gelenekte pek adı anılmayan Chuang Tse'nin metinleri dışındaki yapıtların, Avrupalı entelektüellerce rağbet görmemiş olduğunu aktardık. Söz konusu durumun dinsel ve kültürel nedenlerini çözümledik. Lao Tse'ye atfedilen *Tao Te Ching*'in, çeviri aşamalarına değindik ve Ursula Le Guin, şair Stephen Mitchell gibi yazarların ürettikleri Taoculuğun, Çin kültüründe yeşermiş olanın aslının yerine geçtiğini vurguladık. Çevirmen Steve Bradbury'ye göre Mitchell gibi kısmen Ezra Pound'dan etkilenen ve “emperyal olarak kendine güvenen” bir grup “sözde çevirmen”, “egzotik edebi bölgeleri” ilhâk etmiştir.

1. Bölümün son kısmında ise Hesse'nin de bağlı bulunduğu, bireysel dindarlığın vurgusunu yapan Pietist geleneğin, günah çıkarma uygulamasının yerine, *İncil*'i yerleştirmiş olduğundan söz ettik. Descartes ile başlayan modern düşüncenin iki hattından biri, Kant, Fichte, Hegel ve Schopenhauer'la devam etmiştir. Anglo Amerikan düşünürleri içeren ve Hobbes'la başlayan hat ise Locke, Hume ve Mill ile devam eder. Biz bu tez çalışmasında Descartes ile başlayan hat üzerinde yoğunlaştık. Hesse'nin söz konusu hattın etkisinde kalmış olduğuna değinmek üzere, 2. Bölüm için bir hazırlık yapmış olduk. Nitekim *Siddhartha*, bireyciliğe yaptığı vurgu ile Nietzsche'nin yanı sıra Protestan Hristiyan filozof Hegel gibi aşkinci düşünürlerin de etkisinde kalmıştır. Buna göre Hesse'nin *Siddhartha*'sının Asya düşüncelerini olumsuzlayan ve Protestan

Hristiyan bireyciliğini yücelten doğayı aşkın bir yapıya sahip olduğunun altı çizilmiştir. Böylece, Siddhartha'nın aydınlanmasının, postkolonyal dünyanın Hristiyanlık tarafından asimile edilmesine hizmet ettiğini ifade etmiş olduk.

Tezimizin 2. Bölümünü Japon edebiyat eleştirmeni ve felsefeci Karatani'nin "içsellik" mefhumu ile neyi kastetmiş olduğuna değinerek başlattık. Buna göre benlik algısının yalnızca bir sanrı olduğunu ortaya koyduk. Modern edebiyat söz konusu bireyselliği ön plana çıkartmaktadır. Biz de Karatani aracılığıyla, modern edebiyatın dolayısıyla da Hristiyanlığın, Japonya ve edebiyatı üzerinde yapmış olduğu etkinin önemini belirttik. Buna göre "itiraf", "kendini ifade etme", "günah çıkarma" ve "kuşku" gibi kavramlar, 19. yüzyılda Japonya'da yaşanan Meiji Restorasyonu ile birlikte farklı bir bağlama bürünmeye başlamıştır. Daha öncesinde bu tip bir Batılı-Hristiyan bağlamına gönderme yapan, psikolojik kavramlar ve görüngülerin namevcut olduklarının altını çizdik. Bu bağlamda, *Siddhartha* anlatısının da "iç ses" ve "benlik" gibi "içsel mekanizmalarla" oluşturulmuş olduğunu ifade ettik. Buna göre "bireysel özgürlük" ve "kişinin kendi iç sesini dinlemesi" gibi olgular, Protestan Hristiyanlığına hizmet eden kavramlardır. *Siddhartha*'nın başkişisinin de üçüncü tekil kişinin aktarımıyla, kendi içselliklerine hapsedilmiş olduğu sonucuna vardık.

Almanya'nın en etkili filozoflarından birisi olan Hegel'in, meşhur *Efendi ve Tebaa Diyalektiği*nin de Hesse üzerindeki etkisini, *Boncuk Oyunu* romanına değinerek analiz ettik. Öte yandan Hesse'nin karakterlerinin eytişimsel (diyalektik) yöntemle ilerlemesinin ve Siddhartha'nın bir ereğe ulaşmasının, Hegel'in *geist* (mutlak ruh) kavramıyla olan ilişkisini çözümledik. Çalışmamızın devamında, Siddhartha karakterinin kapitalizmle olan ilişkisini, Karl Marks ve Hegel bağlamında ortaya koyduk. Buna göre kapitalizmin dinamiklerinin, kültürü ve toplumu oluşturan unsurlar olduğunu ifade ettik. Bu durum Siddhartha'nın çevresindeki karakterlere yönelik "bakış açısı"nda da kendisini göstermektedir. Başka bir deyişle, Siddhartha'nın sürekli olarak kendisini aşmaya çalışması ve öteki karakterleri bu ideali için araçsallaştırması, kapitalizmin meta üretimi sistemine karşılık gelir. Biz de tezin bu bölümünde, anlatının yan karakterlerinin hiçbir şekilde sermaye üretmelerine izin verilmeyen işçi konumunda oldukları sonucuna vardık.

Hesse'nin okurları sıklıkla yazarın "Uzak Doğu"yu iyi bir biçimde aktardığını ve onu olumladığını düşünmüştür. Fakat biz bu durumun böyle olmadığını, yazarın yapıtlarının Hristiyanlıkla girdiği "özel" çatışmalarının etkisiyle kaleme alındığını ifade ettik. Bunun yanı sıra yazarın yeni bir din meydana getirme çabasını inceledik. Öte

yandan *Siddhartha*'nın okuyucularının büyük bir kısmı, anlatının tarihsel/hakiki Buda'nın hayatını betimlediğine dair yanlış bir algıya kapılmaktadırlar. Biz de bu hususta, Hesse'nin Buda'sı ve Schopenhauer'in felsefesi bağlamındaki ilişkisini açımladık. Bu bağlamda Kant, Hegel ve Schopenhauer ilişkisine değindik ve dönemin misyonerlerinden Neumann'ın Sanskrit dilinden yaptığı çevirilere, söz konusu çevirilerin dönemin entelektüelleri üzerinde yaptığı etkilere değindik. Buna göre, Schopenhauer'in kendi felsefesini ortaya koymak için yorumladığı, yetersiz Budacı metin çevirilerinin ve Buda imgesinin, gerçeğinin yerini aldığını gösterdik.

2. Bölümde bahis açtığımız bir diğer konu ise, *Etin Cinsel Politikası*'nın yazarı Carol J. Adams'ın *kayıp gönderge* kuramıdır. Buna göre Oryantalizm ve türçülüğün birbirlerinden bağımsız olarak düşünülemeyeceğine dikkat çektik. Öyle ki *Siddhartha*'nın sömürgeleştirilen Hindistan'ın gerçekliğini gizlemesiyle, “et” “sektör”ünün reklam politikasını bir tuttuk. *Siddhartha* anlatısı da tıpkı market paketlerinin ön yüzünde gösterilen “mutlu hayvanlar” gibi, Hindistan'ın katledilen insanlarını gizlemiştir. Biz burada *Siddhartha*'nın gerçekliği gizlemek için üretilen mekanizmanın bir parçası olduğunu ortaya koyduk. Öte yandan *Siddhartha*'nın felsefileşmiş bir edebiyat anlatısı olarak kitleleri yönetmek için meydana getirilmiş ve cilalanmış olduğunu söyledik.

Hermann Hesse'nin *Siddhartha* anlatısının, Aziz Augustinus'un *Tanrı Devleti*'ne uygun olarak, Hristiyanlık propagandası yapan bir yapıt olduğunu serimledik. Buna göre soyut olan somut olandan yani zihinsel olan doğadan üstün sayılmıştır. Hesse'nin *Siddhartha*'yı bir *Filozof Peygamber* denemesi olarak yazdığını ifade ettik. Batı'nın felsefi anlamda “içe kapanması”nı inceledik. Eğitim ve din kurumlarının akrabalık ilişkisini analiz ettikten sonra *Dünya Edebiyatı* kavramına değindik. *Siddhartha*'nın bireyciliğini ve kültür ilişkisini *robinsonade* yapıtları bağlamında inceledik. Son olarak *Nobel Edebiyat Ödülü* almış bir başka oryantalist yazar olan Karl Gjellerup'un *Pilgrim Kāmanīta* romanıyla *Siddhartha* ilişkisine değinip, *Nobel Edebiyat Ödülü*'nün ülküsünden bahis açtık.

Tezimizin son kısmı olan 3. Bölümü, “Bireycilik ve Özgürlük Hapishanesi” başlığıyla yazmayı uygun gördük. Hesse'nin “sevgi dolu”luğunun ardında yatan “ben”ciliğini analiz ettik. Yazarın *Demian*, ve 1960'larda ABD'de oryaya çıkan *Hippi Kuşağı*nı derinden etkilemiş *Siddhartha* ile *Bozkırkurdu* yapıtlarının, Asya öğretilerinin değil, Psikanalist Karl Jung'un kuramının etkisiyle oluşturulmuş olduğunu ortaya koyduk. Bu bağlamda, Jung ve Hesse'nin Protestan Hristiyanlıklarına değindik,

İsa, Luther, Jung ve Hesse doğrultusunda dinsel bir hattın olduğundan bahis açtık. Söz konusu dinsel birikim, Sanayi Devriminden sonra hızla çöküşe geçen ve 1. Dünya Savaşıyla iyiden iyiye ifşa olan kültürün asıltısı (süspansiyonu) haline getirilmiştir.

Kültürün çöküşünün habercisi olan Nietzsche'nin Apollon ve Dionysos ikiliğinden (dikotomi) söz açtık ve felsefesinin Nazilerce uç noktalara taşınarak, kendi emellerine alet edilmiş olduğuna değindik. Hesse'nin ilk başlarda Nazilere sempati duyduğunu fakat sonraları Nazilerin Almanya'yı işgal etmeye başlamasıyla, olan biteni endişeyle izlediğini ve daima mültecilerin tarafında olduğunu ifade ettik. Öte yandan Jung'un, "Alman ırkı" ile özdeşleştirilen "Ari Irk"ının bilinçdışının yüksek bir potansiyele sahip olduğunu söyleyerek, Nazilerle iş birliği yaptığını, Nazilerin kaybetmesiyle beraber, ABD'nin safına geçip onlara Adolf Hitlerle ilgili bilgiler sızdırdığına değindik.

Jung ve Hesse ilişkisinin, Şilili Yeni-Nazici (Neo-Nazi) Miguel Serrano'nun biyografik yapıtında işlenmiş olduğuna değindik. Serrano'nun Dalay Lama gibi Asyalı ruhani liderlerle görüşmeler yaptığını ve gizlici (okültist) bir Nazizme inandığını ifade ettik. Buna göre Adolf Hitler, dünyaya inmiş olan bir kurtarıcı pozisyonundadır. Nitekim biz de Sanskrit diline ve Hint geleneklerine olan özel ilginin, "Ari Irk" yani Almanların kendilerine köken aramaları bağlamında çözümlemesini yaptık. Bu şekilde Hindistan'dan devşirilmiş olan öğreti ve inanç uygulamaları ile *Svastika* gibi tarih öncesinden bu yana kullanılagelmiş sembollerin, merkezi perspektifle değersizleştirilmiş ve yıkıcı emellere alet edilmiş olduğunu ifade ettik. Öte yandan Nazilerin soykırımının ve büyük dünya savaşlarının ardındaki uyuşturucu madde kullanımının nasıl bir sorun teşkil etmiş olduğunu ortaya koyduk.

Tezimizin bu son bölümünde Hesse'nin yapıtlarının, uyuşturucu/uyarıcı bağımlılığıyla anılma ve ABD'de *Hippi kuşağı* tarafından çarpıtılarak alımlanma sürecini inceledik. 2. Dünya Savaşı sonrasında bir "alt kültür" oluşumu olan (baby boomers kuşağı) *rock* müzik kültürü ile Alman külliyatı ve Hermann Hesse'nin tuhaf ilişkisini ortaya koyduk. Bu bağlamda "kayıp cennet" mitinin, dinden bilime aktarıldığını ve sentetik ilaçlar yani Batı tıbbi aracılığıyla söz konusu "cennet" deneyiminin simülasyonunun yaratıldığını gösterdik. *Nirvana* gibi Asya menşeli kavramlarının içlerinin boşaltıldığına ve bu kavramların Timoth Leary gibi "sanrı oluşturucu madde Havarileri" aracılığıyla, Batı'nın "tüketim nesneleri"ne indirgendiğini gösterdik. Leary gibi yazarların, Hesse'nin istemeyeceği bir şekilde, *Hippi Kuşağı*nın lideri konumuna getirilmesindeki önemine değindik. Söz konusu ifademizi daha da güçlendirmek için,

Japon yazar Natsuki Ikezawa'nın *Ağabeyine Çiçek Taşıyan Kız* romanından alıntılar yaptık. Böylece Oryantalizm, Hristiyanlık ve Batı tıbbi ilişkisini ortaya koyduk.

Tezimizin bu son kısmında post-kolonyal dönemle birlikte meydana gelen 3. Dünya Edebiyatı kavramına değindik. Öte yandan Batılı olmayan ülkelerden yapılan çeviri etkinliğinin bir incelemesini yaptık. 2. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen *Japon edebiyatına* yönelik yoğun ilginin (Japonizm) analizini yaptık. Neticede, Britanyalı ilahiyatçı ve filozof olan Alan Watts ve Amerikalı *Beat Kuşağı* yazarları Jack Kerouac, William S. Burroughs, Allen Ginsberg'in, Budacılık, Taoculuk ve Zen Budacılığı gibi Asya öğretilerinin Avrupa ve Kuzey Amerika'da tüketim nesnelerine dönüştürülmesindeki etkisini vurguladık. Söz konusu durumun vahametini gösterebilmek için, Burroughs'tan çok etkilenmiş olan, *eroin* bağımlısı Kurt Cobain ve grubu *Nirvana*'ya değinmeyi uygun gördük. Buna göre söz konusu öğretiler ve uygulamalar, Batı'nın "hızlı yaşam" (fast life) anlayışına göre kırılarak, yozlaştırılmıştır. Fakat biz bu tabloyu verim alabileceğimiz şekilde okumayı tercih ettik. Bu bağlamda, Batı'nın dolayımından uzak olarak, Asya birikimlerini doğrudan deneyimlemenin yolunu açtık. Biz burada *Nirvana* (*Satori*) deneyiminin bazı seçkin kimselerin erişebileceği, gizemci (spiritüel) bir deneyim olmadığını ortaya koyduk. Herkes tarafından takip edilebilecek uygulamalarla birlikte deneyimlenmesinin mümkün olduğunu ifade ettik.

Sonuç olarak, Batılı dimağların olumsuz olarak algıladığı *boşluk*, *hiçlik* gibi kavramların, sözünü ettiğimiz Asya uygulamalarında "yaşamın kaynağı" gibi gayet olumlu anlamlarda kullanıldığına dikkat çektik. Öyle ki savunma sanatları uygulamaları ve meditasyon teknikleriyle, Siddhartha'nın iç sesinden uzaklaşmanın mümkün olduğu sonucuna vardık. Bu şekilde id-ego-süper ego şeklinde parçalara ayrılmamış bütün bir kimse olmanın mümkün olduğunu, bir iktidar mekanizması olan düşünsel istilalardan kurtularak, sağlıklı, uyanık ve bilinçli olunabileceğini ortaya koyduk.

Bu tezde Hermann Hesse'nin *Siddhartha* yapıtını, Batı ve Doğu felsefeleri, Asya öğretileri, post-kolonyal kültür incelemeleri ve postmodern edebiyat kuramları gibi farklı yöntemler açısından karşılaştırmalı olarak çözümlemeye çalıştık. Sadece karşılaştırmalı edebiyat değil, kültür incelemeleri, felsefe, Asya çalışmaları, Alman edebiyatı gibi farklı disiplinlere katkıda bulunabileceğini düşündüğümüz tezimizin benzer araştırmaları teşvik etmesini umuyoruz.

KAYNAKÇA

Abelsen, P. (1993). *Schopenhauer and Buddhism*, Philosophy East and West, University of Hawaii Press.

Açık, T. (2017). Bildung, 19 yy'da Üniversite, *İ.Ü Edebiyat Fakültesi Konferansı*.

Açık, T. (2020). 19. Yüzyıl Alman Üniversite Modeli ve “Bildung” Kavramı, *İÜ Edebiyat Fakültesi Konferansları*.

Adams, C. (2019). *Etin Cinsel Politikası*, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Armstrong, K. (2005). *Mitlerin Kısa Tarihi*, İstanbul: Merkez Kitaplar Yayınevi.

Bauman, R. (2016). An Apology for Hermann Hesse's Siddhartha, *Institute of Integral Studies Carol Whitfield*.

Baumann G. (1997). Hermann Hesse and the psychology of C.G. Jung, *9th International Hesse Colloquium in Calw*.

Baumann, G. (2002). Hermann Hesse and India, *Hesse Page Journal*, Cilt: 3, Sayı: 15.

Bentley, E. (1943). German Writers in Exile 1933-1943 (A Stock Taking), *Books Abroad, Board of Regents of the University of Oklahoma*, Cilt: 17, Sayı: 14, ss. 313-317.

Bernal, M. (1998). *Kara Atena*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Bjerg, O. (2008). Drug Addiction and Capitalism: too close to the body, *SAGE Publications*, Cilt: 14, ss. 1-22.

Bölükmeşe, E. & Aydoğan, H. (2020). Hermann Hesse'nin Siddhartha ile Ernest Hemingway'in Yaşlı Adam ve Deniz Eserlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, *International Social Sciences Studies Journal*.

Bruford, W. (1978). Germany in the Eighteenth Century: the Social Background of the Literary Revival, *Cambridge at the University Press*.

Cevizci, A. (2017). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayıncılık.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınevi.

Cross, C. (2019). *Bir Kurt Cobain Biyografisi, Cennetten de Ağır*, İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Cross, S. (1998). Turning to the East: How the Upanishads reached the West, *India International Centre Quarterly*, Cilt. 25, Sayı. 2/3 ss. 123-129.

Damrosch, D. (2003). *What is World Literature: Translation*, Princeton University Press.

Dasgupta, R. (2017). *Pop BUDDHISM: The new myth in popular Culture*.

Duran, R. (2019). Motiflere Dönüşmüş Türk Damgaları, Geometrik Motiflere Bir Bakış, *Akdeniz Sanat Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 23.

Ercan, B. (2015). *Surya'dan Patanjali'ye Yoga*, İstanbul: Paloma Yayıncılık.

Ercan, B. (2020). *Buda'dan Hatha Yoga'ya*, İstanbul: Paloma Yayıncılık.

Fichte, J. (2006). *Alman İdealizmi*, İstanbul: Doğu Batı Yayınevi.

“Fascist Occultism and It’s Close Relationship to Buddhist Tantrism, Estonian Encyclopedia”, *Estonian Njingma Buddhist Encyclopedia*, http://www.estoniannyingmaencyclopedia.com/est/index.php/FASCIST_OCCULTISM_AND_IT%E2%80%99S_CLOSE_RELATIONSHIP_TO_BUDDHIST_TANTRISM (10.07.2021)

Gellner, C. *Between Reverence and Revolt: Hesse and the Two Faces of Religion*

Guangxi, W. (2016). *Çin Kung Fu’su, Üstatlar, Ekoller ve Dövüşler*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Gürsel, N. (1997). *Başkaldıran Edebiyat*, İstanbul: Doğan Kitap Yayıncılık.

Güven, D. (2018). 21. Yüzyıl Postmodern Japon Edebiyatının Aykırı Sesleri: İkezava Natsuki, Seirai Yuiçi ve Kobayaşi Takici, Japon Dili İncelemeleri, *Transnational Press London*.

Güven, D. (2020). Foucauldian “Medical Gaze” as an Ideological Apparatus of Modern Power Structures in the Works of Rıfat Ilgaz, Ōoka Shōhei, Jean-Paul Sartre and Joseph Conrad, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, ss. 157-171.

Güven, D. (2021). How has the Nobel Prize Affected the Canonisation of Japanese Literature?, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 107.

Güven, D. (2019). Non-European Literature in Translation, A Plea for the Counter Canonization of Weltliteratur, Shaping the Field of Translation In Japanese, *Turkish Contexts*, ss. 65-83.

Güven, D. (2018). Robinsonade Romanlarında Ütopya, Distopya, Mahşer Metaforları ve “Çocuk Edebiyatı” - Robinson Crusoe, Mercan Adası ve Sineklerin Tanrısı, *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi*, ss. 135-153.

Gray, J. (2018). “Hermann Hesse Wanderer Shadow”, *Newstatesman* <https://www.newstatesman.com/2018/12/Hermann-hesse-Wanderer-Shadow-Gunnar-Decker-review>. (3.07.2021).

Haiming, W. (2014). *Çin Felsefesi*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

“History of Drug Use in Religion”, *Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/drug-cult/History-of-drug-use-in-religion> (15.07.2021)

Hesse, H. (2012). *Bozkırkurdu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hesse, H. (2012). *Siddhartha*, İstanbul: Can Yayınevi.

Ikezawa, N. (2017). *Ağabeyine Çiçek Taşıyan Kız*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

“Journey to India”, *Hermann Hesse*, <https://www.hermann-hesse.de/en/biography/journey-india> (13.05.2021)

Kämpchen, M. (1990). *Rabindranath Tagore and Germany*, Indian Literature, Cilt: 33, Sayı: 3, ss. 109-140.

Kämpchen, M. (2014). *Benares on the Rhine: India in the German Literature of the 20th Century*, India International Centre.

Kant, I. (2007). *Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı*, İstanbul: Say Yayınevi.

Karatani, K. (2018). *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri*, İstanbul: Metis Yayınevi.

Karatani, K. (2011). *Derinliğin Keşfi, Modern Japon Edebiyatının Kökenleri*, İstanbul: Metis Eleştiri.

Kaya, N. (2020). “Ders: Mitos’tan Logos’a Geçiş (ASLINDA) Ne Anlama Geliyor?”, *Culture Club TV*, <https://www.youtube.com/watch?v=KCHZdVzX-DE&t=10s>, (2021).

King, J. (2016). A Three-Way Method for the Buddhism-Christianity-Science Trialogue, *University of Hawaii Press*, Cilt: 36, ss. 185-200.

Kirkland, R. (1997). University of Georgia, *The Taoism Of The Western Imagination And The Taoism Of China: De-Colonializing The Exotic Teachings of The East*, University of Tennessee.

Kaya, K. (1997). *Hint Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Kaya, K. (1999). *Budistlerin Kutsal Kitapları*, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Köktaş, M. (2017). *Aydınlanma Hristiyanlık ve Deizm*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Kula, O. (2009). Hegel'in "Alman İdealizminin En Eski Dizge Programı" ve Romantik Yazın Kuramı, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, ss. 135-143.

Leary, T. (1968). *The Politics of Extacy*, College Notes and Texts; First Edition.

Mahadevan, A. (2002). *Switching Heads and Cultures: Transformation of an Indian Myth by Thomas Mann and Girish Karnad*, Duke University Press.

Misra, B. (1968). *An Analysis of Indic Tradition in Hermann Hesse's Siddhartha*, *Indian Literature*, Sahitya Akademi.

Müller, M. & Deussen, P. (2017). *Upanişadlar*, İstanbul: Okyanus Yayınları.

Nakamura, H. (2012). *Buddha*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Nietzsche, F. (2018). *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, İstanbul: Say Yayınları.

Nisbett, R. (2017). *Düşüncenin Coğrafyası, Doğulular ve Batılılar Nasıl ve -Neden-Birbirlerinden Farklı Düşünürler?*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Ober, F. (2018). Review of The Prisoner of Kathmandu: Brian Hodgson in Nepal, 1820-43 by Charles Allen, *Himalaya, the Journal of the Association for Nepal and Himalayan Studies*, Cilt: 38, Sayı: 1.

“Öfori”, *Psikoloji Sözlüğü*, <https://www.psikolojisozlugu.com/>, (11.07.2021).

Podder, R. (2017). Hermann Hesse's Novel Siddhartha: A Revolt Against Traditional One-way Teaching, *Education and Development Research Council*, Cilt: 3, Sayı: 4.

Riviere, B. (2013). *Free Will Exist*, The Stanford Freedom Project.

Said, E. (2016). *Kültür ve Emperyalizm*, İstanbul: Hil Yayıncılık.

Schluter, B. (2015). *Siddhartha's Smile: Schopenhauer, Hesse, Nietzsche*, Annandale-on-Hudson.

Skelly, J. (2013). *Advertising Masculine Vulnerability: Cocaine and Cigarettes after the First World War*, Visual Culture in Britain.

Tao, Y. & Yu, F. (2013). Foreignization of Tao Te Ching Translation in the Western World, *Journal of Language Teaching and Research*, Cilt: 4, Sayı: 3, ss. 579-583.

“The default mode network (DMN)”, Sport and Exercise Psychology Research, *Science Direct*, <https://www.sciencedirect.com/topics/neuroscience/default-mode-network>, (20.07.2021).

Timofeeva, O. (2018). *Hayvanların Tarihi*, İstanbul: Kolektif Yayınevi.

Walton, A. (2015). “Seven Ways Meditation Can Actually Change the Brain”, *Forbes*, <https://www.forbes.com/sites/alicegwalton/2015/02/09/7-ways-meditation-can-actually-change-the-brain/?sh=34fc7c151465>, (10.07.2021).

Weber, M. (1997). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev. Zeynep Gürata, Ayraç Yayınevi.

Wilde, L. (1999). The Radical Appeal of Hermann Hesse's Alternative Community, *Penn State University Press*, Cilt: 10, Sayı: 1.

Yağmurlu, A. (2018). *Bir Aşk ve Nefret Hikayesi: Halkla İlişkiler ve Propaganda*, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı: 46.

Yalkın, Y. (2017). *Antik Çağ Çin Felsefesi ve Mantık Çalışmaları*, İstanbul: Demavend Yayınevi.

Yalkın, Y. (2017). *Antik Çağ – Orta Çağ Hint Felsefesi ve Mantık Çalışmaları*, İstanbul: Demavend Yayınevi.

Zeller, B. (2018). *Herman Hesse*. İstanbul: YKY.